FELSEFE DERSLERİ

Simone Weil

Fransızcadan Çeviren: Sena Selin Dizmen

AYRINTI

FELSEFE

SIMONE WEIL

Doğumu Paris, Fransa, 3 Şubat 1909; ölümü Ashford, İngiltere, 24 Ağustos 1943.

Filozof, teolog, eleştirmen, sosyolog ve politik aktivist olarak bilinen Simone Weil, yirminci yüzyılın önde gelen düşünürlerinden biridir. Yahudi bir ailenin çocuğu olarak doğsa da ailesi tarafından agnostik olarak büyütüldü. Çok küçük yaşta Bolşevik olduğunu beyan etti, eylemlere katıldı, politik yazılar kaleme aldı. Yine küçük yaşlarda Eski Yunanca öğrendi. École Normale Supérieure'de felsefe ve klasik filoloji eğitimi aldı. Daha sonra farklı okullarda dersler verdi; destek verdiği işçi sınıfının ağır koşullarını yerinde görmek üzere fabrikada kadın işçilerle birlikte çalıştı. İspanya İç Savaşı'nda anarşist cepheye katıldı fakat silah kullanmayı reddetmesi sebebiyle cephe gerisinde aşçı olarak destek sundu.

Fransa'ya dönüşünde kendisini dinin mistik yönüne ve Roma Katolikliğine, Tanrı iradesini hissetme deneyimine vermekle ve bu deneyimin felsefi olarak mahiyetini ortaya koymaya çalışmakla birlikte, aktivizmi ülkesindeki savaş nedeniyle devam eder, eylemlere katılır, açlık çeken halk ve düşmüş oldukları durum onu büyük bir üzüntüye sevk eder. Yazılarıyla Büyük Direniş Hareketi'ne destek olur, işgal altındaki yurttaşlarıyla dayanışmasını açlık grevine evriltir ve halihazırda tüberküloz teşhisi konmuşken özel bir tedaviyi istememesi malum sonu getirir. 1943'te erken yaşta, tüm düşünce dünyasını bize miras bırakarak kalp yetmezliğine yenik düşer.

Albert Camus, T.S. Eliot, Simone de Beauvoir, Susan Sontag gibi önemli düşünürleri derinden etkileyen Weil için Eliot, "bir azizin sahip olduğu türden deha sahibi bir kadın" demiştir.

La Pesanteur et la Grâce (1947; *Yerçekimi ve İnayet*, Çev. M.M. Yakupoğlu, Doğu Batı Yay., 2021), (*Kişi ve Kutsal*, Çev. Murat Erşen, Vakıfbank Kültür Yay., 2018), *Attente de Dieu* (*Tanrı'yı Beklerken*, Çev. Kenan Sarıalioğlu, Fol Kitap, 2021) Türkçeye çevrilen eserlerinden birkaçı olmakla birlikte, *L'Enracinement* (*Kök İhtiyacı*, 1950), La condition ouvrière (Çalışma Koşulu, 1951) ve *Oppression et Liberté* (*Baskı ve Özgürlük*,1955) diğer eserleri arasında sayılabilir.

Ayrıntı: *1592*
Felsefe Dizisi: 52

Felsefe Dersleri
Simone Weil

Kitabın Özgün Adı
Leçons de Philosophie

Dizi Editörü
Güçlü Ateşoğlu

Fransızcadan Çeviren
Sena Selin Dizmen

Yayıma Hazırlayan
Güçlü Ateşoğlu

Son Okuma
Bekir Aşçı

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı ve Cilt
Ali Laçin - Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu - İstanbul - Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 46277

Birinci Basım: *2022*

ISBN 978-605-314-586-8

Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hocapaşa Mah. Dervişler Sok. Dirikoçlar İş Hanı
No: 1 Kat: 5 Sirkeci – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Felsefe Dersleri

Simone Weil

FELSEFE DİZİSİ

Felsefi Masallar
Martin Cohen

Gölge Felsefe
Platon'un Mağarası ve Sinema
Nathan Andersen

Heidegger'in Nietzsche'si
Der. Sadık Erol Er – Volkan Ay

Almanya'da Din ve Felsefenin Tarihi Üzerine
Heinrich Heine

İnsan Özgürlüğünün Özü Üzerine
Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling

Clara
Doğanın Tin Dünyasıyla Bağlantısı Üzerine
Felsefi Bir Novella
Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling

Hegel'in Felsefesine Eleştirel Bir Giriş
Ivan Soll

Doğa Tasarımı
R.G. Collingwood

Varoluşçuluk, Fenomenoloji, Ontoloji
Der. Güçlü Ateşoğlu

Fenomenoloji: İlk Temeller
Dan Zahavi

Aydınlanma, Devrim ve Romantizm
Modern Alman Politik Düşüncesinin Doğuşu, 1790-1800
Frederick C. Beiser

Eleştiri Nedir?
Kendilik Kültürü
Michel Foucault

Naturans I: Yeni Bir Ontolojiye Doğru
Çetin Balanuye

Dissensus
Politika ve Estetik Üzerine
Jacques Rancière

Delilik Gemisi
Ali Akay

İktidarın Gözü
Michel Foucault

Özne ve İktidar
Michel Foucault

Felsefe Sahnesi
Michel Foucault

Büyük Kapatılma
Michel Foucault

Entelektüelin Siyasi İşlevi
Michel Foucault

Olumsuzlamalar
Eleştirel Teori Denemeleri
Herbert Marcuse

Hegel'in Diyalektiği
Hans-Georg Gadamer

Yasanın Gözü
Bir Metaforun Tarihi
Michael Stolleis

Alacakaranlıkta Hegel'i Düşünmek
Eleştiri, Özgürlük, Toplumsal Ontoloji
Der. Kurtul Gülenç, Özgür Emrah Gürel

Söylem ve Hakikat
Michel Foucault

Umudun Mahremleştirilmesi
Ernst Bloch ve Ütopyanın Geleceği
Der. Peter Thompson – Slavoj Žižek

Karl Marx
Felsefe ve Devrim
Shlomo Avineri

Zamansal Macera
Hadisevi Hermeneutiği Tanıtan Üç Makale
Claude Romano

Felsefi Yöntem Üzerine Bir Deneme
R.G. Collingwood

Alman İdealizminde Aşkınlık ve Tarihsellik
Ömer B. Albayrak

İçindekiler

Giriş / Anne Reynaud 7

Birinci Bölüm
Materyalist Bakış Açısı

I. Psikolojide Yöntem 13
II. Bedenin İncelenmesi: Refleks 17
III. Bedenin İncelenmesi: İçgüdü 20
IV. Eylemlerde Bedenin Rolü 24
V. Duyguda Bedenin (Refleksler ve İçgüdüler) Rolü 25
VI. Düşüncede Bedenin Rolü 29
Tin Arayışının Peşinde 71

İkinci Bölüm

I. Kısım: Tinin Keşfinden Sonra 77
II. Kısım: Sosyoloji 111

Üçüncü Bölüm

I. Ahlakın Temelleri 143
II. Estetik Duygunun Psikolojisi 160
III. Çeşitli Planlar 165

Ekler

Yerçekimi ve İnayet ve *Doğaüstü Bilgi* Eserlerinden
Alınan Düşünceler 194

Giriş
Anne Reynaud

Kimileri tarafından "yüzyılın en büyük mistiği", kimileri tarafından "devrimci bir anarşist" olarak tanıtılan, şu sıralar meşhur olan Simone Weil'in en tutkulu tartışmalara sebep olduğu zamanda, onu bir felsefe öğretmeni olarak tanıtmanın ilginç olabileceğini düşündüm.

Kendisi 1933-1934 yıllarında Roanne Kız Lisesi'nde öğretmenimdi. Oldukça az kişi olan sınıfımız, bir aile gibiydi. Okulun büyük binalarından uzakta, parkın köşesinde neredeyse kaybolmuş bir köşkte, tam bir bağımsızlık atmosferinde büyük fikirler öğrendik. Sıcak mevsimde sınıfımızı gölgeleyen güzel sedir ağacının altında dersler gerçekleşirdi. Bu dersler, bazen bir geometri problemi araştırmasına, bazen de arkadaşça sohbetlere dönüşürdü.

Burada, pitoresk sahneleri az çok uzunca anımsatarak eğlenebilirim: Müdirenin Simone Weil'in genellikle vermeyi reddettiği notları ve yerleri aramaya gelişi, sınıfımızın girişine çizmiş olduğumuz Platoncu yazıtı ("Geometri bilmeyen giremez!") silmemiz için aldığımız emir...

Bay Gustave Thibon'la aynı tiksintiyi hissediyorum; onun gibi, "onu bunun için çok fazla sevdim."

Eğer "bir erkek kardeş, bir meslektaşının yazarı olarak bir kız kardeşten bahsedemiyorsa", bir öğrenci de bu denli hayran olduğu ve onu öylesine derinden etkileyen bir öğretmenden bahsedemez.

Yapılacak daha iyisi var. Kendisi meşhur olmadan çok önce, tüm derslerini özenle muhafaza etmiştim. Simone Weil, bir yandan "bakalorya sınavına hazırlanmak", diğer yandan düşüncelerini

saklamak için fazla basit, fazla doğruydu. Bana öyle geliyor ki, onu açığa çıkaran bu ders notları, o zamanlar olduğu gibi, neredeyse on yedi yaşında bir genç kız tarafından alınmış gibi, burada yayımlanıyor. Notlarda bulacağınız ihmal ve kusurlar için beni affedin; okuyucu onları daha çok özgünlük işaretleri olarak görsün. Lise veya fakülte sıralarında ders notu tutmuş olan herkes, bu notlarda mutlaka eksik olan her şeyi bilir; konuşulan bir derste, bir kelime, bir ses tonu değişimi, bir gülümseme sıklıkla bir formülün kesin olarak sunabileceğini düzeltir; tüm bu nüanslar, mecburen hızlı bir yazıda kaybolur. Simone Weil'in asla dikte etmediğinin ve notlarımın bir stenografi[1] olmadığının altını çizmek özellikle önemlidir; bu nedenle, burada yayımlanan defterler bir Simone Weil metni teşkil etmez ve [halihazırda] bu bağlamdan çekip çıkarılarak ona atfedilen bir formülün hatalı olma riski vardır. En azından umuyorum ki, bir bütün olarak alındığında bu ders, onun düşüncesinin gerçek bir resmini verir. Onu yorumlarla ağırlaştırmamayı tercih ederim.

Bununla birlikte, ben "mistik Simone Weil"in en karakteristik düşüncelerini yeniden bir araya getirmek ve onları "anarşist Simone Weil"in dersiyle yüzleştirmek istedim. Bu metinlerin kendi adlarına konuşacağını ve "anarşist"in ne derecede sadece iç disiplin ve hakikat arayışı olduğunu, onlar üzerinden okumayı bileceğimizi düşünüyorum.

Yinelersem, Simone Weil ile bir yıl geçirdim. Artık sonsuzluğa ulaşan genç filozofun belki beklenmeyen bir yüzünü kamuya sunarken, yazmaya başladığımız gibi "iki Simone Weil" olmadığını doğrulayabileceğime inanıyorum. Ve bu yüzden, rezalet çıkarmaktan korktuktan sonra (insanlar, bir sanatçı, bir yazar, bir kahraman ya da bir azizin, o zamana dek zihinlerinde şekillenene pek uymayan bir figürün kendilerine birdenbire sunulmasından hoşlanmazlar), bütün endişelerimi susturdum. Bunlar boşunaydı. 1943'te Londra'daki bir hastanede "payından fazlası"nı istemediği için ölen tanıdığım Hıristiyan (vaftiz değilse de ruhen), 1933'teki tedavisini Roanne fabrikalarının işçileriyle paylaşanla aynı kişiydi.

1. Stenografi, alfabenin harfleri, noktalama işaretleri, kelimeleri yerine semboller ve kısaltmalar kullanan çabuk yazma sistemidir. (ç.n.)

Yine aynı şekilde, "gerçek"in önünde "boş"u yapan mistik (inayete yapılan bu "boş" çağrı) ve bize "tespit"ten bahseden fizikçi, dünyanın olguları karşısında dindarlıkla kenara çekildi.

Dahası: Renault'daki mütevazı isimsiz işçi (ya da Provans köyünün çiftçi kızı), söylendiğine göre, Alain'in bir öğrencisinin entelektüel gururuyla öylesine dolu olan filozoftan başkası değildi; o halde bu filozof, "gururun, alçakgönüllülük için bir kullanımı olduğu"nu zaten biliyordu (*Doğaüstü Bilgi*, s. 192).

Doğası gereği gururlu bir şekilde, tüm hayatı boyunca bu eğilime karşı kesinlikle mücadele etti. Tüm "düşüncelerinde" olduğu gibi tüm "dersi" boyunca, "çok fazla bilinmemesi gereken gerçekler" olduğu, bunların bilinmemesi gerektiği, kişinin yaptığı iyiliğin bilincinde olamayacağı, tüm değerlerin, tüm erdemlerin özünde bu şekilde anlaşılmaz olduğu fikri sürekli geri gelirdi. Zekâ ona bunu öğretmişti.

Aynı kadın, Londra'da (Din adamı Peder Perrin'in *Tanrı'yı Beklerken*'in "Önsöz"ünde eklediği gibi), ev sahibesinin zekâsı geri kalmış çocuğuna hikâyeler anlatmak için çalışmalarını ve meditasyonlarını unutuyor, felsefe dersinde de "fedakârlık" konusunda her türlü vazgeçmeye, küçülmeye karşı bizi uyarıyordu; çünkü "istenen amaca ters etki yapan çabalardan (örneğin, bazı bağlılıklardan)" çok korkuyordu. (*Yerçekimi ve İnayet*, s. 154).

"İki Simone Weil"in dikkatlice incelenmesi, bazen basitçe bir evrimi, bir yer değiştirmeyi, bazen de kişinin çabucak şaşırmayacağı belirgin karşıtlıkları vurgulayacaktır; bütün bunlara derin bir birlik egemendir.

Simone Weil'in, Goethe'den bize seve seve alıntıladığı, "Doğru davranan ışığa varır" sözü doğruysa şayet, ömrü boyunca bu sözün doğrultusunda yaşayan, üstelik hangisi olursa olsun ödevlerimizi yerine getirirken vardığımız sonucu bize böylelikle sağlayan Weil, hiç kuşkusuz o ışığa kavuşmuştur... "Eylemek kolay, düşünmek daha zordur, eylemi düşünceye uygun kılmak ise en zor şeydir." O zor şeylerden korkmazdı, üstelik onların üstesinden geldiğinin bile pek farkında değildi.

Anne Reynaud
Mayıs 1951

Birinci Bölüm
Materyalist Bakış Açısı

I
Psikolojide Yöntem

I. DÜŞÜNCENİN BAŞKALARINDAKİ TEZAHÜRLERİNİN İNCELENMESİ (NESNEL PSİKOLOJİ)

Eylemler	refleks (dışarıdan, her şey *refleks* düzeyinde kalır)
	âdet, alışkanlık
	istemli eylemler

II. KENDİNİN İNCELENMESİ (İÇEBAKIŞ)[1]

A) İçebakış, diğer psikolojik durumlarla uyumsuz belirli bir psikolojik durumu halihazırda oluşturmaktadır.

1) Dünyanın *temaşası* (astronomi, fizik) ve teorik *spekülasyon* (matematiksel akıl yürütme) *ile.*
2) *Eylem*, en azından istemli eylem *ile*, çünkü bazı mekanik eylemler kendini gözlemlemeyi dışlamaz. Ancak dikkat gerektiren tüm eylemler (spor, sanat, iş) içebakışla uyumsuzdur. Örneğin, Corneille[2] kahramanlarının istemli eylemleri

1. İçebakış veya içgözlem (Fr. *introspection*), psikolojide bir uyarıcı karşısında kişinin deneyimlediği algı, duyum, düşünce ve duygularındaki gözlem ve çıkarımlarını ifade etmesine dair bir yöntemdir. Gözleyen ile gözlenen aynı kişidir. Söz konusu yöntemin geçmişi Sokrates'e uzanır. 19. yüzyılda ise içebakış yöntemini deneysel olarak sistematize eden ve psikoloji biliminin yöntemi olarak gösteren kişi Wilhelm Wundt'tur. (ç.n.)
2. Pierre Corneille, 1606-1684 yılları arasında yaşamış, 17. yüzyılın en büyük Fransız tiyatro oyun yazarlarından biridir. (ç.n.)

içebakışla uyumsuzdur: Eğer Rodrigue[3] babasına yapılan hakareti öğrendikten sonraki ruh halini analiz etseydi, ruhunda çaresizliği görmez ve harekete geçmezdi.

3) *çok canlı bir duygu ile.*
Örnek: Phaidra'daki[4] "yıldırım aşkı".
korku, aşırı sevinç, öfke...

Sonuçta, düşünce, eylem, duygu, kendinin incelenmesini dışlar. Hayatta aktif bir tutumumuzun olduğu veya şiddete maruz kaldığımız zamanlarda kendimizi düşünemeyiz.

Sonuç: Neredeyse her şey kendisini gözlemlemekten uzak olduğu *için*, içebakıştan genel sonuçlar çıkarılamaz. İçebakışın insan düşüncesinin özellikle pasif tarafını (Amiel örneği) işaret etmesi normaldir. Kendimizi gözlemlemekle kendimizi değiştiririz, ve bizde en değerli olanı işlemeyi engellediğimiz için kötülüğe dönüşürüz.

B) Artık içebakışı sınırladığımıza göre, onu kendi içinde inceleyelim.

Dolayısıyla içebakışın nesnesi, yalnızca ruh halleri olabilir ve yine şiddetli duyguları dışlayabilir.

Bununla birlikte, bir deney bize *sonuna kadar götürülen ve şu ân*a *uygulanan içebakışın kendi nesnesini yok ettiğini* gösterecektir: Sahiden de kendimizi şu anda gözlemlemeye çalışırsak, kendimizde sadece kendini gözlemekten ibaret olan durumu buluruz. Dolayısıyla içebakış, yalnızca geçmiş ruh durumlarıyla ilgili olabilir ve bu onun nesnel değerini yok eder, çünkü yaşamın belli bir ânında bulunduğumuz ruh durumu hakkında yanılabiliriz (Örneğin, birine karşı çok duygulanım (*affection*) beslediğimizde, ilk izlenimin antipati olduğunu unutabiliriz). Geçmiş duygular eyleme dönüşmediyse hiçbir yerde olmazlar.

İçebakışın kendi nesnesi ortadan kaybolur:

3. Rodrigue, Pierre Corneille tarafından yazılan *Le Cid* isimli trajedi-komedi eserindeki karakterlerden biridir.

4. Söz konusu eser, 17. yüzyıl Fransız edebiyatının önde gelen şair ve oyun yazarlarından birisi olan Jean Racine'in "Phaidra" isimli trajedi türündeki tiyatro oyunudur. (ç.n.)

Psikolojide kullanılan iki yöntemin incelemesinin ardından şunu görürüz:

I. Başkalarını incelersek, onların eylemlerinin doğasını saptayamayız.
II. Düşüncemizi kendimize çevirmek istersek, sadece kendi düşüncemizin farkına varırız.

Hangi çözüm benimsenmeli?
Filozoflar birkaç tane çözüm buldular. Not edelim:

1) *Davranış psikolojisi* veya "davranışçılık" (Watson[5]): Her şey basit *refleks* düzeyine indirilir. Bu çözüm şunu söylemekten ibarettir: Ruhu keşfetmiyoruz, o yoktur.
2) *Sezginin psikolojisi* (Bergson[6])

Kendi ruh hallerimizi düşünemiyorsak, bu boşluk izlenimine sahipsek, bu, zekânın (*intelligence*) yetersiz bir araç olmasındandır. *Sezgi* kullanılmalıdır. Zekânın sosyal ve pratik bir amacı vardır, ama en derin doğamıza inmemize müsaade etmez. Dolayısıyla, düşünceyi kavramak için zekâdan kurtulmak gerekir.

İlk çözümde ruhun kaldırılması ve ikincisinde ruhun incelenmesi adına, zekânın kaldırılması vardır. Bu filozoflardan ilki için ruh halleri değil, sadece beden halleri vardır. Bergson'a göre ruh hallerini bilmek değil, onları yaşamak gerekir. *Bu iki teori bağlantılıdır: Her ikisi de vardığımız çelişkinin terimlerinden birini kaldırır.* Birincisi psikolojik, ikincisiyse bilimsel değildir.

Kendimize tekrar soruyoruz: Hangi çözüm benimsenmeli?

*Bilimsel bir d*üşünce *teorisi değil,* ancak bir *analiz* yapmaya çalışacağız. Ayrıca bilimsel bir düşünce teorisi ortaya koymak imkânsızdır, çünkü düşünce bir araç olarak hizmet eder ve o

5. John Broadus Watson, 1878-1958 yılları arasında yaşamış olan ve psikolojide davranışçılık ekolüne yaptığı katkılarla bilinen Amerikalı psikologdur. (ç.n.)
6. Henri Bergson, 1859-1941 yılları arasında yaşamış, 20. yüzyılın en önemli Fransız filozoflarından biridir. İdealist yaşam felsefesi ekolünden sayılmasına rağmen, empirist İngiliz felsefesine daha yakındır. (ç.n.)

yalnızca aktif olduğu sürece bir şeydir; eğer onu gözlemlemek istiyorsak, onu deneyimlediğimiz için, o artık hiçbir şey değildir.

Bir tarafa *dış dünyayı* (dünya-bedenini), diğer tarafaysa tam anlamıyla bir çalışma konusu olan "benlik"i[7] (*le moi*) koyacağız.

Dış dünya ile "benlik" arasındaki ilişkiler.

Salt içsel olan hiçbir şey bulamayız. Örneğin matematiksel akıl yürütmede temsillere ihtiyacımız vardır; öte yandan sevinç ve hüzün kesinlikle fiziksel koşullara bağımlıdır.

Aksine, *salt dışsal hiçbir şey* yoktur, örneğin renkler tarafından üretilen duyumlar kişiden kişiye değişir; izlenimler özneldir, her birimiz dünya hakkında kendi görüşümüze sahibiz.

Dış dünyanın gerçekten var olduğu hipotezini oluşturacağız ve ruh üzerinde *bedenin etkisi*ni inceleyerek başlayacağız.

7. Fransızcada *je* birinci tekil şahıs zamiri ("ben") iken, *moi*, "je"nün vurgulu kişi zamiridir. Yazarın kullandığı bu iki kavramı ayırmak adına "moi", "benlik" olarak çevrilmiştir. (ç.n.)

II
Bedenin İncelenmesi: Refleks

O halde beden, refleksler, yani belirlenmiş uyarımlar tarafından provoke edilen refleksler sunar.

A) Bunlardan bazıları doğuştan gelen *reflekslerdir* (tüm normal insanlar için ortak olan refleksler).

Örnekler: Sindirim sıvılarının salgılanması, bir darbe aldığında bacağın hareketi.

Reaksiyonların ve uyarımların ilişkisini incelersek, *uyarımların sınırsız, reaksiyonların ise sınırlı sayıda olduğunu* görürüz. Örneğin tükürük bezi, besin ne olursa olsun, besinin genel karakterini sonsuz çeşitlilikteki besinler aracılığıyla ayırt edebiliyormuşçasına, her zaman tükürük salgılar. Diğer refleksler daha dikkate değerdir: Tükürük bezleri, bir besinin sadece görünüşüne tükürük salgılar ve bununla birlikte bu besin hiçbir zaman aynı görünüşe sahip değildir (renk, şekil değişikliği).

Öyleyse, *reaksiyonlarımız aracılığıyla uyarımları genelleştiririz.* Her uyarım için farklı bir reaksiyon uygun olsaydı, her reaksiyon yaşamımızda yalnızca bir kez meydana gelirdi ve yaşam o zaman imkânsız olurdu.

Demek oluyor ki beden, bir düşünceden önce dünyada bir sınırlandırma kurar (Örnek: Yumurtadan çıkan civciv, gagalayan veya gagalamayan arasında bir sınıflandırma kurar).

O halde, *bir bedenimiz olduğu için, dünya o beden için bir düzendedir; bedenin reaksiyonlarına göre düzenlidir.*

Ancak yalnızca doğuştan gelen refleksler yoktur; çünkü o zaman reflekslerin incelenmesi sınırlı olacak ve psikolojinin bir parçası olamayacaktır.

B) Edinilmiş veya şartlı refleksler de mevcuttur.

Örnekler:

a) Pavlov'un deneyi. Bir köpeğe bir parça et sundu; tabii ki köpeğin buna ağzı sulandı; sonra köpeğe birkaç kez kırmızı bir disk eşliğinde bir parça et sundu. Köpeğin ağzı sulanmaya devam etti; sonunda köpeğe sadece kırmızı diski sundu. Pavlov böylece köpeğin ağzının sulandığını fark etti. Bu, *eşzamanlılık sayesinde, uyarım ne olursa olsun, belirlenen bir reaksiyonun rapor edilebileceğini gösterir.* Hayvanların eğitimi, bir çağrışım sayesinde onlara edinilmiş refleksleri vermekten ibarettir.

b) Örneğin bir yerde acı çektiysek, o yeri gördüğümüzde gerçek bir acı duyacağımızın pekâlâ farkına varabiliriz.

c) Edinilmiş refleksin bir başka örneği: Ahşap bir sandalye veya kadife bir koltuk bizde aynı refleksi uyandırır. Oturmaya hazırlanırız; yine de kadife bir koltuk ahşap bir sandalyeden çok, tıpkı kadifeyle kaplanmış bir masaya benzer. Yargılayan gözlerimiz değildir.

Gördüğümüz nesnelerin her biri, ne kadar algılanamaz olursa olsun, *bir hareket eskizi emreder* (Bir sandalye oturmanızı, bir merdiven çıkmanızı vb).

Dolayısıyla bedenimizi etkileyen detaylar değil, bütünlerdir (Merdiven ahşap veya taş, halıyla kaplanmış veya kaplanmamış vb olabilir, o her şeyden önce bir merdiven fikrini çağrıştırır). Bu önerme çok önemlidir. Bu, *formlar teorisi*dir. Alman psikologlar bu konuda enteresan deneyler yaptılar, bu da bizim, *beden*in belirli şeyleri değil, *ilişkileri kavradığı* sonucuna varmamıza yol açtı. Fakat, ilişkilerden ve bütünlerden etkilendiğimizi söylediğimiz zaman çok yakın fikirleri dile getiririz. Örneğin, bir kişi masaya bir seri darbe vurur. Darbe sayısını saymaksızın onun benzerini yapabiliriz.

Tüm bu durumların düşünceyle hiçbir alakası yoktur. İlişkileri kavrayan bedendir.

Refleks üzerine olan bu çalışmanın sonucu:

Doğuştan gelen refleksler ve edinilmiş refleksler, dünyada bir *sınıflandırma* kurar.

Beden, *bütünler* ve *ilişkiler*den etkilenir.

Biz düşünceyi doğurduğumuzda, o zaten düzenlenmiş bir evrende doğacaktır.

(Bkz. Bergson: "Genellik fikrinin kökeninde, yalnızca çeşitli durumlardaki tutumların özdeşliği hakkında farkındalığımız vardır.")

Şimdi, *insan yaşamında refleksin alanı*nın ne olduğunu araştırmamız gerekecek; bunda kesinlikle büyük bir rol oynuyor. Eğitim büyük oranda çocuklara şartlı refleksler vermekle ilgilidir. Ayrıca, içimizde barındırdığımız tüm ahlaki fikirlerin sadece şartlı refleksler (ödül ve ceza fikirleri) olup olmadığı sorusunun belireceğini önceden hissediyoruz.

Artık çalışmamızın genel planını çizebiliriz:

I. *Bedenin bir kısmı*	1)	eylem
	2)	duygu
	3)	düşünce içinde
II. *Tinin bir kısmı*	1)	düşünce
	2)	duygu
	3)	eylem içinde

Her şeyi bedenle, ruhla açıklayabilir miyiz, yoksa her ikisini dahil etmeli miyiz diye kendimize soracağız. Bu soru temeldir, çünkü ahlak, yani hayatımıza hâkim olan ve onu yöneten şey, üç durumda aynı şekilde ele alınmayacaktır:

Materyalistler için ahlak sadece basit bir polistir.

İdealistler için ahlak ilkeler halinde kalır; böylece değersizleşir.

Dualistler için ahlak, maddeyi tinin bağımlılığı altına almaktan ibarettir.

III
Bedenin İncelenmesi: İçgüdü

Canlılarda gözlemlenen reaksiyonlar arasında çok basit, refleks adı verilen (daha önce incelenmiş olanlar); ve daha karmaşık olan, içgüdü adı verilen reaksiyonlar vardır. Bu, içgüdü içinde refleksten başka bir şeyin gerçekten bulunup bulunmadığını inceleme meselesidir. Bu soru bizi bütünlüklü bir içgüdü teorisi yapmaya götürür.

Darwin'e (19. yüzyılın sonlarında bir İngiliz bilim insanı) *göre içgüdü teorisi. Evrim*den ilk kez bahseden Lamarck'tı, ancak bu teori yerine daha çok Darwin'e atıfta bulunulur. Bu, tartışmalara yol açtı (dinî nedenlerle bunu kabul etmiyoruz); 19. yüzyılın ortalarında evrimciler (Lamarck ve Geoffroy Saint-Hilaire) ile fiksistler (Cuvier) arasında büyük bir tartışma oldu. Kazananlar evrimciler oldu. Ancak evrimin ilkeleri nelerdir? Lamarck'a göre iki temel unsuru vardır:

a) *Ortama adapte olmak için sonuç*
b) *Atalar tarafından edinilen özelliklerin kalıtımı*

a) Ortama adapte olma çabası koruma içgüdüsüne dayanır; temel içgüdülerden biri böylece bir neden olarak tanımlanır. Ancak bunun kendisini nasıl açıklarız?..

İçgüdüler bir mekanizmadan farklı mıdır? Lamarck'a göre evet; eğer mekanik olsaydı hayvanlar da telef olabilirdi. Ayrıca içgüdünün bilinçli düşünceye dayanmadığını da kabul ediyoruz. Bu noktada Fabre'nin böcekler hakkında araştırmalarına atıfta

bulunalım. Örneğin yaban arısı bir larvayı sinir merkezinden soktuğu zaman, bu eylemin o kadar çok bilgi varsaydığı açıktır ki, sfenks kesinlikle bunlara sahip değildir.

b) Bu eylemin kalıtım yoluyla edinildiğini, söz konusu sfenksin atalarının larvayı sinir merkezinden sokmayı başarmak için birçok deney yapmak zorunda kaldığını söyleyebiliriz. Fakat bu teori bize bilimsel gözükmüyor. Örneğin önemli bir matematikçi, matematikçi çocuklara sahip olmak zorunda değildir.

Öyleyse:	ilke	a)	bir yöntem sorununu gündeme getirir.
	ilke	b)	bir olgu sorununu gündeme getirir.

Önemsiz olarak, *çok bilimsel değildirler.*

Bergson'un teorisi:

Mekanist veya finalist olmanıza göre, hayatı görmenin iki yolunu gösterir. Ancak bu iki açıklama Bergson'a göre yetersizdir, çünkü her ikisi de hayatı içeriden değil, dışarıdan ele alır. Karşılaştırmaları kullanır: Elle çizilen AB eğrisi, elin şeklini alan demir talaşları [*yaratıcı evrimde* hayati hamle (élan vital)]. Bu örneklerin hiçbirinde mekanist ve finalist, bunu içeriden görmez. Hayatta da bu böyledir: İçeriden düşünürsek, bir "hareket"i "*hayati* bir hamle" olarak görürüz –*içgüdülerde mükemmellik*. Darwin ateşli bir rasyonalistti; o başka bir şey aradı.

Eğer hayvan adapte olmasaydı ölecekti; ölü bir hayvan artık bir hayvan değildir. Bu nedenle Darwin *adaptasyonun hayvanın bir parçası olduğu*nu düşünür. Öyleyse yalnızca, iyi bir adaptasyonun nasıl olduğuyla ilgili bir soru vardır.

*Adapte olmamış varlıkların elenmesi*ne ilişkin temel fikir, rasyonalist bir yöntemin başlangıcıdır (eskiler arasında halihazırda bulunan bir fikir). Ancak Darwin başka bir şeyi devreye soktu: *Hayati rekabet* (adaptasyon derecesi diğerlerinin adaptasyon derecesine bağlıdır). Diğer bir deyişle, hayati rekabet sayesinde, elenenler sadece yatkın olmayanlar değil, en az yatkın olanlardır. En iyi adapte olmuş hayvanın çocukları vardır; bu çocuklar ara-

sında hayatta kalanlar en iyi adapte olanlardır ve bunlar hayvana en iyi adapte olanlardır. Dolayısıyla, ilerlemenin anlamını takip etmeyen her şeyin vahşice elenmesinden kaynaklanan tamamıyla görünür bir mekanik ilerleme vardır. Elenen varlıkların oranı doğal olarak hatırı sayılırdır, dolayısıyla kalanların adaptasyonundaki mükemmellik derecesi çok yüksektir. Geriye yalnızca içgüdüleri ve mükemmelleştirilmiş içgüdüleri olan varlıklar kalır.

Böylece:
1) Spontane varyasyon
2) yaşam mücadelesi
3) doğal seçilim.

İçgüdü çalışmasında *yapı ile içgüdü arasındaki bağlantı*yı hesaba katmak gerekir. "Organizasyonun nerede bittiğini ve içgüdünün nerede başladığını söyleyemeyiz" (Bergson).

Örnekler: Kabuğunu kıran civciv, yuvasını yapan kuş. İçgüdü ile yapıyı ayırt etmek sıklıkla zordur. *Kuşta*, sindirme eylemi ile yuvasını yapma eylemi arasında, *tamamen organik olan işlev ile içgüdü arasında bir dizi ara olgu bulunur. Hiçbir yerde net çizilmiş bir ayrım yoktur.*

Örneğin, kuşun uçması organik bir işlev mi, yoksa bir içgüdü müdür?

Aynı şekilde, bir atın kulaklarının titremesi ile dört nala bir kaçış arasında sadece derece farkı vardır. O halde at bir tehlikeden kaçarsa, bunu içgüdüsel olarak yaptığı söylenecektir; yalnızca kulaklarını oynatıyorsa, bunun organik bir yapıdan geldiği söylenecektir. "İçgüdünün, kullanacağı araçları organize ettiğini veya organı belirleyen içgüdüye kadar uzandığını isteğe bağlı olarak söyleyebiliriz" Bergson).

(Bergson'un tutumu: Daha çok birinci formülü benimser, çünkü onun için organizasyon ve içgüdü hayati hamlenin iki tezahürüdür, ama içgüdü bir hareket, organizasyon ise bir şeydir.)

İçgüdü tek bir nesneyle sınırlı bilginin görünüşünü verir (yaban arısı için sinir merkezi, arılar için altıgenin özellikleri). Bu nedenle içgüdü bilgi olamaz, çünkü bilgi esasen geneldir.

Sonuçta:

"Darwinizm"in özü, içgüdüyü yapıya, yapıyı da doğrudan veya dolaylı eyleme indirgemekten ibarettir. Doğrudan eylem spontane varyasyonlardan, dolaylı eylem ise doğal ortam tarafından kabaca ve canlı ortam tarafından rafine bir şekilde yapılan doğal seçilim tarafından oluşturulur.

Darwin, Descartes'ın başka bir alanda yaptığına benzer bir şey yaptı: Bir hayvanda saklı güçleri kaldırdı. İnsanın bilinçli olarak seçtiği gibi, doğanın da körü körüne seçtiğini düşündü.

Peki hangi çözümü benimseyeceğiz? Söz konusu çalışmamızda, *biz de, içgüdüyü reflekse indirgeyeceğiz.*

Şimdi kendimize refleks ve içgüdünün (yani bedenin) insan hayatındaki yeri nedir diye soralım –ve her şeyden önce planımızı takip edelim:

IV
Eylemlerde Bedenin Rolü

Şartlı refleksler hayatımızda büyük rol oynar (âdetler, aile gelenekleri, hatta bir ürünün markası gibi ufak şeyler için bile). Kendimize şu soruyu sorabiliriz: Yalanlar gibi, temel *ahlaki fikirler* refleks değil midir? Her kelime, her insan için bir şart refleksidir.

Çalışma, örneğin bir duvar ustasının yarım bir duvara, bir piyanistin piyanoya çekildiği gibi, şartlı reflekslere dayanmaktadır. Öte yandan, toplumun şartlı refleksler yaratmak için birçok yolu vardır: Notlar, yerler, dekorasyonlar.

*Özetle, böylesine bir hareketin refleksten başka bir şey olduğunu dışarıdan onaylamak imkânsız*dır.

Keza, *taklit içgüdüsü* de insan eylemlerinde önemli bir faktördür.

V
Duyguda Bedenin (Refleksler ve İçgüdüler) Rolü

1) DUYGULARIN ÜRETİM VE YENİDEN ÜRETİM MEKANİZMASI.

A. Evlat içgüdüsü ve annelik içgüdüsü.

Anne ile çocuk arasında doğum öncesinde, çocukluk sırasında, ve sonrasında yaşam boyu çok güçlü bir dayanışma vardır.

Başlangıçta içgüdü, sonrasında da şartlı refleks (hem anne hem de çocuk tarafında) olduğunu söyleyebiliriz. Başlangıçta bu fizyolojiktir: Süt emme ve emzirme ihtiyacı. Aile bağları, anne aracılığıyla bağlanır.

Bu sebeple ailevi bağları şartlı reflekslerle açıklamak çok kolaydır.

B. Cinsel içgüdü.

Bu daha karmaşıktır. Freud, söz konusu soru üzerine çalıştı.

a) *Genel içgüdü:*

Ergenlik döneminde meydana gelen ahlaki değişim (Bkz. Byron'un *Don Juan*'ı[1]), fizyolojik değişimle bir ilişki bulunması gerektiğini gösterir. Ergenlik, tüm duyguları deneyimleme kapasitesinin belirdiği andır: Aşk, arkadaşlık, sempati; bu zamanda

1. İngiliz edebiyatında Lord Byron tarafından kaleme alınmış Don Juan, hicivli, epik bir şiirdir. Lord Byron, Don Juan'ı bir kadın avcısı olarak değil, kadınlar tarafından kolayca baştan çıkarılmış bir erkek olarak tasvir eder. (ç.n.)

aile duyguları değişir, bazen şiddetli bir tepki (nefret) bile oluşur; üstesinden gelinirse, söz konusu kriz bittiğinde bağlar güçlenir; aksi takdirde bir kırılma olur.

Yaşlılığa da bir "kriz" eşlik eder: Cömertlik gençlikte oluşur ve yaşlılıkta yok olur.

Bu nedenle duygular ve fizyolojik gerçekler arasında bir bağlantı vardır. –Bir hayvanın yaşam enerjisinin, çocuklukta kendi dokularının oluşumuna tahsis edildiğini söyleyebiliriz; daha sonra dokuları oluştuğu zaman enerjisi türe tahsis edilir. Bunun insan için de aynı şey olduğu düşünülebilir. Geriye, ergenlik döneminde mevcut olan hayati enerjinin nasıl dağıtıldığını araştırmak kalıyor. Freud'un üzerinde çalıştığı şey budur. Bir yere vardı mı? Her halükârda, *fizyolojik dönüşümlerin yaşamın farklı dönemlerinde ifade edilmesinin özellikle duygular aracılığıyla olduğu kesindir.*

b) *Daha spesifik olarak.*

Fakat bütün bunlar fazlasıyla geneldir. Örneğin, bir genç adamın bir genç kızı neden sevdiğini açıklamak istiyorsak, *şartlı reflekslere başvurmamız gerekir.* Nefreti, çocuğun kendisini iğrendiren yiyecekleri yediğinde içinde bulunduğu fizyolojik durumun bir yeniden üretimi olarak; güvenlik hissine yol açan her şey ideal gebelik durumuna benzerken, kaygıyı, çocuğun doğum ânında içinde bulunduğu durumun yeniden üretimi olarak gören Descartes, *insan olmadan önce çocuktuk* der. Aşama aşama, tüm insan yaşamı bu ilk anları yeniden üretir. Descartes, birisi sevdiğinde, annesinin kollarındayken içinde bulunduğu fizyolojik durumda olduğunu düşünür. Geriye bu fizyolojik durumların neden yeniden üretildiğini bilmek kalır: İlk haz süt emmedir, annenin görünüşü çocuğa bir haz hissi verir; şartlı refleks aracılığıyla kendisine annesini ve dolayısıyla fizyolojik bir durumu hatırlatan bir varlık bulduğunda sevecektir. Ve mevcut fizyolojik duruma ve nesnenin cinsiyetine bağlı olarak, kelimenin dar anlamıyla aşk veya arkadaşlık vb.

Örneğin, Phaidra'nın aşkı tamamen refleks ile açıklanabilir: Hippolyte'i sever, çünkü o, ona Thésée'yi anımsatır, ancak ondan nefret eder çünkü zina sözcüğü onda bir korku refleksi uyandırır. Bu iki refleks çelişkilidir; durum içinden çıkılmazdır, yalnızca ölümle çözümlenebilir.

Stendhal da bize benzer fenomenlerin güzel örneklerini sunar (Kilisedeki genç adamı gören, onu kendisine söylenen genç adam zanneden genç kız ve Edouard vakası. Gerçek Edouard geldiğinde, kız artık onunla evlenmek istemiyordu). Kristalleşme fenomeni: "Sevdiğiniz şeyde onu görmek için bir mükemmelliği düşünmeniz yeterli" (Stendhal, *Aşk Üzerine*). Spinoza: "Neşe, daha büyük bir mükemmelliğe geçiş duygusudur, keder ise daha küçük bir mükemmelliğe geçiş duygusudur." "Herhangi bir şey *tesadüfen* neşenin, kederin veya arzunun nedeni olabilir." "Ruh iki duygudan aynı anda etkilendiği her defa, sonrasında bunlardan birini hissettiği her defa diğerini de hisseder... Neşe veya keder halindeyken ruha tesadüfen görünen her şey, sonrasında tesadüfen neşe veya keder sebebi olur."

Öyleyse, bizi neşe veya kederle etkileyen bir şey bir diğerine benzediğinden dolayı, o şey bizi neşe ve kederle de etkiler.

2) ŞİMDİ MESELE, *DUYGUNUN KENDİ DOĞASI*NI İNCELEMEKTİR.

Herhangi bir şiddetli duyguya fiziksel fenomenler (bayılma, gözyaşları) eşlik eder. Bu fiziksel işaretlerin ahlaki bir duygunun tercümesi olduğunu veya fiziksel işaretlerin duygunun kendisini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

William James'in formülü: "Korktuğumuz için kaçmıyoruz, kaçtığımız için korkuyoruz."

Bu formülü örnekler üzerinden inceleyelim:

a) Acemi bir bisikletçi bir engelden korkar; sadece bundan kaçınmayı düşünür, ama öylesine çok düşünür ki, elleri gidonları tam olarak engel yönüne sürer. Bu fenomenin esas karakteri, bisikletçinin kendi bedeninin arzusuna gösterdiği direnci nesnenin kendisine aktarmasıdır. Öznenin bedeninde olup bitenlerin nesneye bu aktarımına *hayalgücü* (*imagination*) diyelim.

b) Vertigo: Vücut düşmeyi taklit eder ve vertigo sizi düşürebilir. Nemfler,[2] naiadlar[3] vb tehlikenin kişileşmesi, *kaderin nesnenin*

2. Nemf (Fr. *nymph*), böceklerin kurtçuk durumdan yetişkin duruma geçerken aldıkları özel biçimdir. Yunan Mitolojisinde yeri ve denizi dolduran sayısız çokluktaki dişi, tanrısal varlıklar veya perilerdir. (ç.n.)

3. Naiad, Yunan Mitolojisinde akarsularda yaşayan nemf türüdür. (ç.n.)

*kendisine aktarılması*dır. Nesne size kayıtsızdır, ancak siz nesneye kayıtsız değilsinizdir; ayrıca nesnenin de size kayıtsız olmadığını düşünüyorsunuz.

c) Tehlike (inek sürüsü).

Sonuç yerine: *Duygusal yaşamın materyalist teorisinin tutarlı bir bütün oluşturduğu*nu söyleyeceğiz; orada hiçbir çelişki yoktur; aşağıdaki fikirlere dayanmaktadır:

Duygulanımların malzemesi, bedensel hareketlerden meydana gelir (William James) *ve duygulanımları meydana getiren bedensel hareketlerin tümü ya içgüdülerin ya doğal reflekslerin ya şartlı reflekslerin ya da tüm bu faktörlerin birleşiminin vuku bulmasıdır* (Descartes, Spinoza, Freud).

Şunu da eklemek gerekir ki, *dil sayesinde* nesnelerden duygulanıma veya tam tersine gidebiliriz..., ki bunlar bizim salt fanteziye teslim olmamızı engelleyen işaretlerdir.

VI
Düşüncede Bedenin Rolü

Bedenin düşünce üzerindeki izini oluşturan iki fenomen vardır: *Hayalgücü* ve *alışkanlık* [= düşünceyle ilişkilendirildiğinde hafıza (*mémoire*)].

Bu çalışmada ne kadar dürüstçe materyalist olursak, sonrasında materyalistlere karşı o kadar çok silahımız olacaktır. Bu nedenle materyalizm ile spiritüalizmin bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz. Maddeyi incelemek suretiyle tini bulacağız.

Bedenin düşünce için sağladığı ilk şey *duyusal görünü*ştür. Bu nedenle şunları inceleyeceğiz:

A) DUYULAR (*SENS*) – DUYUMLAR (*SENSATIONS*)

1. Görme:

Görmenin bize bir nesne (sandalye) *hakkında ne öğrettiğini araştırmaya yönelik ilk deneme:*

Sandalye ile sırt arasındaki ayrım; sırtlık, koltuk, ayaklar arasında.

Sırtlık: Kahverengi, koyu benekler, açık lekeler.

Sırtlık gibi koltuk.

Ayakların çokluğu, şekli, uzunluğu, koyu rengi.

Tartışma:

a) Gözlerimiz ayrım yapamaz.

b) Gözler böyle bir ışık lekesinin yerini bilir mi? En azından onun bizim önümüzde olduğunu bilirler mi? Ancak hayır, gözlerimiz arkayı bilmez, dolayısıyla önü de. Görme için mesafe

yoktur; gözler nesnelerini sahiplenemezler [görme, hayran olan, dokunmaysa sahip olan bir duyudur (Bkz. Valéry'nin Nergis üzerine şiiri veya bir oyuncağa daha iyi sahip olmak için onu kıran bir çocuk)]. Mesafeleri kaldırmak, evrenimizi tümüyle yok eder. O halde tüm renkler aynı düzlemde midir? Resimlerle, aynalarla analoji kurarak buna inanmaya eğilimliyiz. Ancak bu düzlem nerede? Önümüzde mi, arkamızda mı? Bizimle yer değiştirir mi? Bu düzlemin önünde, arkasında ne var? Bir ön, arka fikri olmaksızın bir düzlem tasarlayabilir miyiz? Hayır. Düzlem fikri; üç boyutlu bir mekânın kesiti fikrini, bu mekânın iki yarısının bu düzleme ayrılmasını, düzlemin noktaları arasındaki mesafelerin eşitliğini ve paralel düzlemlere uygun düşen noktaları vb içerir. Dolayısıyla renkler herhangi bir düzlemde değildir. Görme için yer yoktur.

c) *Nesnelerin görme için bir formu var mıdır? Hayır:* Bir hareket fikri olmaksızın bir form fikrine sahip olmak imkânsızdır; düz veya eğri bir çizgi, göz gezdirilen bir şeydir (gözlerin, parmağın, kalemin hareketi). Hareket, gözlere ait değildir.

d) Yalnızca *renkler* mi kaldı? Fakat gördüğümüz renklere bir isim vermek imkânsız. Her renkli nokta bir başkasına benzemeyen kendi rengine sahiptir, çünkü renkler arasında, görme için, az veya çok büyük farklılıklar mı var? Farklar arasındaki dereceler, oluşturmamız gereken serileri ve maddi olarak oluşturabildiğimiz serileri kullanarak hayalgücünde oluşturduğumuzu varsayar. *Serilerin olduğu yasaların tümünde tinin etkinliği vardır.* Her bir terimi komşu terimlerden ayırt etmek zor olacak biçimde (maviden kırmızıya mor) bir seri renk oluşturabiliriz. Bu nedenle yalnızca serilerden ya da görmeye oranla daha büyük veya daha az farklılıklardan söz edemeyiz. İki renk ayrı göründüğü anda, kesinlikle öyledir. İkisi arasında seri kurmuyoruz, çünkü renkleri sadece *niceliklerle* ilişkilendirerek (mavinin azalan oranı) seri olarak düzenleyebiliyoruz. Ancak, yalnızca görme için nicelik yoktur. Daha doğrusu, nitelikler arasında bir fark yoktur. Nitelikler arasındaki farklar, derece değil, doğa farklılıklarıdır. Nitelikler serisi, her zaman bahsi geçen niteliklerin üretim şartlarına dayanır (Bkz. Bergson, *Essai*, s. 34). Ancak bir niteliğin üretiminin şartlarının, *görünüş olarak, nitelik* ile hiçbir alakası yoktur.

Başka bir deyişle, her renkli noktanın diğerlerine benzemeyen kendi rengi vardır ve her renkli nokta her an tamamıyla dönüşür. Dolayısıyla *mekânda ve zamanda mutlak bir çeşitlilik vardır. Görme, bize sonsuz çeşitlilikte ve değişen bir bütün sunar.* Görme, belirli bir anda, sunduğu heterojen bütün hakkında bize kesin bir şey öğretmez. Öyleyse zaman dursa, bu konuda hiçbir şey diyemezdik. Ancak zaman durmaz. Görmenin bize verdiği renkler bütününün bilincine varır varmaz, bu büyü tamamıyla yok olur ve yerini onunla hiçbir ortak yanı olmayan ve sırayla yok olan bir başkası alır.

Sonuç olarak, görmenin kendisi bize hiçbir şey vermez.

2) Dokunma (pasif, yani hareketsiz).

Aynı analizi yapabiliriz.

Dokunma, bize ne mesafeleri ne de formları verir. Pasif dokunma için görmeden daha fazla yer yoktur. Pasif dokunmanın bize verdiği duyumlar (sert, yumuşak, pürüzlü, sıcak, soğuk vb), renklerin bütünü kadar sıkıca karışık ve heterojen bir bütün oluşturur.

Nesneler arasındaki bağı vermeyen pasif dokunuş, en azından etkilenen bedenin yerini mi verir? Ampüte[1] kişilerin yanılsamaları. Nerede olduğunu bilmeden acı çektiğimiz durum. Ağrı bize tek başına nereden geldiğini söylemez (sağlıklı bir dişin, komşusu çürüdüğünde ağrıması durumu). Bedenin çeşitli kısımlarına, onu harekete geçirerek veya onun birkaç yerine peş peşe dokunarak ağrıya sebep oluyoruz.

Dolayısıyla, dokunma bize nitel olarak çeşitli, ancak görmenin kilerden daha fazla yeri olmayan duyumlar getirir.

3) İşitme:

Ses, sesin nedeninde bulunmaz. Ses herhangi bir yerde bulunmaz, renkten başka bir şey değildir ve sadece işitme duyusunun bir nesnesidir. Kulağımız bize sesin nereden geldiğini söyleyemez, çünkü sesin bir nedeni olup olmadığını bile bilmez.

1. Ampüte veya ampütasyon, genellikle tıp biliminde bir organın kesip çıkarılmasıdır. Kolun ve bacağın kesilmesi durumunda, bu uzuvları kesilen kişilere "ampüte" denir. (ç.n.)

4) Koklama:

5) Tat alma: Aynı analizler.

Duyular üzerine sonuç:

Hiçbir duyu bize başka duyuların olduğunu öğretmez. Hiçbir duyu bize verdiği duyumlar ile diğer duyuların verdiği duyumlar arasındaki ilişkiyi öğretmez. Görme bize ne gözlere dair ne de kulak işitme vb hakkında hiçbir şey öğretmez... bu duyular pasif bir şekilde alıştırılır.

Hareketin dışında duyuların alıştırması hakkında söyleyebileceğimiz şey, *sonsuz çeşitlilikte ve bize hiçbir şey öğretmeyen duyumlara sahip olduğumuzdur.*

HAREKET DUYUSU

Hareket, bize her zaman bir değişiklik içeren dokunma düzeni, konestezi (coenesthésie),[2] acı duyumları verir. Ancak değişim nitel, hareket nicelikseldir. Soru, nitel bir değişimden, mekânda geçen nicel bir harekete nasıl geçeceğimizdir.

Harekette algılanan duyusal değişiklik henüz bize mekân vermez: Örneğin acıda mekân yoktur; düşünce olarak acımız dünya kadar büyük (şiddetli bir acımız varken güzel bir manzaraya bakarsak ona hayran olamayız. Acı tüm evrenimizi işgal eder; dişimiz ağrıdığında ağrı dişte sınırlı kalırsa, okuyabilir, hayranlık duyabiliriz vb...) Dolayısıyla hareketin sebep olduğu ağrı türü artık bir yerde sınırlı kalmaz. Temas, mekân vermez. *Mekânı kapsamayan duyumların değişmesi, bize mekân vermez.*

İnervasyon[3] teorisi:

Sinir akışının (*l'influx nerveux*) motor sinire (*nerf moteur*) iletildiği ânı hissederiz. Sinir akışının hissi, kaslı bir çaba üretme hissi olacaktır.

Deneyim: Çaba üretmeden kendimize çaba duygusunu verebiliriz. Ama bu durumda çaba hissi veren, nefesin durması,

2. Duyusal algının dışında kişinin kendi bedeninin algısının içsel hissi. (ç.n.)
3. Belli bir vücut bölgesi veya organda dağılan sinirlerin oluşturduğu sinir donanımı. (ç.n.)

kasların gerginliğidir. *Şimdi, doğrudan çaba hissine sahip olabilir miyiz?* Çabayı üretildiği gibi mi, yoksa onun kurbanı olarak mı hissederiz? Yalnızca etkinliğimizin sonuçlarını mı, yoksa etkinliğimizin kendisini mi hissederiz? İşitmede sesin nedenini sesin kendisi olarak aldığımız gibi, alışkanlık olarak etkinliğin kendisinin sonuçlarını mı alırız?

Kesin olan bir şey var: Saf etkinliği asla hissetmiyoruz; etkinlik sonuçlarından ayrılmazdır.

Ayrıca, neredeyse her durumda, çaba hissi iradeyle ters orantılıdır: Kolaylık her zaman *iradenin* gerçek kullanımına işaret eder. Bir şeyi (sanat, spor, iş) yapmayı bilen insan, çaba (tenis, biçici vb) izlenimi vermez. Çaba hissi, iradenin henüz uygulanmadığının işaretidir (acı, duygu, sakarlık...) Trajedilerde sükûnet, iradenin en çok uygulandığı anda gelir ("Arkadaş olalım, Cinna.."); bu nedenle *kolaylık, mesleğinki gibi kahramanlığın da işaretidir. İrade daha saf oldukça, daha az çaba olur. Bu bize, çabanın, daha ziyade maruz kalınan bir şey olduğunu düşündürtür.*

Sonuç olarak: İradenin kuvvetlice uygulandığı hissedilse bile, duyuma her zaman maruz kalınır.

Ahlaki önem: Kişinin çaba harcadığını hissettiği yanılsaması, mistik ahlakın, bağnazlığın (*pharisaïsme*) kaynağıdır. Basitçe bu, kendi erdeminin uygulanmasını gerçekleştirmemeye çalışmaya dayanır. Kişinin kendi etkinliğini hissettiğine inanmak, bu duyguyla tatmin olmaya dayanır: Sahip olduklarına inandıkları gerçekleşmemiş kavramlarla kendilerinin büyük sanatçılar olduğuna inananlar örneği. Herhangi bir hata, aktif olmak yerine pasif olmaktan ibarettir. *Kendi eylemimizi, yalnızca onun sonuçları aracılığıyla tanırız.*

DUYUMLAR VE ZAMAN

Öyleyse, hissetmek her zaman maruz kalmaktır. Hissetme olgusu bize dünya ve kendimiz hakkında kesinlikle hiçbir şey öğretmez. Duyumlar bize bir anda ayrı gibi görünmez (Bkz. Lagneau, *Duyum, bir soyuttur*). Duyum bir nesneyle ilişkilendirilmeden önce [duyum] ayırt edilmez. Condillac (İngiliz empirist okulun materyalist filozofu), tüm düşüncenin duyumlardan oluştuğu teorisine sahiptir. Örnek: Bir heykele koku vermeyle başlarsak,

sonra ona güzel bir gül teklif etsek, heykel konuşabilse şöyle derdi: "Ben gül kokusuyum." *Kendimizi hissetmeye* sınırladığımız tüm yasaların, *edinilen tüm duyumların toplamıyız.*

Böylece duyumlar bize mekân hakkında bir fikir vermez. *Peki bize zaman fikrini verirler mi?* Bir duyum oldukça kalıcı bir şeydir, ama zaman fikrini verebilmeleri için geçmiş duyumlara bir anlam iliştirmemiz gerekir.

Örnek olarak müziğe dair hafızayı alalım. Ezgiyi yeniden üreterek başlarız; ama duyumu tekrar üretemeyeceğimizi biliyoruz; öyleyse onu üreten nesneyi veya bu duyumun üzerimizde uyandırdığı izlenimi hatırlamaya çalışırız.

Saf nitelik olarak alınan bir duyumun hafızasının analizi (örneğin, rüya görürken baktığımız gökyüzünün mavisi, büyük bir kemanın notası). Her zaman şunları yapmaya çalışırız: 1) Dünyada geçmiş duyuma benzer bir şeyi tekrardan üretmek veya tekrar bulmak; 2) duyumun bizde ürettiği reaksiyonu mümkün olduğunca bağlılıkla yeniden üretmek. *Duyumun kendisine gelince, onu hakikaten hissetmekten başka türlüsünü düşünmek imkânsızdır.* Dolayısıyla geçmiş ya da gelecek bir duyum kesinlikle hiçbir şeydir ve bunun sonucunda, *duyumlar yalnızca şimdiki zamanla ilişkili olduklarında anlam taşıdıklarından, herhangi bir zaman akışı içermezler ve bize zaman fikrini vermezler.* Bize zaman fikrini vermediklerine inanmak bizim için zordur, çünkü belirli bir süre içerirler. Fakat burada Bergson'un analizini ve *zaman ile süre arasındaki ayrımını* hatırlamak gerekir. Zaman, homojen ve belirsiz bir şeydir; süre ise bir duyumun niteliğinin basit bir karakteridir. Duyum için bir süre izlenimine sahipsek, bu basitçe duyumların izole edilmiş olarak meydana gelmediği anlamına gelir. Duyumlar arasında bir süreklilik, bir kaynaşma vardır. Duyumların süresi, bir zaman içerdikleri anlamına gelmez. Bilakis, duyumları şimdiki an ile sınırlamak imkânsızdır; duyumların şimdiki an ile sınırlandığını söylemek, onları yine zamanın içine yerleştirmek olur.

Genel olarak duyumlar hakkında sonuç

Duyumlar bize dünyadan hiçbir şey vermezler. Madde, mekân ve zaman içermezler ve bize kendileri dışında hiçbir şey veremezler ve bir şekilde hiçtirler.

Bununla birlikte biz dünyayı algılarız; demek ki bu bize verilmiş olandır, yalnızca duyumlar değildir. *Bize direkt olarak verilen tek şey olmak ötede dursun, böylesine bir duyum bize yalnızca bir soyutlama çabasıyla, hatta büyük bir çabayla verilir.*

Örnekler: empresyonist resim, duyum üzerine analizler. Duyumlar, bilince dolaysızca verilmez, yoksa duyumu incelemek için böyle bir çaba sarf etmek zorunda kalmazdık; empresyonist ressamlar da gördüklerini tekrardan üretmek için bu kadar zorluk çekmezdi; duyumla hiçbir alakası olmayan, yalnızca duyumlar karşısında verdiğimiz reaksiyonlarla ilişkisi olan hayali şeylerin işaretleri olarak verilirler.

B) ALGI

I. Hayalgücünün algıdaki rolü

Hayalgücünün duyumları ne ölçüde değiştirdiği. Hayalgücü ile saf görünüş arasındaki ilişki.

1) Hayalgücü algıyı değiştirebilir mi veya onun yerini tutabilir mi?

Normal algı için, hayalgücünün normal duyumu değiştirmediği ve onun yerini tutamadığı açık görünür. Yanılsamalar (*illusion*) için de aynı böyledir. Rüya durumunda, soru daha karmaşıktır. Dolayısıyla, görünen o ki hayali duyumlar vardır.

Bunu daha yakından inceleyelim.

Örnekler: Bir rüya psikoloğu, devrimci mahkemenin önüne çıkacağını ve giyotine mahkûm edileceğini rüyasında görür; giyotinin soğuğunu hisseder ve o anda uyanır. Karısı onun boynuna bir darbe vurmuştur. Tuhaf olan şudur ki, özneye uzun süre devam ediyormuş gibi görünen rüya birdenbire gerçekleşmişti ve mahkeme görünümleri darbe vurulduktan sonra meydana gelmişti.

Bir başka kişi, zincirlerini sürüyen bir hayalet gördüğünü ve duyduğunu rüyasında gördü; uyandığında çalar saatin sesini tanıdı.

Şu kesindir ki, gece boyunca duyumlar bakımından oldukça zenginiz: İşitsel duyumlar (büyük bir güçleri vardır). Dokunma duyumu: Örtülerin ağırlığı ve direnci, vücudun ağırlık duyumu, organların (kalp) işlevi. Koku duyumları gibi süregelen tat du-

yumları. Görme duyumları: (Gece boyunca süregelirler, retina her zaman imgeler üretir).

Şimdi, *yanılsama* için, bir rüya ile bir yanılsama arasında derece farkı ve doğa bakımından bir fark olup olmadığı sorusu sorulur.

Her zaman şunu kabul edebiliriz: Rüyadan uyanıklığa geçiş, rüyada halihazırda var olan duyumları bize getirmez; ve uyanmadan sonra yanılsamalar devam eder (mesela, bir hayalet uydurmak yerine çalar saatin çarklarını uydururuz). Rüyanın tüm algılara yayılmış bir yanılsama olduğunu söyleyebiliriz; rüya bir halüsinasyon (gerçekdışı duyumlar) değil, bir yanılsamadır (duyumlara eklenmiş hayalgücü).

Dolayısıyla, *tüm duyumlar gerçek olarak hissedilir ve hayalgücü asla duyumlara dönüşmez.*

2) Bilinç için ön planda olan nedir? Hayal edilen mi, hissedilen mi?

Gördüğümüzün değil, gördüğümüzü sandığımızın, dokunduğumuzun değil, dokunduğumuzu sandığımızın vs bilincindeyiz. Duyum, yalnızca hissettiğimizi düşündüğümüz şeyin bilincine varmamız için bir fırsat olarak hizmet eder.

Örnek: Bir kara tahtaya beyaz, daha sonra pembe bir küp çizersek, bizim için neredeyse hiç fark olmayacak. Her zaman bir küp göreceğiz.

Böylece gördüğümüz şeyde değil, hayal ettiğimiz şeyde özdeşlik olduğu zaman özdeşliği düşünürüz. *Nesnelerin* özdeşliğinin *kaynağı ancak ve ancak hayalgücündedir.*

Hayalgücünün bize verdiği her şeyi dış dünyada arayalım:

1) Bu öncelikle *mekândır.*

Çizilmiş paralelyüz örneği: Aslında bir mekân görüyoruz. Bize bu mekânı veren nedir? Bu hayali küpün gerçek küp ile analoji aracılığıyla algılandığını düşünebiliriz; ama biz hiçbir zaman gerçek bir küp görmedik. Kübik mekân, esasen nesneyi alma *jestiyle* oluşur. Küpün hayali mekânı, esasen, *belirli bir hareket etme eğilim*inden ibaret olan, *duyumlar ile benlik arasında olan bir ilişki*ye dayanır. Hayali mekân ile gerçek mekân arasındaki fark? Sadece çizilen küpü görme şekli ile gerçek küpü görme şekli

arasındaki ilişkiyi araştırırsak gerçek bir fark olmadığını görürüz. Her ne olursa olsunlar *mekân ilişkileri,* her zaman *bizimle duyumlar arasındaki bir ilişki* tarafından kurulur ki, bu ilişkiler duyumlar tarafından bizde uyandırılan *eyleme belirli bir eğilimden ibarettir.*

Bir cam yüzey gördüğümüzde oraya gitmek isteriz, yalnızca onun cam yüzey olduğunu bildiğimiz zaman dururuz. Tüm *mekânlar, hatta gerçekte gitmediklerimiz bile bize oralara gitme isteği uyandırır. Mimarinin gücü* (katedraller, büyük merdivenler...), *manzaraların gücü* bu eğilime dayanır. Derin bir vadide boğulma izlenimi ediniriz, gezip görmemiş olsak bile bir ovada sahip olunmayan bir izlenim; küçük köşelerde dinlenme izlenimi ediniriz ancak çıplak bir ovanın ortasında oturuyor olsak dahi bu izlenime sahip olmayız ve bunun nedeni de orayı gezmek istememizdir.

2) *Kabartı*

Mekânda geometri yapmak için kırmızı ve yeşil gözlük fenomeni.

Stereoskoplar.[4]

Bu iki durumda: Kabartıda düz olanı gördüğümüze inanırız –ve iki tane olan yerde bir imge gördüğümüze inanırız. Bu yanılsamaların, gerçek algıyla analoji aracılığıyla yapıldığını söyleyebilir miyiz? Aslında iki gözümüz bize iki farklı imge verir ve gördüğümüz ikisinden biri değildir (Çift görmenin ilk şartı hareketsiz olmaktır). İki imge birbirini aynı aralıkta takip eder, imgeler farklıdır ancak hareketimizin her bir imge üzerindeki etkisi aynıdır. Böylelikle bedenimiz, iki görsel imgeye göre sadece bir tane varmışçasına düzenlenir (Bkz. bir kitabı iki ucundan tuttuğumuz zaman, iki el mecburen aynı aralığı takip eder ve bu kitabın taşınmasıyla bağıntılı olarak bu kitap birdir). Gözler hareketsiz olduğu sürece nesnenin aynı olduğuna inanmak için hiçbir sebep yoktur, ancak gözler gördüklerini aktardıklarında nesnenin birliğinin (*unité*) farkına varırlar.

Öyleyse, bir kez daha *gördüklerimi değil de, bedenimin reaksiyonlarına uygun düşenleri gördüğüme inanıyorum.*

4. Stereoskop, içine konulup bakılan bir çift fotoğrafı ya da resmi üç boyutlu gibi gösteren optik aygıttır. (ç.n.)

Bir başka örnek: Descartes, görmeyi, körün değneğine benzetmiştir; beynin içinde retinal imgeleri gören küçük bir adam olduğunu düşünmek yerine, gözleri, kör bir kişinin iki değneği olarak düşünmek daha iyidir (kör kişi, iki değneğiyle tek bir engelle mi yoksa iki farklı engelle mi karşı karşıya olduğunu hareket aracılığıyla anlar).

Bu nedenle, dış nesnelerin kabartısı, bir stereoskopla görülen bir imgenin kabartısı kadar yanıltıcıdır. Fakat gerçekte her bir nesne için iki düzlem imge olduğunu da söylememek gerekir; onlar sadece retinada düzlemdir ve ayrıca, onları gördüğümüzde nesneye dair gerçeklik duygusunu yitiririz.

3) *Form*

Örnek: Tavandaki lambayı ele alalım. Dairesel bir şekle sahip olduğunu söyleriz. Şöyle mi demek gerekir: Çember algısı hayalidir, ama biz gerçekte bir elips mi görüyoruz?

Elips elbette retinamızın üzerindedir, ama onu orada hiç görmedik ve beynimizde küçük bir adam yok. Üstelik gördüğümüze inandığımız elips, her bir gözümüzün gördüğü elipslerin hiçbiriyle özdeş değil.

İkinci olarak, lambayı bir elips gibi görmek için onu tavandan ayrı olarak görmek gerekir, yoksa onu bir birlik olarak kabul edemezdik. Gözlerimizi hareket ettirdiğimizde imge arka planda daha hızlı gider; nesneye bir birlik veren de budur.

Lambanın ardışık tüm imgeleri arasından, diğerlerinden daha gerçek olmayan bir tanesini seçiyoruz. Öyleyse şunu diyemeyiz: Bir çember gördüğüme inanıyorum, ancak bir elips görüyorum, çünkü elips ve daire tamamen bağıntılıdır: Elips fikrini kaybettiğimiz anda, çember fikrini de kaybederiz.

Nesneler, ancak gerçek form denilen hayalgücü aracılığıyla şekil alırlar. Nesne tüm görsel alanımızı işgal ettiği zaman bize görünen forma *gerçek form* deriz. Kendimize şu soruyu sorabiliriz: Bu seçimi belirleyen sebepler nelerdir?

Başka düşünceler: Aynı anda iki veya üç noktayı görmek mümkün değildir; onlar bir çizgi parçası, bir üçgen oluşturmak için bir araya getirilir. Oysa bu üçgen yoktur; üç nokta vardır ve hepsi bu. Hayalgücü iş başındadır.

Kendimize neden üç nokta değil de bir üçgen gördüğümüzü soralım. Üçgen bizim bakışımızla çizilir, çizgileri çizersem hiçbir şey eklemem. İki nokta düşüncesi, bir çizgi düşüncesidir. Bir noktanın düşüncesi, bizi ona birleştiren doğrunun düşüncesidir. Bu sonucu bizi çevreleyen tüm nesnelere genişletebiliriz. *Formları oluşturan nesneleri sınırlayan tüm çizgiler bize reflekslerimiz, bizzat kendi hareketimiz tarafından verilir.*

Diğer bir deyişle *mekân, kabartı, formlar, bize hayalgücümüz tarafından verilir.* Elbette ki bu durumda "hayalgücü", fantezi veya keyfilik ile eşanlamlı değildir: İki nokta gördüğümüzde, düz bir çizgiden başka bir şey görmekte özgür değiliz.

Öyleyse, algıda zaten bütün bir temel geometri eğilimi vardır. Her şey, zihnimizin henüz bilmediği geometrik teoremleri bedenimiz biliyormuş gibi gerçekleşir.

Normal algıda zaten geometri bulunur. *Bu nedenle, algıda zaten hayalgücü bulunduğu için, geometride hayalgücünün bulunması şaşırtıcı olmayacaktır* (Bu soruyu geometri çalışarak inceleyeceğiz).

En bayağı şeyleri algılamamızı ve tüm bilimlerin temeli olan geometriyi uygulamamızı sağlayan, ve ayrıca bir katedralin kulesi ya da bir senfoni tarafından etkilenmemizi sağlayan da aynı temel nedendir (hayalgücü) (Paul Valéry, *Eupalinos*'ta).

Bu, bizim için dış dünyanın algısını inşa eden, bir *reaksiyon*a, bir *reflek*se dayanan, bizim ile dışarısı arasındaki temel ilişkidir. *Doğanın basit algısı bir tür danstır*; bizim algılamamızı sağlayan da bu danstır.

4) Hayalgücünün rolü, *hissettiğim duyumlar*da da görülüyor:

Bir şey gördüğümüz zaman, belirli bir ağırlıktan, belirli bir dayanıklılıktan vb çok daha az belirli bir rengi düşünürüz.

Bir kitaba göz atarsak, onun bir kitap olduğunu, sayfalarını karıştırdığımızı, kâğıtta olduğunu vb söyleyebileceğiz.

Aynı şekilde, eğer elimiz bir köşeye çarparsa, dikdörtgen bir masanın köşesini hissettiğimizi söyleyeceğiz, ancak ne hissettiğimizi zorunlu olarak hatırlamayacağız. Eğer çok susamışsak ve suya benzer bir şey görürsek, suyun bu görünüşü, gözümüzden çok boğazımıza hitap eder. Bu anlamda herhangi bir algıyı analiz edebiliriz.

Öyleyse bir duyuyu alakadar eden şey, diğer duyulara hitap eder.

5) *Hareket yanılsamaları* (sinema, deniz dalgaları, nehirler, ufukta ay) ve ayrıca oldukça bulanık olan *büyüklüğe dair yanılsamalar*. Her durumda, dikey bir şey, bize aynı yatay şeyle aynı boyuta sahip görünmez. Büyüklüğü artırıyor gibi görünen şey genellikle bir şaşkınlık, bir sürprizdir.

6) *Nesnelerin özdeşliği:*

Nesnelerin bireyselliğini, kendimizle analoji aracılığıyla ruh atfettiğimiz diğer insanların bireyselliğine benzeterek düşünürüz.

Bize birlik fikrini veren, bizzat kendimizdir. Birlik kavramının bağlaşığı olan bozulma kavramı, öncelikle insan, sonra imal edilmiş nesneler, hayvanlar, bitkiler için bir anlam ifade eder. Son olarak, mineraller imal edilmiş nesnelere benzetilerek bir birliğe sahip görünürler (Örnek: Kumun birliği yoktur, ancak kum yığınının bir birliği vardır çünkü imal edilmiş gibi görünür. Aynı şey sıvılar için de geçerlidir).

Tüm duyuları kendimizle ilişkilendirdiğimiz gibi, *tüm duyumları da aynı nesneyle ilişkilendiririz.* Nesnenin ruhunun türü bize bu duyumların gruplandırılmasından geliyormuş gibi görünür. *Pratikte bu, nesnenin birliğini yaratan bir nesnenin önünde edindiğim reaksiyonlar bütünüdür.*

Her şeyin bireyselliği, o şeyin önünde sahip olduğumuz tutum özdeşliğinden *gelir.* Hareketler aracılığıyla, tüm duyumların bana reaksiyonu çeviren belli bir izlenim vermek için beraber olduğunun farkına varırım ve bana nesnenin birliği fikrini veren de bu izlenimdir. Bütün birleşme ve ayrılma kavramları, hareket aracılığıyla tanıtılır.

7) *Bir nesnenin temel özellikleri ile rastlantısal özellikleri arasındaki ayrım.*

Bize temel nitelikleri ifade ediyormuş gibi görünen duyumlar ve bize rastlantısal nitelikleri ifade ediyormuş gibi görünen duyumlar vardır. Örnek: Bir kitap sarıdır; gölge yaparız: Onu gri görürüz,

ancak bu bize rastlantısal görünür, bize aşağıda sarı bir katman var gibi görünür. Oysa sarı ve gri gerçekte hiçbir yerde değildir. İsteğimle değiştirdiğim renkler, bize basitçe nesnenin üzerine yerleştirilmiş gibi görünür. Nesnenin üzerinde istediğimde gölge yapabilirim. Rengi gri tutmak için bir çabaya ihtiyacım var.

Aynı analizi ses, dokunma vb için de yapabiliriz. Bütün bunlar bize hayalgücünün algıdaki temel rolünü gösterir.

Şimdi şunun üzerine çalışacağız:

II. Hafızanın algıdaki rolü.

Önemli not – Algıda hafızanın rolüyle uğraşmak, *bir nesnenin neden olduğu reaksiyonları geçmiş reaksiyonlarla ilişkilendirmemiz farkıyla hayalgücünün rolüyle uğraşmak demektir.*

Örnekler: Ulysses'in yayı: Parmakları orada bulunur, yay gerilir (*Odysseia*'da).

Proust'un analizi: Yürüyüşten gelir, çok yorgundur; evini gördüğü gibi yorgunluğu geçer.

Bergson'un analizi: Tanıdık bir köy bize bilinmeyen bir köyden tamamen başka görünür. Bunu çok sık deneyimledik.

Kipling: *Var olmuş adam*: Hint Adaları'nda, adamın kraliçenin sağlığına içmesinden sonra bardağını kırarak ve çeşitli şekillerde davranarak şaşkınlık uyandırdığı pasaj. Zihni henüz onu tanımazken, bedeni onun arkadaşlığını tanımıştı. Gerçekte, araştırmalardan sonra, bir memurun on üç yıl önce ve tam olarak bu arkadaşlıktan çekildiği bulundu.

Yanlış tanıma: Beden mükemmel bir güvenlik içinde bulunuyorsa (yaylı Ulysses'inki gibi), bu bize tanıdık bir şey izlenimi verir. Bu, her şeyin bizim reaksiyonumuzdan geldiğini kanıtlıyor.

Hatıra (souvenir): Hatırada, nesne zamanın içine yerleştirilir, hafızaysa nesneyi geçmişin belirli bir ânıyla ilişkilendirmeden yalnızca geçmişin izlerinden oluşur.

Örnek: Şiir bilen öğrencide *hafıza* vardır; bu şiiri böyle durumlarda ezbere okuduğunu bilen bir öğrencide *hatıra* vardır (Bkz. Bergson: "Geçmiş iki ayrı biçimde varlığını sürdürür: 1) Motor mekanizmalarda; 2) bağımsız hatıralarda").

Bağımsız hatırayı inceleyeceğiz, ve doğal olarak şu anda onu materyalist bir şekilde ele almaya çalışacağız.

Bergson: "Geçmişin izlerini yalnızca şimdiki zamana uygulayan (ezberlenmiş bir ders) hafıza, bir alışkanlığın tüm özelliklerini taşır. Geçmişte yer alan bir olayın hatırası, alışkanlık özelliklerinin hiçbirine sahip değildir" (olay benzersizdir ve tekrar edilemez). Hatıra fayda ile değil, duygu ile ilgilidir (örneğin, sevdiğimiz bir kahramanın biyografisindeki tarihleri, bir sınav için yararlı olan tarihsel anları daha kolay anımsarız). Yine de ruh hallerinin bizde herhangi bir iz bırakmadığını söyledik. Bu çelişkinin gerçekten tek olduğu söylenemez. Örneğin, bir noktada önümüzde entelektüel bir bakış açısının açıldığını varsayalım. O anda, geleceğe doğru ilerleriz (bu olgu sıklıkla ergenlik döneminde bir sanatı keşfederken vs oluşur).

Bergson, otomatik hafızayı yalnızca bedenle ve hatıra-imgelerini yalnızca düşünceyle ilişkilendirir. Hatıranın temel özelliği, dolaysızca mükemmel olması, zamanın ona hiçbir şey ekleyememesi ve onu yalnızca silebilmesidir. Aksine, örneğin bir ders tekrar edilirse daha iyi bilinecektir. Mekanik hafıza, iradenin etkisi altında olduğu için kendine hastır, hafızaysa istemsizdir. Hatıra geçmişe aittir. Böylesine bir geçmiş düşüncesi, reflekse indirgenemez görünür.

Bergson'un teorisi: Hatıraların deposu olan bir *bilinçdışının* (*inconscience*) varlığı. Fakat tüm hatıralarımızı bir anda düşünemeyiz; örneğin, aynı anda hem öfke hem huzur ânını düşünemeyiz ve bunun nedeni, bedenin bu duygulara uygun düşen mevcut tutumlarının birbirini dışlamasıdır. Beden dolaysızca davranır. Her an, ruhumuza bedenin tavrını dışlamayacak tüm hatıralar nüfûz eder. *Hatıralar, beden tarafından oynandığı anda bilinçli hale gelir.*

Bu teori ustaca, çekici; ancak bize pek bilimsel görünmüyor: Bu bilinçdışı nedir? Var olmayan bir hatıra bir şey midir? Mevcut dünyada nesne bulamayan ve böylece ifade edilmeden kalacak, bilinçdışından çıkmayacak duygular vardır.

Öyle görünüyor ki hatıradaki zihni/tini keşfettik. Söz konusu şeyleri daha yakından analiz edelim.

Hatıra analizi:

Proust: Bir fincan çay ve madlen.[5]

Hedefini sonsuzca aşan güçlü duygu. Bu dönüşüm onda bilinçdışında gerçekleşir, diyelim ki mekanik olarak.

Proust, zihnini/tinini temizleyerek bu duygunun onun içinde bir şeyler ürettiğini hisseder, ancak ne olduğunu bilmez. Bir anda, hatıra ona görünür.

Proust aradığı ölçüde, hatırayı uyandırmak yerine onu reddeder. Bu nedenle zihnin/tinin etkinliğinin, hatıranın çağrıştırmasıyla hiçbir alakası yoktur.

Madlenin çaydaki tadı kendi içinde hiçbir tarih taşımaz; madlenin tadı şimdiki güncel dünyada artık var olmayan bir şeyi çağrıştırdığında geçmişi verir. Şartlı refleks, böylesine bir ilişkiyi büyük ölçüde açıklar.

Hatırlama *süreci*:

1) *Anlık içeriğiyle oransız duygulara (sevinç ve üzüntü) yol açan bir algı vardır. Her durumda, duygu, nedeninin fikrinden önce gelir* (nedenini bilmeden sıkışmış bir kalple uyanıldığında – acı çektiğimiz bir yer gördüğümüzde ve nedenini bilmeden acı çekmeye başladığımızda).

2) *Nesne, şimdi gözümüzün önünde olan nesnelerde artık uygulanamayan* ancak başka nesneleri içeren *tutumları, hareketleri uyandırır* (Proust için: Teyze, Combray, çocukluk...). Bu diğer nesnelerin tarihlerini beraberlerinde taşıdıkları olur. Her bir kişinin hatıraları, içerdikleri nesneler aracılığıyla bireysel kronolojiye bağdaşır (Ailevi sohbetler: "Birinin evlilik yılı, bir başkasının hastalığıydı..."). Tinin hiçbir çabası, kendilerinde tarih atfedilebilecek bir içerik taşımayan hatıraları zamanın içerisine yerleştiremez. Eğer hatıralar tine bağlı olsaydı, yaşanıp yaşanmadığını veya hayal edilip edilmediğini bile bilmediğimiz, zaman boyunca dağınık hatıraların olmaması gerekirdi.

Ayrıca, bir olaya tarih atfeden nesnelere "hatıralar" denir. Öyleyse, genellikle algıya böylelikle büyük bir güç iliştiririz.

5. Bir çeşit şekerli çörek. (ç.n.)

(Bkz. aile hatıraları –evlilik yüzükleri– Othello'nun mendili). Nesneler hatırlamak için araçlardır; en sevdiklerimizi bile hatırlamak için kendi içlerinde değersiz şeylere ihtiyaç duyarız. Nesneler böylece gerçekten bir güç edinir. Elinde nesnesi olmayan mahkûmlar, hapishanelerin duvarlarına sevdiklerinin isimlerini, ağaç kabuklarına âşıklarını yazarlar. Kişi hatırasını devam ettirmek için, onun adına iliştirilen şeyler yaratmaya çalışır. *Hatıranın sadık koruyucusu tin değil, maddedir.*

Her insan kendini maddeye kaydetmeyi diler.

ENTELEKTÜEL GÖRÜNÜŞTE OPERASYON ÇALIŞMASI

GENELLEME – SOYUTLAMA – KARŞILAŞTIRMA – FİKİRLERİN ÇAĞRIŞIMI

Genel fikirler:

"Adam", "köpek", "olmak", "kırmızı" vs..., genel fikirleri ifade eden tüm kelimeler. Ortaçağda genel fikirler hakkında çokça tartışma vardı.

Nominalist okul:[6] Yalnızca belirli nesneler vardır.

Realist okul: Genel fikirler gerçekten vardır.

Nominalist okul şöyle der: "Ne siyah, ne mavi, ne kahverengi gözleri olan..., ne sarı, ne kırmızı ne de kahverengi saçları olan adam nerede?.. İkizkenar olmayan, çeşitkenar olmayan, eşkenar olmayan üçgen nerede? vs.

Ancak nominalist tez saçmadır, çünkü şöyle de denebilir: "Bay X... ve bir sandalye, Bay X... ve Bay Z'ye benzer..."

Fakat bu fikre sahip olabilmemiz için insanın bir yerde var olması gerekir. Şeyler ile bizim aramızdaki ilişki, *bu şeylerin bizde uyandırdığı reaksiyonlarla* inşa edilir. İnsan, her şeyden önce bahsettiğimiz varlıktır; *gözler*, insanın baktığı ve baktığında harekete sebebiyet veren bir şeydir vs.

6. Nominalizm veya adcılık, kavramların, sözcüklerin, tanımların, tasarımların, hatta konuşulan dillerin gerçek ya da nesnel hiçbir varlığının veya anlamının bulunmadığını öne süren felsefe anlayışıdır. (ç.n.)

Öyleyse, aynı türden tüm canlılar arasında ortak olan şey dünyada değil, kendi bedenimizde vardır (Çocuk, öncelikle tüm insanları "baba" olarak çağırır). Spinoza: "Varlık", "şey" vb terimler, bedenin sınırlı olduğu ölçüde, yalnızca kendi içinde belirli sayıda, ayrı ayrı, imgeler oluşturabilmesinden kaynaklanır ("İmgeler", nesnelerin beden üzerindeki izleridir, gerçekte bedenin şeyler karşısında verdiği reaksiyonların izleri). Bu sayı aşılırsa, bu imgeler karışmaya başlar; fazla aşılırsa, tamamen karışırlar. Bu durumda ruh, bütün isimleri ayrı bir şey olmaksızın, karışık bir şekilde hayal edecek ve onları bir şekilde aynı sıfat, yani varlığın, şeyin sıfatı altında anlayacaktır. Aynı şey, insan, köpek vb genel fikirler için de geçerlidir; zira insanlar için o kadar çok sayıda insan imgesi oluşturulmuştur ki, hayal etme gücü tamamen aşılmıştır, ama bu, onların belirli sayılarını ve her birinin belirli özelliklerini hayal edebilmemiz için yeterlidir. Biz bütün insanların, bedeni etkiledikleri ölçüde aynı olduklarını *yalnızca açık açık* (*distinctement*) *hayal edebiliriz* ve *bu, insan adının ifade ettiği şeydir.* Bu yüzden insan adı, herkes için aynı şeyi ifade etmez.

Öyleyse: *Genel fikir denilen şey aslında sadece basit bir muğlak imgedir. Tin her zaman bu muğlak imgeyle başlar ve ancak o zaman belli bir fikri fethetmeye devam eder.*

(Bkz. Pascal: "Ne kadar fazla tin varsa, o kadar orijinallik görülür.")

Olağanda inanılanın aksine, *insan genelden özele, soyuttan somuta yükselir* (Bunun pedagojide önemli sonuçları vardır).

Bir sanat eseri, başka hiçbir şeye benzemeyen bir şeydir. Bize özel olanın fikrini en çok veren *sanat*tır. Notre-Dame de Paris, Notre-Dame'dır, fakat bir kilise değildir. Güzel bir tablo bize genel tablo fikrini vermez; onun kutsal olduğu düşünülür. Ve sanat, dinden doğar. *Din* ve *sanat* sayesinde bireysel olanın temsiline eriştik; insanın kendini başkalarından ayırması, *duygu* (arkadaşlık, aşk, duygulanım) sayesindedir. Sevdiğimiz bir insanı etiketlemek, sınıflandırmak, dinsizliktir.

Çocukların gözlem yapmasını sağlamak için, onların soyuttan somuta geçmeleri için duyguyu çağırmalıyız.

Bir şeyin kendini soyutlamadan koparıp somuta geçmesi ancak duygu sayesinde olur.

*Öyleyse, normalde inanılanın aksine, insanı yücelten, onu hayvanlardan ayıran şey, belirli şeylerin temaşa*sıdır. Hayvanlar, hiçbir şeyin faydasını çıkaramazlar. Bu nedenle hayvanlar için somut hiçbir şey yoktur; bedenleri (vahşi hayvanlar) için özel herhangi bir şey yoktur.

Soyutlama: Soyutlama sorunu, genel fikirlerinkiyle tam olarak aynıdır. Genel fikirlerin karakterine soyut denir.

Karşılaştırma:

Kişi, yalnızca zihnin/tinin ilişkiler kurabileceğine inanmaya eğilimlidir. Fakat burada renkler arasındaki ilişkileri kavrayan maymun deneyini hatırlamalıyız. Bize göre biz, salt beyaz bir nokta algılamadığımızı, etrafının siyah olup olmamasına göre az ya da çok beyaz olduğunu biliyoruz; aynı şekilde gece, büyük bir sessizlik veya gündüz algılanmasına bağlı olarak ses az ya da çok yoğun görünür. *Hayalgücü, ilişkiler üzerinde çalışır.* Her bir belirli rengi bilmeden önce, iki nesne arasındaki renk farkını yakalarız. *Bütünden detaya gideriz.* Öyleyse bütünün algısı, ilişkilerin algısıdır. *Beden için* önemli olan şey, şeyin onda ürettiği *değişim*dir. Bedenin alışılmış bir gürültü karşısında takındığı tavır, sessizlik karşısındaki tavrıyla hemen hemen aynıdır. Beden, normal gürültüye verdiği karşılığın aynısını sessizliğe de verir: Bu nedenle sessizliğin ortasındaki hafif gürültüye, olağan gürültünün ortasında yüksek sese verdiğiyle aynı şekilde tepki verir.

Bedenin reaksiyonu, iki şey arasındaki ilişkiyi belirler; ilişkileri kuran, hayalgücüdür.

Fikirlerin çağrışımı:

I. Fenomen nasıl oluşur:

Örnekler:

a) Proust'un madleni:[7] Teyzesini tekrar görür, oradan yatak odası, dolayısıyla Combray vb (*yan yanalık*).

7. Madeleine veya minyon madeleine, kuzeydoğu Fransa'daki Lorraine bölgesinin iki komünü olan Commercy ve Liverdun'dan gelen geleneksel küçük bir pastadır. (ç.n.)

b) Yatma vakti, annesinin veda öpücüğünün dramını, çocukluğunun emeklerini (*benzerlik*) çağrıştırır. Başka örneklerde bir portre, ebeveynlerine benzeyen çocukları temsil ettiği kişiyi çağrıştırır; Hippolyte, Phaidra için Theseus'un imgesidir.

c) Siyah, beyazı düşündürür, büyük küçüğü (*zıtlıkla* çağrışım).

II. *Fenomenin önemi:*

Çağrışımcılar fikri, tinin tüm işlemlerinin imge çağrışımlarına indirgenmesidir.

Taine: "Tin, imgelerin çoğaltıcısıdır."

Bu materyalist bir teori değildir; bedeni ve aktif tini ortadan kaldırır. Geriye ne aktif bir benlik ne de bedenin halleri tarafından oluşturulmayan saf psikolojiye ait bir şey kalır.

Farklı alanları inceleyelim.

Düş: Belirgin çağrışımların rolü.

Yargılar: Zaman ve uzay/mekân ilişkileri; benzerlik ve farklılık ilişkileri.

Bu yargıları, bitişen fikirlerin ifade edilmesi olarak sayabiliriz.

Bilimsel akıl yürütme:

Cebir: Tinin, benzer terimleri bir araya getirmeye doğal bir eğilimi vardır.

Geometri: Bir teoremin keşfi, sıklıkla diğer teoremleri hatırlamaktan gelir: Gerekli teoremlerin anımsanması, benzer sorulara verilen çözümlerin hatırlanması.

Fizik: Işık ve ses, elektrik ve su analojileri; düşen isimler ve yıldızların hareketi arasındaki analojiye dayanan yerçekimi teorisi. Her an, doğal güçleri, her zaman basit makineler olarak görüyoruz. Tüm fiziksel teoriler, iyi bilinmeyen şeyler ile basit şeyler arasında kurduğumuz analojiye dayalıdır.

Öyleyse, insan düşüncesinin etkinliği olduğuna inandığımız şeyin, yalnızca temsillerin yığılması olduğunu söyleyebiliriz.

Bu, *psikolojik atomculuk teorisi*dir. Onun destekleyicileri, ruhun gerçek bir bilimini yapabileceklerine inanırlar.

Stuart Mill: "Yerçekimi yasaları astronomi için neyse, fikirlerin çağrışım yasaları da psikoloji için odur."

Hume:

"1) Tüm farklı algılar, farklı varlıklardır."

"2) Zihin, farklı varlıklar arasında gerçek bir bağlantı algılamaz."

Öyleyse bağlantılar, temsillerin doğasına değil ama şansa, bu temsillerin zihinde birbirleriyle olan ilişkisine bağlı olarak olumsaldır.

Bu, özerk bir psikoloji bilimi yaratma girişimidir ("davranış", psikolojiyi biyolojiye indirgeme eğilimindeydi).

Bu teori hakkında ne düşünmeli?

Bu meşhur çağrışım yasaları, bilimsel yasalar değildir. Bir fikir hangilerini çağıracağını öngörmeye izin veremez; aynı şekilde bir fikir, hiçbirini dışlamaz.

Örneğin, "cebir" kelimesi bizim için belirli bir cebir problemini yaptığımız gün giydiğimiz kıyafetlerle veya edindiğimiz bir notla vs ilişkili olabilir. Bu yasalar, fikirler arasında belirli bağlantılar kurmaya müsaade etmez. Bize herhangi bir fikrin neden bir başkasına tercih edildiği söylenmez. Temsillerin bağımsız olduğunu söylemek, onların zihinden, bedenden, nesneden bağımsız olduklarını söylemektir. Zihnin yaşamını psikolojik bir atomculuk olarak tasavvur etmek için, her şeyden önce bunun böyle olması gerekir.

Çağrışımcı teorinin eleştirisi:

Temel hata, fikirleri bireysel varlıklar olarak düşünmeleridir ("birey" ve "atom" aynı şeyi ifade eder).

Birini gözümüzde canlandırmayı deneyelim: Duygulu (*affectif*) bir durumla başlarız. Zihinde bir temsil meydana geldiği her zaman, düşünce soyuttan somuta, belirsizden kesine, genelden özele, bütün temsillerin birbiri içine kaynaştığı küresel bir izlenimden her bir temsilin ardışık düşüncesine doğru gider.

Dolayısıyla çağrışımcıların en büyük hatası, fikirlerin azar azar bir araya geldiklerine inanmalarıdır, aksine onlar ayrışarak giderler.

Birlik duyguludur/etkindir; düşünce ise tüm temsillerin kaynaştığı duygulanımla başlar, daha sonra onları ayırt eder. Düşünce, geometride de böyle yapar. Tüm düşünce, her zaman bütünden kesin şeyler çıkarmaya dayanır. Genel olarak düşünce, ancak bir duyguyla başladığı zaman bereketlidir (Bkz. Vauvenargues: "Büyük düşünceler kalpten gelir").

Enteresan pedagojik ilkeler bu düşünce yürüyüşü yasasına dayanır: Okumayı öğrenmesi için, çocuktan artık harflerin sentezini değil (küresel okuma) kelimeleri analiz etmesi istenir. Aynı şekilde yabancı dillerde, anlaşılmaz yazarlarda öncelikle eserin tamamını okumak daha iyidir.

Bağımsız imge (çağrışımcılar tarafından öyle varsayılır), zihnin yapay ve geç bir ürünüdür.

Aslında, birbirine benzeyen bireylerden önce benzerlikleri, sürekli parçaların bir toplamındaysa parçalardan önce bütünü algılarız. *Çağrışım bu nedenle ilkel bir olgu değildir; başladığımız şey bir ayrışmadır.*

* * *

ELEŞTİRİLERİN ÖZETİ:

1) Sözde çağrışım yasaları yasa değillerdir, çünkü bu yasalar sayesinde her temsil, herhangi bir temsili çekebilir ve seçim açıklanamaz.

2) Hipotez yoluyla bu bağımsız temsillerin başkalarını çekmesi açıklanamaz.

3) Ve özellikle psikolojik atomlar tarafından tasarlanan sözde fikirler şeylere benzer, ancak düşünceyle ortak hiçbir şeyleri yoktur, çünkü düşüncede, her ikisine de, bağlantılı terimlerden önce, entelektüel (sayılardan önce verilen bir dizi sayı), ve duygusal olarak (bir kişinin hatırası) verilir.

AÇIKLAMA:

Mevcut materyalist bakış açımızdan diyebiliriz ki: *Şartlı refleks, fizyolojik durumların yeniden üretimi.*

Efsane, yani filanca kahramana veya azize hayranlık, bazen onların adaletsiz, korkak ve dinsiz oldukları zamanlar olduğunu unutturur. Bu unutkanlıklar sayesinde kendimize, daha sonra taklit etmeye çalıştığımız, doğadan daha büyük insanların imgelerini oluştururuz.

Aşk, asla hayranlık olmadan ilerlemez; sevileni kendi imgesine benzetmeye zorlarız. *Duyguların düşüncelere hükmetmesi, bu fenomenler aracılığıyla gerçekleşir.* Bir başkasını seven insan haklı olacaktır, çünkü onda iyi olan her şeyi görecektir; bir başkası aynı

kişiden nefret ediyorsa, o da haklı olacaktır. Bedenin tutumunun, duyguları zorla benimsettiği her türlü şey düşünülebilir.

Ahlaki önem: Öyleyse en önemli şey, *bedenin tutumunu değiştirmeyi denemek, nefret tinini nefrete götüren bu çağrışımları kırmak ve sairedir. Fikir çağrışımları bir kez iyi anlaşıldığında, böylece başkalarının ve kişinin kendisinin eğitiminde büyük yarar sağlayabilir.*

D) DİL

Dil, mükemmel bir şekilde insani bir şeydir. Descartes, hayvanların düşünüp düşünmediğini sorduğunda, çözümü dil sayesinde buldu. Eğer hayvanlar konuşsaydı, bizimle iletişim kurabilirlerdi. Asla, en güzel hayvan eğitimiyle bile, konuşan atlara, köpeklere sahip olmaya erişilememiştir, oysa Avrupalılar en vahşi kabileler arasına girerlerse iletişim, dil aracılığıyla kurulur. Arılar ve karıncalar gibi sosyal hayvanlara gelince, onların konuştuklarına inanmak için bir sebep yoktur. Her durumda, onların yazılı bir dilleri, arşivleri yoktur. Kalıtsal içgüdüler vardır, ancak eğitim yoktur.

Dolayısıyla, *insani alana tam anlamıyla girmemiz*, dil aracılığıyla olur.

Dilin nitelikleri:

A. *Spontane dil: Hayvandır* (ve bundan dolayı insandır). *Duygulanımları* aktarır. Kasların, salgı bezlerinin ve akciğerlerin *doğal* reaksiyonlarından oluşması bu anlamda doğaldır. *Bireyseldir.*

B. *Düzgünce söylenen dil: Özgül bir şekilde insandır. Düşünceleri* aktarır. Bireye göre *yapaydır* (ancak topluma göre doğaldır). *Sosyaldir.* Doğal dilin artıklarını taşır: Ünlemler, yansımalar (çünkü taklit, doğal bir reflekstir), ton, aksan.

Ancak genellikle, *kelimeler bir şeye benzemez* (Şiirin çekiciliklerinden biri, yapay dil ile doğal dilin bir tür karşılaşmasına dayanmasıdır). Bu özellikle iki kat yapay olan yazılı dilde çarpıcıdır, çünkü çizim harfleri kelimelere benzemez. Eğer dil şeylere benzeseydi, erdemini kaybederdi. *Kelimelerin şeylerle ilişkileri şartlı reflekslerdir*, tüm kelimeler Pavlov'un diskiyle karşılaştırılabilir.

Bu iki özelliğe göre: Dil *yapaydır* ve dil *sosyaldir*; dilin olağanüstü erdeminin dayandığı her şeyi açıklayabilmeliyiz.

I. *Şartlı refleksler oluşturma aracı olarak dil:*

Dil aracılığıyla her varlık (köpek gibi), bazen şartlı reflekslere maruz kalır ve aynı zamanda (Pavlov gibi) onları üretir:

a) *Hafıza*: Dil sayesinde herhangi bir şey düşünebiliriz. (Daha önce bahsi geçen, sevdiklerini unutmaya karşı mücadele etmek isteyen ve şartlı refleksler oluşturacağından emin olmak için hapishanenin duvarlarına isimlerini yazan, hücresinde yalnız olan mahkûm örneği), (bir kelimeyi, cümleyi kendi kendimize tekrarlarız..., ölüleri anarız...).

b) *Duygulu (affectif) yaşam:* Bir isme bağlı, hiçbir doğal refleksin onu silemeyeceği kadar güçlü şartlı refleksler yaratılabilir. Âşık, sevilen nesnenin yakınında olduğu duruma benzer bir durumda olduğu zamanlar, her şey sevilen varlıktan geliyormuş gibi görünür ("kristalleşme").

Bu tür fenomenleri kelimelerle destekleyebiliriz. Bunlar bize sadık olan kelimeler, isimlerdir.

Önemli not – Bir dil biçimi ne kadar sabitse, hislere o kadar uygundur (Bkz. dualar, şiirler). Dizelerin içeriğini değiştiremeyiz; şiirin dizeleri değiştirilmez hale getirilmiş, hak edilmiş bir dildir. Bunun sayesinde duygu sonsuzluk karakterine bürünür. Örneğin, Lamartine'in *Göl* şiiri, âşıkların sevdiği yeri gördükleri zamanki pişmanlıklarını sonsuz kılmıştır.

c) *İrade*: Kendimize reaksiyonlar ürettiğimiz için de ilgilidir. *Kelimeler bizim için esnek olmayan terimlerdir* (Örnek: "Onur", "bütünlük", "hırsızlık" vb). Özdeyişlerin rolü. Bu nedenle farklı reaksiyonlar edinmek için aynı şeyi ifade eden farklı kelimelerden faydalanıyoruz. Bu, *kalabalıklar üzerinde olduğu kadar, kendi üzerinde de bir eylem aracıdır.* Tereddüt ettikten sonra bir karar alındığında, onu devam ettirmek adına, aldığımız kararın yönünü temsil eden kelimeleri kendimize tekrar ederiz. Öyleyse kelimeler eyleme hizmet eder, ancak düşünce için tehlikelilerdir, çünkü şeyleri tek bir açıdan görmeye teşvik ederler. Kelime bir kez dudaklara geldiğinde, onu durmadan tekrarlayabiliriz.

d) *Dikkat*: Son olarak, dilin psikolojik yaşamın dördüncü biçiminde büyük bir önemi vardır: Dikkat (irade biçimi). Dilimiz olduğu için, *dudaklarımıza gelen kelimeler arasında reddedebile-*

ceğimiz bazı kelimeler vardır: Kelime seçimi. Örneğin, bir matematik ödevi yaptığımız zaman, "güneş" değil, "üçgen" yazarız, bu da bizim geometri problemiyle dışarıda parlayan güneşten daha fazla ilgilenmemizi sağlar.

II. *Dil bir nesnedir* (çünkü sabit, kalıcı, yapaydır).

Dil, kendimizi ikiye bölmemize izin verir: Gözyaşları, ağlamalar, inlemeler bizim hallerimizdir, genellikle bilinçdışıdır ve her durumda daima bizimmiş gibi hissedilir; aksine "acı" kelimesi acı verici değildir. *Duygularımıza bir isim verir vermez onlara birer nesne olarak bakabiliriz.*

Şiir: Muhteşem olan, şiirde dile getirilen duygunun kendi içinde kalmasıdır; sayı, yapay dil ile spontane dilin bu yaklaşmasını telafi etmek için yapay bir nitelik ekler. Şair, taklit ettiği duygulanımlarına kendini vermemek için bir savunma aracı benimsemiştir: Ritim, sayı, kurallar.

Düzyazıya (nesir) gelince, bu imkânlara sahip olmadığı gibi, duygunun düşünceye yükseltilmediği her nesir zayıftır.

Konuşma dili: İşitme ve sesin fizyolojik yapısı, biri hareket eden ve diğeri algılayan iki varlığa bölünmeye izin verir ve bu, *içsel diyaloğu* izin verir. Platon: "Düşünce, kişinin kendisiyle bir diyaloğudur." Diyalog olmadığı sürece düş, anlık düşünce vardır. Anlık düşüncenin üzerine çıkmak, düşünmek için iki olmak gerekir.

Yazılı dil daha da gayrişahsidir, özellikle de basılıyken.

Basılı nesir: a) Bize dışsal hale gelir, bize bizim değilmiş gibi görünür; b) başkalarına bizim gibi görünür; böylece tüm insanlığa aittir.

Bu ifade aracı kişiye ne kadar yakınsa, o kadar fazla imaya yol açar. Dolayısıyla gitgide nesnel olan bu araçlar, şahsi olanı ifade etmekte daha iyidir.

Bunun nedeni Michelangelo'nun kendisiyle dayanılmaz çelişkileri olduğu için heykel yapma ihtiyacı hissetmesidir. Beethoven, dayanılmaz bir neşe hissettiği için *Neşeye Övgü*'yü kaleme aldı.

Kısacası dil, sanatlardan yalnızca biridir, nesir de sanatlardan biridir ki düşünceye en uygun sanattır, çünkü belirli refleksler üreten belirli işaretler içerir.

III. *Dil yönetilebilir:*

Çünkü: Hareketlerden bağımsız, iyi tanımlanmış, sabit, yapaydır.

Bizi aktif varlıklara dönüştüren dil sayesinde her şeyi çağırabiliriz.

Gerçekten de bazı şeylere maruz kalırız, ancak kelimeler aracılığıyla hemen hemen her şey üzerinde bir gücümüz vardır. Güneş ve yıldızlar hakkında kesinlikle bir şey diyemem, fakat "güneş" kelimesi hakkında her şeyi yapabilirim. Bu anlamda "Açıl susam, açıl" bir semboldür. Ölülerin, ruhların çağrılması: Yalnızca kelimeler o şeyin kışkırtacağı tepkileri kışkırtır (Bkz. Faust, büyücü çırağı, iyi veya kötü kehanet sözleri).

Dil sayesinde her şey oyuncağımız haline gelir. Sözlerimle dünyaya, güneşe, yıldızlara sahibim. Eğer şeylerle olan ilişkimiz güçsüz olduğu kadar pasif de olsaydı, tüm düşünce imkânsız olurdu.

Sihir, kelimeler aracılığıyla herhangi bir şey üzerinde hareket edebileceğimiz fikrini ifade eder (son derece doğru bir fikir).

Öyleyse şunu çalışacağız:

Dünyaya sahip olmak için bir araç olarak dil:

1) *Bize tüm eksik şeyleri verir:*

(Hafıza desteği). Gerçekten de dil olmadan, bir anda küresel bir yokluk duygusuna sahip olabiliriz, ancak dil olmadan eksik bir şeyin kesin özelliklerini uyandıramayız.

Dil olmadan, gördüklerimizi görmediklerimizle ya da gördüklerimizle asla bağdaştırmayız. *Dil, zamanın anları üzerine bir köprü kurar.* Dil olmadan geçmiş, yalnızca, bilgimizde bize yardımcı olamayacak bulanık bir duygu olarak var olurdu. Aynı şekilde, gelecek de ancak dil sayesinde var olur.

2) *Bize düzen verir:* Dil sayesinde, dünya bizim için çocukların kırıp yeniden birleştirdiği oyuncaklar gibidir. Düzen, ardışık işlemler arasındaki ilişkiye dayanan, zaman içerisinde cereyan eden bir şeydir. Dil yoksa, hafıza da yoktur. Öyleyse geçmiş bir işlem artık var olmayacaktır.

Dünyayı bize küçük bir makine (portakal ile ay tutulmaları) olarak temsil etmemize müsaade eden dildir. Dil, dünyayı yeniden yaratmamıza izin vererek bizi bir çeşit Tanrı yapar, ancak bu yalnızca sembollerle olur. Orada, *dünyayı kavramanın iki yolu*nu fark ederiz:

Dünya üzerinde iki hâkimiyet:

A) *Dil* bize *her şeyi* verir: *Geçmiş*, gelecek, uzak, yakın, mevcut olmayan, şimdi, hayali, gökküre, atom... ama sadece *semboller* aracılığıyla.

B) *Eylem* (vücut hareketleri) bize *gerçek* bir güç verir, ancak *yalnızca* mevcut olanın, bedenin boyutlarına yakın olanın, ihtiyaçlarla ilişkili olanın üzerinde.

Bütün kısmın dile mi, yoksa tamamıyla eyleme mi verilip verilmeyeceği ya da ikisinin birleştirilip birleştirilemeyeceğinin bilinmesi sorusu çok büyük bir öneme sahiptir.

Ahlak, bu soruya bağlıdır.

Bilgi, ilkelerin sonuca tâbi kılınmasından mı ibaret olmalıdır? (Pragmatizm) Bu iki durumda çözülmesi gereken tek ve aynı sorudur.

Kendimizle şeyler arasında *iki tür ilişki* kurarız: a) Konuşmadan ibaret olan reaksiyon tarafından oluşturulan düzen; b) *etkili bir şekilde hareket etmekten* oluşan reaksiyon tarafından kurulan düzen, ancak yalnızca dünyanın her an ulaşabileceğimiz kısmında.

Eylemin bize verdiği ilişkiler ile dilin bize verdiği ilişkiler arasında bir benzerlik kuralım.

A) *Eylemin bize verdiği ilişkiler ihtiyaçlarımıza tâbidir.* Örneğin, yaban arısının yalnızca tırtılın sinir merkeziyle ilişkisi vardır; bir boğadan kaçarsak, yalnızca boğanın boynuzlarıyla ilişkimiz olur. İhtiyaçlarımız üzerinde hiçbir hâkimiyetimiz yoktur; düzen *belirli değildir*: Bir tuz tanesi kesinlikle hiçbir şeye yaramaz, bize faydalı olan bir avuç tuzdur. Makarada 10 kiloluk bir ağırlığı çekmek için 10 kilodan fazla bir ağırlık gereklidir. Burada, sayı serileri arasındaki süreklilikte bir kopma vardır. Hegel: "Nicelik niteliğe dönüşür." Başka örnekler: Bilimsel mutfak, çiftlik mutfağından daha az sağlıklıdır.

Piyano çalarken tellerin nasıl titreştiğini bilmeye ihtiyacımız yoktur.

İhtiyaçlar, her zaman bütünlere ilişkindir; bedenin kendisi, bir cesede dönüşmeden parçalarına ayrılamayan bir bütündür. *İhtiyaçlar tesadüfen birbirini izler.* Öyleyse, üzerinde hiçbir kontrolümüz olmayan ilişkileri yalnızca dikkat kurar; bu nedenle, sadece tesadüften kaynaklanan bir düzen vardır, dolayısıyla *hiçbir düzen yoktur.*

B) *Yalnızca dilin bize verebileceği şey bir yöntemdir* ve *bunun nedeni tam olarak gerçekliğe yabancı olmasıdır.* Gerçekten, dünyada ihtiyaçlara itaat etmek zorundayız. Örneğin sadece belirli sayıda kilo taşıyabiliriz; bunun ötesinde, tüm ağırlıklar bize aynı şekilde yabancı (aşırı ağır) olduğu için bizim için eşittir. Aksine, istediğimiz kadar kilodan bahsedebiliriz, çünkü kilo kelimesi hiçbir şey tartmaz. *Dil, ihtiyacımıza tümüyle yabancı ilişkiler kurmamızı sağlar.*

Ayın evreleri örneği: Biz onu görmediğimiz zaman bile ayın var olduğunu ancak dil aracılığıyla söyleyebiliriz. Hiçbir fiyatı olmayan, hiçbir ağırlığı olmayan kelimeleri, *tamamen bize bağlı bir düzen* kurmak için kullanabiliriz.

Burada şu *paradoksu fark ederiz: Bir amaç, bir zorunluluk olarak görünen, yalnızca bize bağlı olan düzendir.*

Dünya bize hiçbir sayı sağlamaz –biz tamamen sayı serisinin yazarlarıyız; örneğin dünya bir fırtınada bize 1, sonra 2, sonra 3 tane kum vermeyecek.

1+1=2 olma zorunluluğu ile başımıza düşen 2 kiloluk bir ağırlığa dayanma zorunluluğu arasında bir ilişki yoktur.

Öyleyse

1) *Dil, herhangi bir yöntemin tek kaynağıdır.*

2) *Yalnızca dil*, ihtiyaçlarımızdan, niteliklerimizden, duygulanımlarımızdan, durumumuzdan vb tamamen bağımsız olmaları anlamında *nesnel diyeceğimiz zorunlulukları bize getirir.* Bu ikisi birbiriyle bağıntılıdır: Yöntem olmadan nesnel zorunluluk yoktur. Nesnel zorunluluk olmadan yöntem yoktur.

C) *Ancak aylara kendi başlarına bağlı kaldığımız sürece, düzen ve zorunluluk ortadan kaybolur.*

Bir yüzeye bir çizgi ekleyebileceğimiz cebir örneği. Yalnızca dilde, "yüz adım"dan önce "bir adım" demeye gerek yoktur. Dolayısıyla *dilin erdemi, dil ile başka bir şey arasındaki ilişkide yer alır. Eylem bir gerçeklik* getirir.

Böylece, bizim için tamamen yeni bir kavramın belirdiğini görüyoruz: Gerçeklik kavramı. Eylem dilden sonra geldiğinde ve ona göre ayarlandığında, eylem yeni bir şey getirir. Yüz adım *söylemekle* yüz adım *yapmak* arasında bir fark vardır. Eylemin dille ilgili olarak içerdiği bu "daha fazlası"nı inkâr etmek imkânsızdır; veya bundan ziyade, "daha fazla" yoktur, ancak tamamen farklı bir şey vardır: Gerçeklik. Dili zorladığımız sürece hiçbir zaman onun aracılığıyla gerçekliği bulamayız. O halde dış dünyanın gerçekliği sorusu basit bir soru haline gelir: *Yüz adım yürümenin yüz adım demekten başka bir şey olduğu basit olgu, bize gerçeği kanıtlar.*

Öngörülemeyen, yöntemsel dilin içeriğinden başka olandır.

Bu şeyler bizim için yenilmez bir engel (heyelanlar) olduğunda, şeylerde kötü bir güç olduğu izlenimi ediniriz. Soğukkanlılığımızı kaybetmemize sebep olan afetler bize "rüya mı görüyorum?" dedirtir. Şimdi, aynı adamların, aynı taş blokların önünde, körü körüne tepki vererek, yöntemsel düşünmeye ve kaldıracı kullanmaya başladıklarını varsayarsak, her şey değişir: Kaldıraç, nesneyi bölmeden bir ağırlığı bölmenin bir aracıdır. O halde taş, tüm kötülükleri kaybeder; hiçbir ağırlık hiçbir güce karşı gelemez; örneğin 50 kiloluk gücümüzle 300 kiloluk ağırlığımız arasında bir *ilişki* kurmak her zaman yeterlidir. "Bana bir dayanak noktası verin, dünyayı kaydırayım."

Bu fikir dünyadaki tüm kötü güçleri ortadan kaldırır. Gücümüz ile herhangi bir karşıt güç arasında her zaman öylesine bir ilişki vardır ki, orantısızlık ne olursa olsun harekete geçmeyi, dünyaya izimizi bırakmayı başarabiliriz. Ayrışabildiği sürece, daha küçük kuvvet daha büyük olanı yenebilir.

Dolayısıyla, kendini körü körüne yere atan, onu sihirli bir şekilde fethetmek isteyen adam ile kaldıracı arayan adam arasında temel bir fark vardır. Tutkunun insanı ilk tutumu takınmaya ittiğini

ve ikincisini takınmak için kahramanca bir efor sarf edilmesi gerektiğini dikkate alalım. *Çalışma*, sürekli olarak bu *efor*u gerektirir.

Kendimizi yere attığımızda, bir kâbusta olduğumuz izlenimine kapılırız, oysa bir rüya ile *yöntemsel bir dil tarafından düzenlenen bir eylem* arasında hiçbir fark yoktur. Ama şu anda taştan vs bahsederken söylediklerimizde gerçek hiçbir şey yoktur, çünkü bunda öngörülemeyen hiçbir şey yoktur. Bilimde, *akıl yürütme*de, uğraştığımız problemlerde sadece *kendimize yüklediklerimiz*i (hipotezleri) bırakırız. Eylemlerde sadece onlara koyduklarımız olsaydı eylem olmazdı, çünkü hiçbir engel olmazdı. Problemi ortaya attığım an ile eylemi gerçekleştirdiğim an arasında her türlü rastlantı mevcuttur. *Gerçeklik, bununla tanımlanır. Bu problemin içinde olmayan şeydir, gerçeklik, yöntemin* öngörmesine izin veremediği şeydir.

Neden gerçeklik sadece bu şekilde, bir çeşit olumsuzluk olarak görünebilir? *"Benlik"in* işareti *yöntemdir*; sadece bizden gelebilir; gerçekten var olmaya başladığımız an, *yöntemi gerçekten* uyguladığımız zamandır. Yöntemi yalnızca semboller üzerinde uyguladığımız sürece, bir çeşit oyunun içinde kalırız. Yöntemsel eylemde: Kendimiz hareket ederiz, çünkü yöntemi bulan kendimizizdir; gerçekten hareket ederiz, çünkü *öngörülemeyenler* ortaya çıkar.

Hiçbir gerçekliği asla kanıtlayamayız; *gerçek kanıtlanmaz, gözlenir.* Adil bir şekilde gözlemlenir, çünkü ispat yetersizdir. Dış dünyanın gerçekliğini gösteren, aynı zamanda dilin vazgeçilmez ve yetersiz karakteridir.

Düşünceler, sonuçlar:

Bu ilişki neredeyse hiç kimseye verilmez, çünkü akıl yürütmeden kaynaklanan eylemler nadirdir. Daha kesin olarak, *aynı insanın akıl yürütmelerini eyleme geçirmeye çalışması nadirdir* (Bir yanda akıl yürüten mühendis; diğer yanda çalışan işçi).

Kant, *sanatı, doğa ile ruh arasındaki mucizevi bir anlaşma* olarak tanımlamıştır.

Bir müzik parçasının yalnızca zihne ait bir şey olmadığını algılamamızı sağlayan, her an, öngörülemeyenin olmasıdır. *İnsanın büyüklüğü*, ancak gerçekliğin gerçekten bilincinde olduğumuz

anlarda var olur. Gerçekliği veren dil ile eylem arasındaki bu ilişkinin her insana verilmemesi can sıkıcıdır.

Böylece aynı anda hem *bilimsel bir soru*yu hem *ahlaki bir soru*yu çözdük: *Kötü adamın kendi eylemlerini formüle etmesi imkânsızdır. Erdem*, yöntemsel dil ile eylem arasındaki ilişkiden ibarettir. Entelektüel erdem, dili yöntemsel bir şekilde kullanmak ve dile başarıya karşı asla boyun eğdirmemektir.

IV. Dil hakkında bir sonuca varmak için, *toplumun dil aracılığıyla birey üzerindeki etkisi*ni incelemek gerekecektir:

1) Bu etki, her şeyden önce, *dilin var olması gerçeğiyle* ortaya çıkar. Toplumun bir bireyler topluluğu olmadığı söylenmemelidir; birey *toplumdan sonra gelen*, toplum aracılığıyla var olan bir şeydir, toplum artı başka bir şeydir. Düzen toplumdur, bireydir. Birey ancak toplum aracılığıyla var olur ve toplum değerini bireyden alır.

2) Sonra, toplum *etkisini şu veya bu dilin belirli özellikleri* aracılığıyla gösterir. Örneğin Yunanca ve Fransızca, akıl yürütmeye özgü analitik dillerdir. İngiltere'de Montesquieu, Rousseau gibi bir isim ileri sürülemez... ancak İngilizce, şiir için hayranlık uyandırıcı bir araçtır. Almanca, analizlerden ziyade sistemleri tercih eden bir dildir (Kant).

3) Sonra, *kelimeler* vardır.

Kelimelerin birçok anlamları vardır, şunlar gibi:

kafa	düşünce (kafayı yemek) irade (kafa tutmak) emir (emrinde olmak)
değer	takas ahlaki değer düşünülmüş ve kasıtlı cesaret
mülkiyet	sahip olunan şey temel özellikler
talih	gümüş eşya şans

ocak	ateş aile hareketin kökeni (komplo ocağı)
dünya	(metinde Yunanca) aranjman, düzen evren kalabalık törensel toplantılar
lütuf	tutumda doğal uyum lütfetmek teşekkür etmek ilahi lütuf
görüş	görme duyusu peyzaj zihnin görüşü vb...

Dolayısıyla, dilin kendisi zaten düşünceleri kapsar.

Bu toplumun doğal bir yaratılışıdır, baştan bir kelime icat etmemiz imkânsız olurdu (Bilimde yeni şeyler keşfedildiğinde bu kelimeler oldukça barbardır ve aslında Yunanca ve Latince köklerden veya mucidin adından türemiştir).

4) *Böylece dil sayesinde, entelektüel bir ortamda yıkanırız. Dilden miras kalan hiçbir düşünceyle ilgisi olmayan düşüncelere sahip olmamız imkânsızdır.* Kendimize ait bir durumu ifade ederken, onu tüm insanların alanına dahil ederiz. Bu nedenledir ki *dil bir arındırıcıdır*; içimizi kemiren her şeyi ifade etmesi anlamında sağlıklıdır. İfade edilir edilmez bu, genel, insani, dolayısıyla üstesinden gelinebilir bir şey haline gelir.

Aristoteles: "Trajedi bir arınmadır."

Goethe, *Werther*'deki umutsuzluğunu dile getirdiği zaman bu, tüm insanların içinden geçtiği bir aşama haline geldi.

Bizde çılgın olan her şey ifade edilmeye hak kazanır, çünkü bizi insanlıktan ayıran şeye insani bir karakter veririz.

5) *Diğer taraftan, dil sayesinde, başkasının düşüncesiyle kendi düşüncemizmiş gibi aynı ilişkiye sahibiz.* Bize ait kılmadan bir düşünceyi kabul etmek imkânsızdır.

Böylece *düşünceler arasında bir alışveriş* meydana gelir. Bu alışveriş, kültürü oluşturur; bu nedenle bu kültüre "beşeriyet" deriz. Dil, insanlar arasında kardeşlik yaratır. Bu özellikle eserler için değil, ancak popüler söylemler, mitler (İncil, Yunan Mitolojisi, Masallar, Sihir), şiirler, sanat eserleri için de geçerlidir. Bütün bunlar, insanlar arasında yalnızca düşüncelerden değil, aynı zamanda duygulardan da oluşan bir topluluk kurar. Herkes Phaidra'da kıskançlığı, aşkı tanır... İki adam kavga ettiğinde, biri diğerinin öfkesinin onunkiyle aynı olduğunu anlarsa, tartışma kesilir.

V. Dilin kötü kullanımı

Dil, *mekanik olduğu ölçüde tehlikelidir.*

Hatayı her zaman dilin yanlış kullanımından kaynaklı olarak kabul edersek, materyalist bir hata teorisi oluşturabiliriz.

Dilin, kendimizi kopyalamamıza izin verdiği için değerli olduğunu gördük; ancak kişinin kendini tamamen kaptırmasına izin vermesi uğursuzdur çünkü o zaman kopyalanmayı engeller. *Dil*, Descartes'ın tüm hataların kaynağı olarak gördüğü, *önyargıların ve acelelerin kaynağıdır.*

Eğer istersek, tüm yaşama sanatını, dilin iyi bir kullanımına getirebiliriz.

E) AKIL YÜRÜTME

Leibniz, tüm yargıların *analitik* olduğunu düşünüyordu, bu nedenle: *Çelişmezlik ilkesi,* temel ilke ve *yeterli-neden* ilkesidir. "Hiçbir şey, bir neden ya da en azından belirleyici bir neden olmadan, yani başka bir yoldan değil de neden var olduğunu ve neden böyle olduğunu *a priori* bir şekilde anlamlandırmaya hizmet eden bir neden olmadan asla gerçekleşmez."

Kant, düşünmeye hizmet eden ilkelerin bir listesini yapmaya çalıştı. Ve buldu.

1° *Çelişmezlik* ilkesi
2° *Kategoriler*

1) *Nicelik* kategorileri (birlik, çokluk, bütün).
2) *Nitelik* kategorileri (gerçeklik, olumsuzlama, sınırlandırma).

3) *İlişki* kategorisi (tözün ilinekle ilişkisi, nedenin sonuçla ilişkisi, birliktelik/karşılıklı eylem).
4) *Kiplik/Modalite*[8] kategorisi (olanak, varoluş, zorunluluk).

Kant, *sentetik yargıların ilkeleri* olan *a priori ilkeleri* bu kategorilere uygun hale getirmiştir.

1) Tüm fenomenler *genişletilebilir büyüklüklerdir.*
2) Tüm fenomenlerde, duyum ve nesnedeki duyuma karşılık gelen şey, *yoğun bir büyüklüğe* sahiptir.
3) a) Genel ilke: Deneyim, ancak zaman içindeki ilişkilerini belirleyen *algıların zorunlu bir bağlantısının* temsil edilmesiyle mümkündür; b) *töz, herhangi bir fenomen değişikliğinde sürüp gider* ve niceliği doğada ne artar ne de azalır (Bkz. "Hiçbir şey kaybolmaz, hiçbir şey yaratılmaz"); c) tüm değişiklikler, *sebep-sonuç ilişkisi/yeterli-neden* yasasına göre meydana gelir (Kant için bu bağlantı, zaman içinde zorunlu bir ardışıklıktır); d) tüm tözler, uzayda eşzamanlı olarak algılanabildikleri ölçüde, *evrensel bir birliktelik/karşılıklı eylem* içindedirler.
4) *Biçimsel* şartlara uygun olan *olanaklıdır*; deneyimin *maddi* şartlarıyla uyumlu olan *gerçektir*; gerçekle uzlaşması deneyimin genel koşullarına göre belirlenen ise *zorunludur.*

Spencer: İlkeler, basitçe, türün deneyimi aracılığıyla elde edilen genel kurallardır. Böylece değişmez bir ilke olmayacaktı.

Görünüşte absürd şeyler:

Einstein'ın teorileri: Işık hızı sonsuzdur. Diğer yandan, ışığın saniyede 300.000 kilometre gittiğini düşünür.

Başka bir şey: *Büyük* ve *küçüğün* göreceli olduğu epey açık görünüyor. Büyük ve küçüğün mutlak olduğu başka bir yasa daha vardır.

Kümeler teorisi: Çift sayıların iki katı kadar tam sayı vardır. Bununla birlikte, çift sayılar kümesinin tam sayılar kümesine eşit olduğunu söyleriz.

Akıl yürütme için aşağıdaki sınıflandırmayı kabul edeceğiz:

8. Modalite, bir ifadenin ya da cümlenin, ilişkili başka bir cümle ya da önermenin ne şekilde, nasıl ya da ne tarzda doğru olduğununu belirtmesi durumu (Bkz. Ahmet Cevizci, *Büyük Felsefe Sözlüğü*). (ç.n.)

1. Tasım[9]

Örnek: Sokrates bir insandır; insanlar ölümlüdür; öyleyse Sokrates ölümlüdür.

Tasım ancak absürd ile kanıtlanabilirdi. Sonuçta tasım, *çelişkiyi önlemek için yalnızca bir dil kuralıdır: Temelde, çelişmezlik ilkesi bir dilbilgisi ilkesidir.*

Genelde, çabasız yapılan tüm bayağı, âni akıl yürütmeler, az ya da çok belirgin tasımlardır.

Tasım kurallarını incelediğimiz yer *formel* mantıktır.

2. Matematiksel akıl yürütme

Descartes'a kadar, bunun, tasıma geri geldiğine inanılıyordu.

İnceleyelim	A = B B = C	A = C

Bu, A'yı B ile tanımlama meselesi değildir. Gerçekten de eğer saymasaydık, bunun bir anlamı olur muydu? Hayır, "bir üçüncüye eşit iki nicelik birbirine benzer" önermesi bir tasım değildir; bu analitik bir yargı değildir. Bilimin bir kısmı şu önermeye dayandırılabilir: "Eşit nicelikler eşit değildir" (sonsuz küçük hesaplamalar), oysa "beyaz saç siyahtır" gibi bir önermeye asla dayanılmaz.

	A = B B = C	A = C

ölçüyü tanımlayan bir işlemdir.

Aritmetiğin temel işlemi bize *düzeni* verir. *Dil* çok hızlı müdahale eder; durursak, dil olmadan nerede olduğumuzu hatırlamak zordur; ama bununla birlikte dilden başka bir şey var. *Düzen*, her zaman aynı eylemi tekrarlamaktır. Birinden diğerlerine (bir

9. Tasım veya kıyas (*syllogisme*), mantıkta, birisi orta terim olmak üzere "öncül" adı verilen iki önerme ile bu iki öncülden zorunlu olarak çıkarsanan ve ardıl adı verilen üçüncü bir önerme biçiminde ifade edilen ya da edilebilen kanıttır. (ç.n.)

sınıfın öğrencileri, askerler vb) gitmeyi sağlayan işlemi hesaba katmasaydık, sayılar nesnelere veya hayvanlara uygulanamazdı...

Doğada sayılar yoktur.

Geometride, şeyi maddeci olarak dikkate alırsak, her zaman dil ve düzen vardır. Tasım, ispat yapıldıktan sonra sahneye çıkar. İspat nasıl yapılır? Çizgiler ile. Ancak d*oğada çizgiler yoktur.* O halde matematik, demiryolları, otomobiller gibi maddi şeyler için makinecilik (*machinisme*) için bir temel olarak nasıl hizmet edebilir?..

Kâğıt üzerindeki, tahta üzerindeki *çizgilerin sihirli gücü*, bu ışık izleri *neye dayanıyor*? Evrenin kralı üçgendir, daha doğrusu her şeyden önce doğrudur.

Doğruların karakterlerini, genel olarak geometrik figürleri arayalım. Örneğin, neden sedir dallarıyla bir geometri yapılmaz?

Öyleyse *geometrik figürlerin şöyle olduğunu* fark ederiz:

1) *Kullanışlı*; 2) *basit*.

Bir doğru, daha kolay katedildiği için bir eğriden daha basittir; bir doğru bir yüzeyden daha basittir, çünkü biz bir yüzeyi değil bir çizgiyi katederiz.

Erişilmez şeyleri basit şeylere indirgememiz, büyüklüğümüzün işaretidir, onu hemen yapamayacağımız ise güçsüzlüğümüzün işaretidir.

Daha sonra, bu figürler şunlardır: 3) *Sabit şeyler* ve 4) *sembolik*, dayanıksız, dirençsiz, ağırlıksız, olası rastlantılar olmadan.

Bu nedenle, tam olarak bu şeylerin neredeyse hiç var olmaması ve dünyaya hükmetmek için kullanılmaları tamamen bizim gücümüz dahilinde olmalarıdır (Bkz. Her şeyin bizim emrimizde olduğu *dil*).

Doğrular hem *hareket*in hem de *hareket ettirdiğimiz* şeylerin *sembol*üdür.

Tüm geometri ancak bu iki tür hareketle yeniden oluşturulabilirdi.

Sezgi, *ilham*, ele aldığımız, çektiğimiz, yerini değiştirdiğimiz vb geometrik figürleri düşündüğümüz şeylerden gelir.

Özellikle sıkıntı veren şey, hataya sürükleyen hareketlerin sezgisine sahip olabilmemizdir. Ama neden örneğin kibrit kul-

lanmıyorsunuz? Onları çok iyi ele alırdık... Evet, ancak *sadece rakamların izini sürerek rastlantıları ortadan kaldırırız.* Rastlantılar, başımıza gelen ve öngöremediğimiz şeylerdir; rastlantılar zamanla her dakika meydana gelir.

Zaman, tüm yöntemlerimizi altüst eder. İnsanların bir yöntem bulmakta bu denli zorluk çekmesi şaşırtıcı değildir: Gerçek ile yöntem arasında bir zıtlık vardır. Karatahta ve tebeşirle ilgili sihirli şey (kâğıt ve kalemimiz var) karatahtanın zamanı ortadan kaldırmasıdır.

Bununla beraber, her zaman tâbi olduğumuz belirli bir zaman vardır: Çokgeni üçgenden önce yapamayız. Ancak bu zaman artık daha önce düşündüğümüz şey değil: *Zaman, eylem kuralı olarak tutulur, ancak zamanda öngörülemeyen her şey ortadan kalkar.*

100'e kadar saymak, bir üçgen üzerinde akıl yürütmek, "fanus"ta [10] yürümektir.

Artık *yöntemi* tanımlayabiliriz: Zamanın rastlantılara neden olmaya dayanan özelliğini kaldırdığımız ve eylemleri düzenlemeye dayanan özelliğini muhafaza ettiğimiz tüm yasaların bir yöntemi vardır.

Düzen de budur.

Düzen, eylemlerden maddeyi çıkararak yalnızca eylemlerin kendisini koruduğu ölçüde bir güç işaretidir. Bu nedenle geometrinin, temelde iş bilimi olduğunu söyleyebiliriz.

Özetle:

Karatahtanın erdemi, böylece kazaları ortadan kaldırmamız ve zaman tarafından sıkıştırılmamızdan kaynaklanır. Yöntemin dışında, geometri de *hareketin izleri*ni içerir.

Geometri hareket izleri içerdiği için, bir *hayalgücü* rolü oynar.

Bu konuda, matematikle uğraşmanın üç yolunun ayrımını yapabiliriz:

1) *Hayalgücü dilden önce gelebilir:*

Bu durumda çözümü sezgisel olarak bulduğumuzu söyleriz.

10. "Fanus" (*vase clos*) deyimi, dış dünyayla temassız, iletişimsiz, kapalı bir ortam anlamında kullanılmaktadır. Örnek: Fanusta yaşamak. (ç.n.)

2) *Hayalgücü, dile eşlik edebilir.* Küresel bir çözüm izlenimine sahip olmak için, adım adım, yöntemsel bir şekilde sorunu hayal ederiz. Hayalgücü, bir hareketi hayal etmemizde rol oynar ve tüm sorun, ne kadar karmaşık olursa olsun, bir dizi basit harekete indirgenir.

3) *Hayalgücü mevcut olmayabilir*:
Bu durumda geriye yalnızca dil kalır.
Matematikte, Descartes'ın açıkça gördüğü gibi, yalnızca hayalgücü olduğunda gerçekten kavrayış/anlayış vardır.

3. Doğa bilimleri:

A) Neleri içermektedirler, ona bakalım. Birincisi, iki biçimde devreye giren doğa vardır: Gözlem ve *deneyim.*
Tek başına gözlem, astronomiden başka bir yerde bulunmaz; deneyim diğer tüm bilimlere daima müdahil olur. İnsanın deneylere müdahalesi her zaman bir fanus oluşturmaktan ibarettir.

a) *Gözlem*in maddi aracı şunlara *yarar*:
1) Görünüşü ölçmek: Kronometre, dürbün, pusula;
2) görünüşün ölçülmesini güçleştirecek her şeyi ortadan kaldırmak (örneğin, bireysel faktör, sinir uyarılarının hızı).

Maddi gözlem aracı, gözlem için gerekli ve yeterli koşuldur. Gözlemlediğimiz anda, tüm hayalgücünü hiç şüphesiz ortadan kaldırmak için akıl yürütmemeliyiz, düşünmekten sakınmalıyız. Bu nedenle gözlem, görünüşte sırf maddi bir eylemdir.

b) *Deneyim:*
İkisi arasında bir ilişki kurarak, ânında diğerinin yerine geçebilecek bir aygıttır. Deneyimde, sonlu bir mekânı bağımsız bir dünya yapmak, dünyayı deneyimden yoksun kılmak gerekir, diğer bir deyişle:

1) *Bir fanus oluşturmak*, deneyimi sınırlı sayıda sonlu faktörle sınırlamak, başka bir deyişle sonsuzu bertaraf etmek: Sonsuz

büyük ve sonsuz küçük. Sonsuz büyüğü bertaraf etmek için, çevreleyen ortamı göz ardı etmeliyiz ve sonsuz küçük olanı, deneyim faktörlerinin parçalarını ve parçalarının parçalarını vb bertaraf etmeliyiz... Her iki şekilde de bizden kaçan şeyler vardır. Fizik, milimetrenin milyarda biri büyüklüğünde olan, bir fizikçi için tamamen farklı olurdu.

Örneğin, düşen cisimler durumunda, incelenen tebeşir parçasının içinde neler olduğunu bilmek gerekiyorsa, bir deney yapmak imkânsız olurdu. *Kısacası deneyim, yapay bir şeydir.* Aslında, dışarıda olanı ve içeride olanı tamamen ortadan kaldıramayız.

Ancak öyle görünüyor ki tüm deneyimler bir *kurgu*ya dayanır. Böylece, teori kadar deneyimin de *uzlaşmala*ra dayandığını görürüz. Uzlaşmaların olmadığı bir deneyim, bir rastlantıya dönüşür.

Kesin bir şekilde konuşmak gerekirse, fanusun hiçbir anlamı yoktur. Ona hangi anlamı vermeliyiz? *Bir dizinin en üst terimi* gibi bir anlam verilebilir. Her şey, sanki dışarının ve içerinin etkisini gitgide daha fazla sınırlamak mümkünmüş gibi ve bu da giderek daha sofistike araçlarla sağlanıyormuş gibi gerçekleşir. Deneyimin mükemmelliği, insan çalışmasına bağlıdır. Bu önemlidir, çünkü aksi halde bir dizi fikrine sahip olmazdık; ve evet önemlidir, çünkü deneyim insani bir dünyadadır. Bu, fizikte "göz ardı edilebilir" kelimesinin anlamını verir. "Göz ardı edilebilir" olan, fanusun kusurlu olmasına bağlı olan şeydir. Örneğin kalorimetrede aksesuarlar tarafından emilen ısı miktarı göz ardı edilebilir, çünkü onu daha iyi aletlerle azaltabiliriz.

Gerçekte, deneyimde, iki bilinmeyen şey üzerine akıl yürütürüz: İdeal deneyim ve ideal sonuç, ki bu yalnızca iki seri aynı anda birleştiği için anlamlıdır.

Örneğin, Jul (*Joule*) kanunu hiçbir zaman tam olarak doğrulanmaz, ancak daha kesin araçlar kullanıldığı ölçüde daha iyi doğrulanırsa bunu kabul edebiliriz.

Öyleyse deneyim, nihayetinde, teoriye karşı değildir: Deneyim, aynı ilkeye, düzen ilkesine dayanır.

Saf empirizmi uygulamak için bir deney yapmak bile gerekmez.

2) *Seri*: Görünüşte ilkinden daha az genel durum.

Deneyimin faktörlerinden birini basit bir seriye göre çeşitlendirmek ve diğerlerinin de çeşitlendiği seriyi aramak gerekir. Sıradan genellemenin (su 100°'de kaynar), bir yasanın 1, 2, 3, 4 için doğrulandığında tüm sayılar için doğru olduğunu söylemekten ibaret olan olguyla hiçbir ilişkisi yoktur... Bu son işlem doğaya düzen getirme girişimidir. Çeşitli seriler arasında kurulacak *uygunluk*, daha derin araştırmalar gerektirir.

1. *Durum*: Deneyim aracılığıyla yeniden üretmeye çalıştığımız bir seri bütününü zaten tasarladık. Bu işlem bir *hipotez*in doğrulanması olarak adlandırılabilir.

2. *Durum*: Kör deney: Bir faktörü değiştiririz, diğerinin nasıl değiştiğini not ederiz ve sonra bir seri oluşturmaya çalışırız. Burada *ekstrapolasyon*[11] ve *interpolasyon*[12] vardır. İlk durumda, matematik deneyime rehberlik eder; ikincisinde matematik, basitçe özetlemeye hizmet eden bir dilden başka bir şey değildir.

1. *Durum: Deneyden önce hipotez.*
2. *Durum: Deneyden sonra hipotez.*

B) *Hipotez:*

Örnekler: Yerçekimi sabit bir kuvvettir, ışığın yayılması düz bir çizgide yapılır veya dalgalar tarafından yapılır vb.

Birkaç hipotez kategorisi:

a) *Saf matematiksel tümdengelim ile oluşturulan hipotezler.*

Örnekler: Kaldıraç teorisi, yüzen cisimler teorisi, ağır bir cisim tarafından katedilen mekânlar kanunu.

Hipotez ile deneyim arasındaki ilişki nedir?

Bilim insanının, doğanın onayına sunduğu bir akıl yürütme kurduğu yaygın olarak kabul edilir: Eğer doğa evet diyorsa, akıl yürütme doğrudur; eğer hayır diyorsa, akıl yürütme yanlıştır.

11. Ekstrapolasyon, bilinen veri noktalarının ayrık kümesi dışında yeni veri noktaları oluşturma işlemidir. (ç.n.)

12. İnterpolasyon, var olan sayısal değerleri kullanarak, boş noktalardaki değerlerin tahmin edilmesidir. (ç.n.)

Fakat doğa ile akıl yürütmenin farklı olduğu düşünülmelidir. Doğada düzen yoktur. Akıl yürütmede öncelikle bulunan ve doğada olmayan, akıl yürütmenin kendisidir.

"Doğa entegrasyonun zorluklarıyla alay eder" (Ampère).

Akıl yürütme ve doğa iki şekilde heterojendir: Akıl yürütmede doğada olmayan bir düzen vardır ve doğada akıl yürütmede olmayan veriler vardır.

Bir terazinin dengesi kaldıraç teorisine uymuyorsa, onun yanlış olduğunu söyleriz.

Bu tür çıkarımlar asla doğrulanamaz, çünkü bunlar doğada asla var olmayan mükemmel bir şekilde tanımlanmış verilerden yola çıkarlar; *doğada, seriler* (az ya da çok dengeler serisi) *üretmeye izin verirler.*

Dolayısıyla bu teorilerin doğaya uygulanması, *gerçek veriler ile teorik veriler arasındaki farkın ölçülmesinin* etkililiğine sahiptir.

Örnek: Tüm modern termodinamik, temel olarak var olmayan ideal gazların incelemesine dayanır (Mariotte ve Gay-Lussac yasalarını doğrulayanlar).

b) *Bilinen bir olguya benzetilerek oluşturulan hipotezler:*

Descartes: "Öyle ki, yararlandığım karşılaştırmalarda, yalnızca hareketleri başka hareketlerle veya figürleri başka figürlerle, yani küçüklükleri nedeniyle duyularımızın altına giremeyen, oraya düşen ve onlardan daha büyük bir dairenin küçük bir daireden farklı olmasından pek farklı olmayan şeyleri başkalarıyla, onun içine düşen ve ona düşenleri karşılaştırıyorum; insan zihninin sahip olabileceği fiziksel soruları açıklamanın en düzgün yolu olduklarını ileri sürüyorum; o zamana dek, böyle bir karşılaştırmayla açıklanamayan doğaya ilişkin herhangi bir şeyden emin olduğumuzda, bunun yanlış olduğunu kanıtlayarak bildiğimi düşünüyorum."

Analoji, ilişkilerin bir özdeşliğidir.

Genellikle, analoji ile benzerliği karıştırırız. Sudaki bir taş ile ışık arasında maddi bir benzerlik yoktur, ancak bir analoji vardır.

c) *Cebirsel analojilere dayalı hipotezler:*

Örnek – Hertz hipotezi. Elektriği analiz etti. Deneyleri, ışığınkine benzer formüller verdi. Işığın elektromanyetik bir fenomen olduğu sonucuna vardı.

Bu tür bir hipotezde dikkate değer bir şey var: Elektriğin doğasını bilmiyoruz. Özeli genele getiriyoruz.

Üçüncü türden bu hipotezler oldukça belirsizdir, diğerleri ise açıktır; hayalgücü tarafından temsil edilemezler (halbuki saniyeler temsil edilebilir ve edilmelidir), mekanik temsillerden bağımsızlardır. Henri Poincaré, bir fenomenin mekanik temsilinden daha boş bir şey olmadığını, çünkü mekanik bir temsil oluşturabildiğimiz zaman, onu bir sonsuz haline getirebileceğimizi söyler. Langrange, tüm mekanik olaylara tek bir genel formül verdi.

Henri Poincaré şöyle der: Ya bir fenomen senin genel Langrange formülünü doğrular ve böylece sonsuz sayıda mekanik temsil vardır ya da bunu doğrulamaz ve böylece herhangi bir temsil bulamayız.

Bu üçüncü hipotezde, insan düşüncesinin yerini cebir alır.
Her hipotez türü için iyi belirlenmiş bir maddi ilişki vardır.
Auguste Comte'a göre çeşitli bilimler tablosu:

Hipotezler:	*Bilimler:*	*Yöntemler:*
	Matematik	İspatlama
Matematik	*Astronomi*	Gözlem
Astronomik	*Fizik*	Deneyim
Fiziksel	*Kimya*	Sınıflandırma (devamsızlık)

(Önemli not: Kimyada çalışılan malzeme, yaşam koşullarını içerir.

Kadim atom teorisi sayılara, modern teori ise kimya[da] *Avogadro Yasası*'na[13] dayanır.

Fizikten kimyaya geçişi yapan alet terazidir.)

13. Avogadro yasası veya Avogadro hipotezi, Amedeo Avogadro'nun 1811'de bulduğu bir gaz yasasıdır. Genel olarak aynı basınçta ve sıcaklıkta gazların, eşit hacimlerdeki moleküllerin aynı sayıda olduğunu bildiren bir ilişkidir. (ç.n.)

	Biyoloji karşılaştırması
Fiziksel-kimyasal hipotez	(Bütün bu bilimler, hipotezlerini önceki bilimlerden alırlar ve bununla birlikte özgünlüklerini korurlar).

Şunları ekleyebiliriz: *Sosyoloji*, Comte, Marx ve Marksistler, Fransız sosyoloji okulu (Durkheim, Lévy-Bruhl) tarafından incelenmiştir.

1) Dilin, insanın aktif bir varlık ile pasif bir varlık arasında *çoğaltılması/kopyalanması* (*dédoublement*) için bir araç olduğunu gördük: a) Kişinin kendisinde refleksler yaratılması; b) kendi fikirlerinin incelenmesi. Böylece insanda bir *ikilik, iki heterojen unsur* buluruz.

2) Diğer yandan bize *sonsuzluk, mükemmellik* anlamını veren *seri* kavramını gördük.

İtirazlar: En büyüğüne doğru ilerleyerek sonsuzu temsil ederiz; mükemmellik ise daha az kusurlu olanla temsil edilir.

Çürütme: Materyalistler şöyle derler: "Mükemmel çizgiyi mükemmel bir sınır olarak hayal ettiğimiz şey, az çok mükemmel olan çizgiler serisidir. Bu doğrudur, ancak ilerleme kendi başına ister istemez sonsuzluk içerir; mükemmel çizgiyle ilgili olarak, bir çizginin diğerinden daha az bükülmüş olduğunu söyleyebiliriz, onsuz dizinin bir anlamı olmazdı. Burada, hayalgücü tarafından tasarlanan düşünceler ile anlayış tarafından tasarlanan düşünceler arasında ayrım yapmak için mükemmel bir ölçüt vardır (Bkz. Descartes, İkinci Meditasyon: Balmumu parçası). Düşünce olan ve olmayan arasında radikal bir kırılma vardır, çünkü kişi sonsuzu kavradığı zaman onu hiç kavramaz.

3) Sonunda *zorunluluğu* fark ettik. Olumsal düşünceler ile zorunluluk işaretini taşıyan düşünceler arasında radikal bir fark vardır:

Olumsal düşünceler: Su 100°de kaynar; cisimler düşer; güneş her sabah doğar, görmediğimiz nesnelerin sürerliği (insan).

Zorunluluk işaretini taşıyan düşünceler:

Önce olan, sonra olamaz vb (Kant'a göre *uzay* ve *zaman* iki kaynaktır ve yalnızca bunlar, *a priori* sentetik yargılardır).

Zorunluluk kavramını derinleştirelim:

Zorunluluk, yalnızca düşünce bir engelle karşılaştığında ortaya çıkar.

Örnekler: a) Kaybolan [ve] acil [bulmamız gereken] bir nesneyi endişeli bir şekilde aradığımızda gereklilik kavramını kaybederiz; fakat yöntemsel olarak aradığımızda, şeyin aradığımız yerde bulunmaması, eğer oradaysa onu falanca yerde bulmamız gerektiği zorunluluğu belirir.

b) Bir fabrikada bir baş dönmesi hissi vardır, bu esnada kalifiye işçi bu makinelerin işleyişini nasıl değiştirebileceğini bildiği için zorunluluk kavramına sahiptir.

c) Tutkular alanında – Phaidra, zorunluluk kavramına sahip olmak istemez, çünkü neyden kaçınmak istediğini dahi bilmez. *Zihin/tin inşa edildiğinde ihtiyaç ortaya çıkar.* Bir zorunluluğu anlamak için zihnin/tinin onu *yeniden oluşturması* gerekir.

Zihin/Tin, onu ezen bu malzemeden bir alet yaptı. İnsan, doğayı ya gerçekten ya da semboller formunda ele aldığı ölçüde zorunluluk kavramına sahip olur.

Zorunluluğun olması için bir *karşılaşma* olması gerekir, *iki unsur* olmalıdır: *Dünya ve insan* (zihin/tin). Öyleyse materyalizm, zorunluluk kavramına dayandığında kendini yok eder.

Tüm insani ilerleme, bir zorlamayı bir engele dönüştürmeye dayanır.

O halde, neden insan matematikte kendisiyle karşı karşıya kalmak için dünyadan kaçmalıdır? Çünkü dünya insana süre bırakmaz; gerçek dünyayla uğraştığınız sürece bir seri oluşturmak imkânsızdır.

İnsan, doğa karşısında tamamen güçsüzken, sembollerini kullandığı zaman kraldır. İnsan elini doğrudan dünyaya koyarak inşa edemez; soyut olarak inşa ettiğinde dünyaya dönebilir.

Maalesef, soyut olarak inşa edilen ve dünyada inşa edilen aynı değildir.

Kant: "Güvercin, serbest uçuşunda direncini hissettiği havayı ikiye böldüğü zaman, boşlukta daha iyi uçacağına inanabilir (Güvercin düşüncedir, hava ise dünyadır).

Bacon: *Homo naturae non nisi parendo imperat.*
("İnsan doğaya ancak ona itaat ederek hükmeder.")

Yalnızca zorunluluk içeren eylemler ve düşünceler gerçekten insanidir. Harekete geçmeye zorlanmadığımız her defa, zorunluluğu olmayan eylem ve düşünceleri ortadan kaldırmalıyız. Zorunluluğu olmayan bir düşünce önyargıdır. Ancak onsuz olabileceğimiz önyargılar ile onsuz olamayacağımız önyargıları ayırt etmek gerekir.

İkinci Bölüm

I. Kısım
Tinin Keşfinden Sonra

A) TİN - ÖZELLİKLERİ

Özellikleri olumsuz olduğu için tini doğrudan incelemek imkânsızdır.

1) İkilik mevcut iki terimi dayatmaz. Bizi kendi düşüncelerimizden ayıran ve onları yargılayan şey asla bilinmez.

2) *Mükemmellik, sonsuzluk:*

Kendimiz hakkında bildiğimiz ilk şey kusurluluğumuzdur.

Descartes bunu şöyle diyerek ifade eder: "Ben Tanrı'yı, kendimi tanımadan önce tanırım." *Tanrı'nın üzerimizdeki tek izi, Tanrı olmadığımızı hissetmemizdir.* Kusurlu ve sınırlı olmaya hakkımız olmadığını hissediyoruz; bizim için meşru ve normal bir varoluş yolu olsaydı, kendimize kusurlu demezdik; bu kusurun bize yabancı olduğunu hissederiz.

3) *Zorunluluk* tini gösterir, ancak bizim anladığımız şey, şeylerin zorunluluğudur. Eğer tin onu uyandırmasaydı buna gereksinim kalmazdı. Dünya, tine bir *engel* olarak görünür.

Dolayısıyla, tini anladığımızın bilincine vardığımızda, bu bir yanılsamadır.

Tinin incelenmesi, içebakış ve gözleme herhangi bir şekilde ihtiyaç duyulabilecek bir çalışma değildir.

Tinin incelenmesi ancak ifade edilen düşüncelerimiz aracılığıyla *şüphe, mükemmellik, düzen* (zorunluluk) *işaret*ini arayarak yapılabilir. Öyleyse, tin çalışmasının metafizik ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

B) BİLİNÇ - BİLİNÇDIŞI - BİLİNCİN DERECELERİ

Klasik felsefe bu soruyu hiç sormadı, çünkü yalnızca bilinçli düşüncelerin olduğunu kabul ediyordu. Bu klasik felsefede bilinçdışı bir psikolojik yaşam hakkında hiçbir fikrimiz yoktur. Bugün, yalnızca bilinçdışından bahsediyoruz. Leibniz (1646-1716), *bu kavramı* şu şekilde *ortaya koymuştur*: Bir şeyle meşgul olunduğu ve çok zayıf bir ses meydana geldiği zaman, onun çok duyulmadığını fark etmişti (bir su damlası); bununla birlikte yağmurun sesi duyulur (çok sayıda damla). Leibniz şu sonuca varır: Bilinçli bir algı, bilinçdışı algıların toplamından oluşur. *Bu, küçük algılar teorisidir.*

Leibniz, artık sadece algıları değil, bilinçdışı düşünceleri de gördüğüne inanmıştı. "Müzik, saydığını bilmeden sayan ruhun bir matematiğidir." Bu kavram felsefeye bir defa girdikten sonra, on dokuzuncu yüzyılda ondan sıkça faydalanıldı.

Sorunun genel önemi:

Bundan böyle, kendimizi maddi dünyayı yakalamada tek başımıza olarak, kendi ruhumuzun efendisi olarak düşünmeyi bıraktık. Efendisi olmadığımız ikinci bir ruh düşünürüz. Bu ikinci ruhu düşünmenin yollarını şematik olarak iki akıma bölebiliriz. Bunu içimizdeki en iyi veya en kötü olarak düşünebiliriz.

Bergson, ilk akıma aittir.

Freud, ikincisine aittir. Ona göre bilinçaltı, kötü olduğu için gün yüzüne çıkmaması gereken tüm düşünceleri bastırdığımız yerdir. Freud'a göre düşünce, tüm psikolojik fenomenler arasında bir seçimdir ve kontrol, sosyal kurallara uygun olarak yapılır.

Bergson'a göre, bu kontrolü uygulayan, dünya ve pratik yaşamın gerekleridir.

Bu iki anlayış, her ikisinin de bizim dışımızdaki bir şeye hitap etmesi anlamında kesişir.

"Psikolojik fenomen" ve "bilinçli fenomen"in aynı şey olup olmadığını inceleyeceğiz: Bir kez oluştuktan sonra bilinçdışı, bilinçaltı kavramının hangi şekilde kullanıldığını araştıracağız ve bir yargı getirmeyi deneyeceğiz.

Örnekler:

Zayıf bilinçli psikolojik fenomenler: Diş ağrısına dönüşen donuk rahatsızlık, herhangi bir talihsizliğin hatırası olan belirsiz keder (örneğin uyanırken), belirsiz kin vb..., genel şekilde belirsiz duygulanım.

Bilincin en uç noktasında olan fenomenler: Olağan gürültü. – Onu duyduğumuza inanmıyorduk, ancak eğer durursa onu fark ederiz; dolayısıyla bilmeksizin onun bilincindeydik... Aynı şekilde: Uyuduğumuzda ve uyandığımızda algıladığımız her şey; yoğun bir dikkat konsantrasyonuna eşlik eden herhangi bir psikolojik fenomen: "Dikkat dağıtma" (kişinin fark etmediği ama sonradan hatırladığı bir gerçek); zayıf dikkat durumuna eşlik eden her şey (Rousseau tarafından çok iyi tasvir edilen düş durumu). Bu hallerin üstüne asla ulaşamayan varlıklar vardır: Çocuklar.

Aksine, *dikkatte, aydınlık bir bilinç* vardır: Örneğin, kendimizi ona uyarladığımızda geometri problemi, çünkü yorulduğumuz ve neredeyse bir rüyada bilinçsizce akıl yürüttüğümüz durumlar olabilir. Dâhi insanların, *bilinçsiz dehaya* sahip kişiler olduğu düşünülür.

Freud ve bilinçaltı.

Bilinçaltı örnekleri:

Edebiyatta: Bilinçaltında Pyrrhus'u seven ve Oreste'den nefret eden Hermione ("bunu sana kim söyledi?..") – *Phaidra*'da – Molière'in (*Kedi Sevmek*) komedilerinde. Kendisine hayran olduğu varsayılan yüksek konumlu bir adamın övgüsü. Kendi kendimize şöyle diyerek şu veya bu kişi hakkında kötü şeyler söyleriz: "Bu kişi antipatik olduğu için değil, şu veya bu kusuru olduğu için" vb.

(Komedinin çoğu, bu gizli kaynakları açığa çıkarmaktan gelir.)

Kibarlık Budalası[1] vakası:

Parlamak istediği halde, kültürlü olmak istediğine inanan M. Jourdain. Genel bir şekilde konuşursak, temel değişkenleri olan tüm eylemler bilince başka değişkenlere sahipmiş gibi görünür.

1. *Kibarlık Budalası*, (Fr. *Le Bourgeois Gentilhomme*) Molière tarafından yazılmış komedi türünde seyirlik bir oyundur. (ç.n.)

Olduğumuz ile olmak istediğimiz arasında bir anlaşmazlık olduğu her seferde, olmak istediğimiz gibiymişiz gibi davranırız.

Freud *bastırma*yı (*refoulement*) bu basit kavramdan çıkardı. Bastırdığımız her şey, günlük yaşamda rüyalar ve başarısız eylemler biçiminde, patolojik yaşamda ise nevrozlar ve takıntılar biçiminde ortaya çıkar. Örnekler: Sıkıcı işi imkânsız hale getiren sakarlık; esasında binmek istemediğimizde kaçırdığımız trenler vb.

Öyleyse, Freud'a göre eksik eylemler, düzen bozucu bir eğilimden kaynaklanır.

Freud, *rüyalar* üzerine çalıştı: Tatmin edilmemiş eğilimlerin tatminleri ve özellikle bastırılmış eğilimlerin sembolik tatminleri veya bastırılmış düşüncelerin sembolik ifadeleri. Fakat, rüyanın kendisinde bir sansür vardır; bu nedenle yalnızca sembolik şeyler vardır.

Özellikle *nevrozlar* üzerine çalıştı (evde yalnız kalma endişesi çeken genç kız –annesinin evlenmek istediği kişiyi görmesine engel olmak istiyordu). Freud'a göre, genel olarak tüm nevrozlar, sembolik bir şekilde tatmin edilen bastırılmış eğilimlerden gelir. Bu hastalıkları iyileştirmek için Freud, psikanaliz (tam sorgulamalar) aracılığıyla (bastırılmış) bilinçaltı eğilimleri keşfetmemiz gerektiğini düşünür. Sonra bu eğilimlerin bir kez gün yüzüne çıktığında yok edilip edilemeyeceklerini göreceğiz. Freud, bastırmanın "tabular"dan, toplumsal önyargılardan geldiğini düşünüyor. Oysa, toplumsal etkiye konu olan ana unsur, tüm cinsel meselelerdir.

Bu teorilerin sonuçları: Çok büyüktür. Tüm bunların entelektüel ve ahlaki kapsamını görebiliriz: Tinimizde düşünmediğimiz düşünceler, ruhumuzda istemediğimiz "istekler" vb olacaktır... *Bu, tüm engellerden kurtulmakla sonuçlanacaktır.*

Freud, öğretisinin moral bozucu sonuçlarını, üstelik oldukça belirsiz olan bir kavramla biraz düzeltir: Yüceltme (*sublimation*). Bazı insanlarda aşkın, şiddetli bir arzu (Phaidra), başkalarında ise bir sanat eseri (Dante) olduğu doğrudur, ancak bunu açıkça izah edemiyoruz. Bu, ahlaki bakış açısından bir düzeltmedir, ancak teorik bakış açısından değil.

İnceleme. – Ruhumuzda gerçekten bizden kaçan düşünceler vb var mıdır?

Bu araştırmayı daha yakından ele alalım.

A) *Bilinç dereceleri.*

1) *Düş hali* ve *tüm ruhun karanlık bir durum tarafından işgal edildiği* diğer durumlar (yarı uyku, aşırı yorgunluk, belirli hastalık durumları).

Rousseau onları iyi analiz etti. Bu durumlarda, neredeyse hiçbir şeyi ayırmıyoruz; genellikle kısa sürelilerdir.

Öyleyse, karanlık olanın bilincin nesnesi olduğunu, onun bakışı olmadığını söyleyebiliriz. *Psikolojik durum karanlıktır, buna dair farkındalık ise çok açıktır.*

Ancak bu psikolojik durumlar neden karanlıktır? Çünkü onlar *pasif, etkilenmeye dayalıdır/duyguludur. Bu pasifliğin bilincine sahibiz.*

"Yarı-bilinç" terimi, eğer kullanılıyorsa, bu nedenle soruyu karartıyor.

2) *Dalgınlık hali:* Öyleyse şaşırtıcı olan, oluşmayan düşüncelerin ruhta mevcut olmasıdır; orada paradoks bulunuyor gibi görünür. Bu noktada, kimsenin düşünmediği düşüncelerin olduğunu düşünmek zorunda değiliz, çünkü *beden* var. Tinin, üzerinde hareket ettiği beden parçası, tinin beden üzerindeki eylemi, açık olan tek şey budur; bununla birlikte tüm beden tinde karışık bir şekilde mevcuttur. Bunlar düşünceler değil, *karışık bir şekilde bilinçli* olan *sütler*, bedensel *mekanizmalardır.*

B) *Bilinçdışı:*

1) *Leibniz örneğine* dönelim (küçük algılar). Ruh, bedenin dengesini bozmaya erişemeyen bir damla suyun sesine duyarsız kalır. Bunda şaşırtıcı hiçbir şey yoktur ve *bilinçle hiçbir alakası yoktur.*

2) Genelde bilinçdışı olan *dikkat*:

Bir şeye çok dikkat ettiğimizde, dikkat ettiğimizi fark etmeyiz. Descartes: *Bu, bilince sahip olmaktan ve bilincin bilincine sahip olmaktan başka bir şeydir.*

Aşırı dikkat, bilinçdışına benzer.

3) Bergson'un bilinçdışı *hatıraları:*

Bunu *şartlı refleksle* açıklayabiliriz. Bergson'a göre ruh, beden tarafından çizilen bilinçdışı hatıralar dükkânıdır (bedenin tutumuyla uyumlu olanlar bilince ulaşır).

Bilinçsiz hatıralar dükkânının, beden olduğunu da düşünebiliriz.

4) "*Fikirlerin* çağrışımları"nda hiçbir fikir *yoktur, beden bunu açıklamaya oldukça yeterli olabilir.*

5) *Alışkanlık*: Her alışkanlıkta hazır fizyolojik mekanizmalar vardır. Başka bir şey var mı? *Mekanik bir eylemin, alışkanlıktan yapılan bir eylemden* çok farklı olduğu doğrudur.

Genelde eksik eylemler için şöyle deriz: "Mekanik olarak hareket ettim." Dolayısıyla, alışkanlıktan yapılan eylemler (meslekler) yönlendirilir, *alışkanlıkta bilinçdışı bilgi var gibi görünür.* Bu, başka bir yerde geri döneceğimiz zor bir sorudur.

Şimdiden itibaren bunun bilinçdışı bilgiden başka türlü açıklanabileceğini belirtelim. Alışılmış, mekanik olmayan eylemler her zaman kontrol gerektirir (Örnek: Paris'te sokakları dolaşmak, sporu kolaylıkla yapmak vb).

Bir kez bir alışkanlık edindiğimizde, bedenin içinde bulunduğu duruma adapte olmasına izin vermek, ama her zaman bir kontrol uygulamak gerekir; düzeltilecek bir şey olmadığı sürece, yalnızca dikkat şimşekleri hemen unutulur. *Sadece "durum iyi olmadığında" uyguladığımız kontrolün bilincine sahip oluruz.* Kimse doğru davrandığı zaman ne yaptığını bilemez, ama hatasının her zaman bilincindedir. Bunu, duymadığımız olağan gürültüye benzetebiliriz; durduğunda anlarız; bedenin mekanizması için de hemen hemen aynı şey yaşanır. O halde, "alışkanlıkla" gerçekleştirilen eylemde, bilincin kontrolü şimşekler aracılığıyla gerçekleştirilebilir ama bu kontrolü uyguladığımızı unuturuz. Bu açıklama denemesi karmakarışık görünebilir, ancak bilinçdışı hiçbir şey açıklamadığı halde açıklamaya çalışmak gibi bir meziyete sahiptir.

C) *Bilinçaltı:*

Bilinçaltı meselesi, yalnızca Freud'un bastırılmış düşünceleriyle ilgili olarak gerçekten ortaya çıkar. Bu, meselenin en ilginç noktasıdır. Bu, ruhumuza tanıdık canavarlarımızı koyacağımız bir kutu varsaymaksızın, bilinçaltında da, bastırmanın başka bir açıklamasını bulup bulamayacağımızı bilme meselesidir.

Freud'un fenomeni, her zaman gözlemlenmiştir. Doğru yoldan çıkmaya teşvik eden, Hıristiyan geleceğinin şeytanı bilinçaltı olarak

düşünülebilir. Aynı şekilde, 17. yüzyıl edebiyatının "ne olduğunu bilmiyorum"u[2] ya da *Kedi Sevmek*'i düşünelim.

Sıklıkla kendimize başka güdüler vererek hareket ettiğimiz şüphesizdir, ancak bu, söz konusu güdülerin bilincinde olmadığımız anlamına gelmez.

Sıklıkla falanca bir şey söyleyeceğimizi hissederiz, dolayısıyla bir düşünceyi durduran bir reaksiyon oluşur. Kendi düşüncelerimizi bu şekilde çözme gücümüz olmasaydı, hayatta bir dizi eylem imkânsız hale gelirdi. Örnekler: Entrika yoluyla elde edilen bir dekorasyon, taklit edildiği zaman ilk sırada olunması durumunda, kişi yalnızca başkalarının önünde değil, kendi önünde de gurur duymayı başarır. Spekülasyonlarla beslenen bir insan, tininin, temelde hırsızlık olan spekülasyonun gerçek doğasına girmesine müsaade etmeyecektir.

Mesele, kendine yalan söylemenin mekanizmasını bilmektir. Birisi Légion d'honneur[3] için girişimlerde bulunan, diğeri onu ciddiye alan iki varlık mı vardır? vb...

Freud'un "bilinçaltı" terimini kaldırıp "bastırma" terimini muhafaza edebiliriz gibi görünüyor. Bastırılmış düşünceler rüyalarda vb ortaya çıkabilir. *Düşüncenin, özünde bilinçli olduğunu* söyleyebiliriz, *ancak onu her zaman tamamen yaratmaktan kendimizi alıkoyabiliriz.* Söz konusu düşüncelerde bir karışıklık vardır, çünkü kişi onları aydınlatmak istemez, ancak bilinçaltında, kişinin bu düşüncelere sahip olduğunun bilinci karanlık değildir. Bastırma, başka bir adlandırmadan ibarettir: Örneğin, hırslı kişi, hırsını "kamu yararı" olarak adlandırır. Hermione, Oreste'e Pyrrhus'tan nefret ettiğini açıkladığında, Pyrrhus'a olan bu aşk bilinçaltında değil, dil sayesinde bastırılır. Phaidra, oğluna olan aşkıyla Hippolyte'e yalvaracağına inanır; bastırılmış arzu dikkatsizlikle ifade edilir.

Bilinç olmasaydı, bastırma olmazdı. *Bastırma kötü bir bilinçtir* ve artık bastırmaya gerek olmadığı bir an vardır.

Öyleyse bastırma, *kişinin kendisine karşı iki yüzlü olma yeteneğidir.* İnsanda var olan ikiliğe dayanır. Fakat Freud gibi, bastırdığımız şeylerden hiç sorumlu olmadığımızı söylememek gerekir. Birine bilinçaltı düşüncelerinden dolayı sitem etme hakkımız vardır; insanın onlar için *kendine kızma* hakkı, hatta görevi vardır; onları *kontrol etme* görevimiz vardır.

2. Deyimin Fransızcası, *je ne sais quoi* olarak geçer. (ç.n.)
3. Fransa'da bir şeref aşaması, lejyondonör. (ç.n.)

Ahlaki önem: ("Seçim").

Şimdi, bir seçim söz konusudur: parlak bir bilince inanmak, sadece bilincin derecelerine inanılır.

Bilinçaltı ve bilinçdışıyla alakalı teoriler, bizi, Platon'un karşılaştırmasına göre, içinde bağımsız bir yaşam süren savaşçıların (düşüncelerin) olduğu tahta atlar (Truva atları) haline getirir.

Diğer uçta, Kant'ın "düşünüyorum" anlayışı vardır.

Bilinçaltı olarak adlandırılan şey, formüle edilmemiş olandır; formüle edilmemiş olan, formüle edilemez olandır, çünkü bu bir çelişki barındırır. Sokrates parlak düşünceyi temsil ederken, *Freud bize saflığı ve gayrisaflığı birlikte var olabilecekleri şekilde gösterir; onun teorisinde tehlikeli olan budur.* Ancak Freud, rüyalar veya nevrozlar aracılığıyla çıkan eğilimlerden söz ederken, içimizde saf olmayanın çıkması gerektiğini kendisi söyler. Oysa bilinçaltı fikirlerle mücadele etmenin asıl yolu hiçbir şeyi bastırmamak, *Sokrates'in yaptığı gibi her şeyi aydınlatmaya çalışmaktır.* Bilinçaltı eğilimler konusunda *iki olası hata* vardır: Onları *bastırabiliriz* veya onları *hoşgörüyle devam ettirebiliriz.*

Yapılması gereken, kendimize şunu söylemek: "Ne düşünmektesin? Bir suikast. Eh madem, artık bunu düşünme." Bu bastırma değildir.

İçimizdeki canavarları onların yüzüne bakmaktan korkmadan aydınlatmalıyız. Katolik dini, kendimizde bulabileceklerimizden korkmamamız gerektiğini, orada her çeşit canavarı bulabileceğimizi söyler.

İyi formüle ettiğimiz düşünceler kadar, kötü formüle ettiğimiz düşüncelerden de sorumlu olduğumuz sonucunu çıkarabiliriz.

Bastırılmış düşüncelerde "benlik"in yeri nedir? Elbette ki bastırmadır. *Bastırılmış eğilimlerin özü yalandır; bu yalanın özü, bilincinde olduğumuz bastırmadır.*

Freud, psikanalizin bilimsel olduğuna inanır; *bunun, her şeyden önce ahlaki bir sorun olduğu*nu görmez.

Kendi düşüncelerimizin açıklık derecesinden tümüyle sorumluyuz; her zaman tümüyle bilinçli olmak için çaba göstermeyiz, ancak her zaman öyle olma gücüne sahibiz. Bilinç derecelerini yerleştirme eğiliminde olan tüm gözlemler kabul edilebilir, ancak

fizyolojik durumlarla açıklanamadıkları zaman, *istemli düşüncenin eylemsizliği* ile açıklanırlar.

Dolayısıyla, *gerçekte psikolojik bilinç ile ahlaki bilinç birdir.* Psikolojik bilinç kazanmayı kendimize borçluyuz. Ahlaki bilincin eksikliği, psikolojik bilincin eksikliğine götürür. Herhangi kötü bir eylem, bir bastırma içeren eylemdir; onu içermeyen herhangi bir eylem iyidir.

C) KİŞİLİK

Sorunu iki şekilde ortaya çıkar:

1) Eşzamanlılık içinde benlik.

2) Zaman içinde benlik.

1. Eşzamanlılık içinde benlik:

Kişinin eşzamanlı iki kişilik hissine sahip olduğu durumlar vardır.

Fakat yapılacak ilk ihtar şudur ki, biz ikiyiz dediğimiz andan itibaren, birizdir, çünkü yalnızca *tek bir bilinç* vardır.

Kant: Tüm düşüncelerin öznesi tek bir "ben"dir. Bununla birlikte, bir mücadele vardır. Bunu ya ruhun kendisini bölerek ya da ruh ve bedeni bölerek açıklayabiliriz. Ruhu bölmek absürddür, çünkü *"ben" diyen tek bir varlık vardır.* Birkaç tane olduğu zaman, diğerine "sen" diyen biri vardır ve bu öteki, "ben" için bir nesnedir "(Titriyorsun, karkas"[4]). Ve yoldaşlar arasında bir tartışma gibi gerçekleşmez. "Ben" ile nesne arasında karşılık yoktur. Kendimize ne zaman hitap edersek edelim, alt kısma hitap eden varlığımızın üst kısmı olduğu bir gerçektir. Turenne'in durumunda, korkuyla konuşan cesarettir. Biz olan bendir, senli kısım değildir. *Biz olan özne tanım olarak birdir.* Bu nedenle ruhu bir tiyatro olarak gözümüzde canlandırmak yanlıştır. Her an *engellerle karşılaşan bir irade vardır ve sadece tek bir irade vardır.* Descartes'ın *Tutkuların İncelemesi*'nde gösterdiği şey budur:

---

4. Yazar burada, 17. yüzyılda yaşamış bir Fransız generali olan Turenne'in, atına söylediği düşünülen sözüne atıfta bulunmaktadır: "*Tu trembles, carcasse, mais tu tremblerais bien davantage si tu savais où je vais te mener!*" (Titriyorsun karkas, ancak seni nereye götüreceğimi bilseydin çok daha fazla titrerdin!) (ç.n.)

"Ruhun duyusal denilen aşağı kısmı ile akılcı denilen yukarı bölümü ya da doğal istekler ile irade arasında hayal edilmesine alışkın olunan tüm savaşlar, bedenin can ruhlarıyla (*esprits animaux*) ve ruhun iradesi ile aynı zamanda uyarmaya yöneldikleri hareketler arasındaki iğrenmeden ibarettir; çünkü bizde *yalnızca tek bir ruh vardır* ve bu ruh çeşitli parçalara sahip değildir: Hem duyusal hem de akılcıdır ve tüm istekleri iradedir ("istekler" = "eğilimler" olarak anlaşılmalı). Genellikle birbirine karşıt olan çeşitli karakterleri canlandırmakta yapılan hata, onun işlevlerini bedenin işlevlerinden açıkça ayırt etmemiş olmamızdan kaynaklanmaktadır, ki aklımıza tiksinti veren içimizde fark edilebilen her şeyi bedene atfetmemiz gerekir."

Bedenin bize dayattığını kendi başımıza aldığımız bir ilk an; onu kendimizden ayırdığımız ikinci bir aşama vardır.

2. Zaman içerisinde özdeşlik:

Bir dizi zorunlulukla, eskiden olduğumuz şeyi olduğumuz şeye bağlarız; ancak insan kendini bir nesne olarak düşünemeyeceğinden, bugünün öznesine benzer bir dünün öznesi hayal eder. Hafıza kaybı, "ben" bilincinin kaybolmasına sebep olmaz. Bir nesne olarak kendi bilincimizi kaybedebiliriz, ancak özne olarak değil.

Üç tür öz-bilinci ayırt edebiliriz.

a) *Özne olarak öz-bilinç*

Bu anlarda, dünyayı doldururuz (Bkz. Rousseau bir kazadan sonra. "Ben hayata doğdum").

b) *Bir nesne olarak öz-bilinç:*

Bir ismimiz, sosyal bir durumumuz olduğunu vb biliyoruz...

c) *İki öncekinin sentezi olan öz-bilinç*

Bu normal durumdur.

Anormal durumlar, kişinin kendisinin yalnızca birinci şekilde veya yalnızca ikinci şekilde bilincinde olduğu durumlardır.

İlk durumda, kişi gücünün sınırının bilincini kaybeder, bu yüzden bu duygu lezzetlidir (Bkz. Rousseau).

İkinci durumda, kendimize bir nesneden daha fazla yarar sağlamadan yaşarız. Kişisel özdeşlik sorunu, gerçekten de hem

özne hem de nesne olarak kendimizin farkında olduğumuzda ortaya çıkar.

Geçmiş tutumlarımızı yalnızca etkin oldukları sürece hatırlarız. Maruz kaldığımız her şey hatıramızdan kaçar ve bunu ancak "maruz kaldığımız"ın önünde engel olduğu müddetçe hatırlarız.

Özetle, kişilik rahatsızlıkları hakkında ileri sürülebilecek olgulardan hiçbiri, hiçbir iç mücadele, hiçbir hatıra değişikliği, *bizdeki birliği* yıkmaz.

Kendimizi bir nesne olarak hatırlamak için birçok aracımız vardır: Adımız, sosyal durumumuz, işlerimiz, alışkanlıklarımız, başkalarının bize karşı tutumu vb. Toplum her zaman bize "şöyle olduğumuz"u ve başka biri olmadığımızı hatırlatır. Bu nedenle bir nesne olarak bizim hatıramız, herhangi bir nesneden daha sağlamdır.

Başka bir gerçek daha var: Şartlı reflekslerimizin merkezi kendimiziz.

Bir nesne olarak kendinden kaçma arzusu, romantik duyguların bir parçasıdır ve her insan ara sıra bunu hisseder.

D) YARGI

Mantıkçıların ayrımları:

Mantıkçıların ayrımı *kavram – yargı – akıl yürütme* şeklindedir.

1) *Kavram*: Yargılar veya akıl yürütmeler oluşturabileceğimiz bir terimdir. Bir tasım, üç kavramı içerir. "Olmak" dışında fiiller, isimler kavramlardır (Önemli not: Varoluş olağan kavramlardan başka bir şeydir. Varoluş, bir şeyin kavramına hiçbir şey eklemez).

2) *Yargı*: Kavramlar arasında bir bağlantıdır.

3) *Akıl yürütme:* Yargılar arasında bir bağlantıdır.

Sorunun önemi:

İlginç olan, *zihnin bir işlemi olarak yargının ne olduğunu aramaktır*. Bu, esasen bir *bağlantıdır*. Dolayısıyla yargıları, kelimeler olmadan (seçim) eylemde varsayabiliriz. Kant şunları ayırt etti: *Analitik yargılar* ve *sentetik yargılar. Ancak analitik yargılar, yargı değildir, kavramı aşamazlar* (Önemli not: Aynı kelimeyi tekrarladığımız ve yargının basit kavramı aştığı durumlar vardır. Örneğin,

"Çocuk çocuktur" dediğimizde: "Görev görevdir" dediğimizde, bu yargılar aslında sentetiktir, çünkü aynı kelime farklı bir anlam alır).

Yargı, *zihnin bir etkinliği*dir. Tüm yargıların gerçek bağı "ben"dir.

Kant: "Bütün bağlantılar kavrayış gücünün eylemleridir", bu da demek oluyor ki: *Hiçbir bağlantı verilmez, hepsi zihnin işleridir.* Bunun büyük bir önemi vardır; bağlantıların zihne dışarıdan geldiğine inanmayı yasaklar, yani bilgi, *hiçbir durumda şeylerin basit bir yansıması değildir.* Madde bağlantıdan tamamen yoksundur, düşünce ise bağlantıdır. *Şeyleri asla oldukları gibi bilmeyiz*, çünkü düşünmemekten başlamalıyız (bu nedenle akla yabancı olan her şeyi bir kehanet kaynağı olarak araştırırız: Pythia...[5]).

Akla uygun fikirler, dünyaya benzeyemez. Kant: "Daha önce kendimize bağlamadan nesnede bağlantılı olan hiçbir şeyi gözümüzde canlandıramayız."

Yargı, zihnin temel yetisidir. Şöyle demek çok güzel bir övgüdür: "O, yargı insanıdır." Kant, bu bağlantı yetisini "tamalgının kökensel sentetik birliği" adı altında belirtti.

Her düşüncenin bir yargı olduğunu söyleyebiliriz. Yargısız hiçbir bilimsel düşünce veya deneyim yoktur. "Deneyim, ilgili algıların bilgisidir." Zihin bu bağlantıyı kullanmıyorsa, en bayağı deneyim imkânsızdır.

Yargı üzerine çeşitli teoriler:

1) "Yargı, *fikir çağrışımıdır*" diyen çağrışımcı bir teori vardır.

Bu teori, Condillac'ın (çağrışımcıların öncüsü) teorisiyle birleşir.

Bu teori absürddür çünkü yargı bir olumlama veya olumsuzlamadır.

2) *Materyalist teori*: Kutuları seçen maymunun deneyimine dayanır.

Ancak *karşılaştırmayı içeren eylem ile karşılaştırmayı kendi hesabına alan zihin arasında bir fark olduğunu* söyleyebiliriz.

Bir zihin olarak insan, duyuların yanılsamasını kabul etmez.

5. Antik Yunan dininde, Pythoness olarak da adlandırılan Pythia, Delphi'deki Apollon tapınağının kehanetidir. (ç.n.)

3) *Fideist teori:*

(Önemli not: Fideizm, tinin herhangi bir şekilde doğrulamasının akıldan değil, duygudan kaynaklandığı bir öğretidir):

Bir şeye inanırız çünkü ona inanmak isteriz; bazı şeylere olan inanç, bir mecburiyet haline gelir. Fideizm, tüm manevi zorbalığa uygun bir öğretidir; fideizm her zaman düşüncenin sosyal bir mitosa tâbi kılınması demektir.

Fakat *şüphenin mümkün olması, fideizmin yanlış olduğunu gösterir.* Ayrıca, şüpheyi cezalandırdığımız her defa, bir zorbalık olduğunu söyleyebiliriz.

Fideizm, "yargı" ve "inanç"ı karıştırır. Aslında, onları ayırt etmek için herhangi bir efor sarf etmediğimizde birleşirler. Onları sadece şüphe aracılığıyla ayırt edebiliriz.

4) *Descartes'ın öğretisi:* (Bkz. Dördüncü Meditasyon, hata üzerine). Descartes, bağlantıları kavrama yetisi (kavrayış gücü) ile bağlantıları olumlama yetisini (yargı) ayırt eder. Onaylama yetisi sonsuz veya mutlaktır; aksine, kavrama yetisi sınırlıdır ve dereceleri kapsar. *Yargı, değerinin ertelenmesinden* (şüphe) *kaynaklanan bir şeydir* (Descartes'ın bu anlayışı, Rousseau tarafından yargının etkin olduğunu gösterdiği bir metinde ele alınmıştır).

Descartes'a göre zihin, bir bağlantıyı onaylamadan da onu tasarlayabilir, çünkü kişi şüphe edebilir.

(Önemli not: Yargı, aynı zamanda akıl yürütme üzerine de tatbik edilir. O halde "yargı"yı Descartes gibi geniş anlamda anlamalıyız).

Descartes, Rousseau ve Kant, benzer bir yargı öğretisine sahipti.

5) *Rousseau'nun öğretisi:*

"Duyumlarımın nesneleri üzerine düşünürüm ve onları karşılaştırma yetisini kendimde bularak, daha önce sahip olduğumu bilmediğim aktif bir güçle donatılmış olduğumu hissederim. Algılamak, hissetmektir. Karşılaştırmak, yargılamaktır. *Yargılamak ve hissetmek aynı şeyler değildir. Duyum* aracılığıyla nesneler bana doğada oldukları gibi izole edilmiş, ayrılmış olarak sunulur. Karşılaştırma aracılığıyla onları kımıldatırım, adeta onları taşırım, farklılıklarını veya benzerliklerini ve genel olarak tüm ilişkilerini telaffuz etmek için onları üst üste koyarım...

"Duyusal varlıkta, üst üste koyan ve sonra telaffuz edilen bu akıllı gücü boşuna arıyorum. Bu pasif varlık her nesneyi ayrı ayrı hissedecek, hatta ikisinin oluşturduğu toplam nesneyi (maymunun deneyimi) hissedebilecek, ancak onları üst üste katlayacak gücü olmadığı için asla karşılaştırmayacak, onları yargılamayacaktır" (Maymun bir bütün oluşturmaz, ona maruz kalır). "Bana irademi belirleyen neden sorulduğunda, sıra bana gelince yargımı belirleyen nedenin ne olduğunu sorarım, çünkü bu iki nedenin yalnızca bir olduğu açıktır ve eğer *insanın yargılarında aktif olduğunu, kavrayış gücünün yalnızca karşılaştırma ve yargılama gücü olduğu anlaşılırsa, özgürlüğünün* yalnızca buna benzer veya ondan türetilmiş bir güç olduğunu göreceğiz; *doğruyu yargıladığı gibi iyiyi seçer, yanlışı yargılarsa kötüyü seçer*. Öyleyse onun iradesini belirleyen neden nedir? Bu onun yargısıdır; ve onun yargısını belirleyen neden nedir? Bu onun zekâ yetisidir, yargılama gücüdür; belirleyici neden kendisindedir."

(Kant'ın Rousseau'dan oldukça esinlendiğini görüyoruz.)

6) *Spinoza'nın öğretisi:*

Bu, Descartes'a karşı bir tartışmadır.

Ona göre tüm fikirler bir olumlama içerir; etkinlik fikirlerde, benim zihnimde tutulur. – "Fikirler sessiz resimler değildir. Tüm fikirler, doğru olarak onaylanırlar; bir fikrin yanlış olduğunu düşündüren herhangi bir şey, onunla savaşmaya gelen başka bir fikirdir. Kartezyen şüphe, Spinoza tarafından imkânsız olarak beyan edilir. Spinoza, keyfî bir kararla değil, kararımızı ertelemek için nedenlerimiz olduğunda kararımızı erteleriz diyor. *Spinoza özgürlüğü reddeder*. Tanrı'yı her şeyin bütünü olarak görür. Düşünen asla insan değildir, onun içinde düşünen Tanrı'dır. Dolayısıyla kusur, hata gibi eksik bir şeydir; ilkeleri eksik fikirler olan bir eylemdir.

Spinoza'nın anlayışı insanın ezilmesiyle sonuçlanır, bunun aksine Descartes, insanın yargılama ve onaylama yetisiyle Tanrı'ya eşit olduğunu düşünür.

Özet olarak, dört yargı öğretisi (çağrışımcıların, materyalistlerin, fideistlerin, Spinoza'nınkiler) yargı özgürlüğünün reddedilmesi sonucuna varır.

Seçmek gerekir: Gerçekten eril/maskülen olan tek seçim, Descartes ve Rousseau'nun teorisidir.

E) AKIL YÜRÜTME

Şu şekilde ayrılır: Analitik akıl yürütme ve sentetik akıl yürütme.

Analitik akıl yürütme faydasızdır.

Tasım bir örnek oluşturur.

İkame yoluyla işler (buradan, özneyi özel niteliğin yerine koyamayacağımız veya tam tersi anlaşılır).

Ortaçağda, bu tür bir akıl yürütme çokça geliştirildi. Ayrıca, hiçbir teorik ilerleme de yoktu.

Sentetik akıl yürütme bir inşadır. Şunları içerir: tümdengelim –tümevarım– analojiyle akıl yürütme. Hipotezlerin gelişimi de eklenebilir. Öncelikle bu akıl yürütme şekillerinin nelere dayandığını hızlıca görelim, daha sonra bunların daha ayrıntılı bir analizini yapacağız.

Tümdengelimler, tümü uzay ve zamana dayanan *a priori* sentetik akıl yürütmelerdir (Kant): Her daim zamana ve bazen de uzaya.

Tümevarım, şu ilkenin uygulaması olarak düşünülebilir: "Tekrar eden bağlantılar, genellikle dayanıklı olarak kabul edilebilir." Tümevarımda, tamamen salt bir faktör, alışkanlık vardır, ancak aynı zamanda dayanıklılığın, zorunluluğun işareti olduğu da varsayılır. Tespit etmediğimiz ancak varsaydığımız bu zorunluluk nedeniyle, hipotezlerin detaylandırılmasına geri dönüyoruz.

Hipotezle akıl yürütme:

"Eğer... varsayarsak... bunun sonucunda..."

Hipotezden sonuca geçişte, bunu *tümdengelim* ile yaparız.

Analojiyle akıl yürütme:

Saat örneği: Birini söktüğümüzde, diğerlerinin de aynı şekilde çalıştığı düşünürüz.

Analojiyle akıl yürütme kesin değildir ancak kaçınılmazdır, çünkü her şeyi sökemeyiz.

Analojinin hiçbir zaman benzerlik olmadığını not edelim. Doğru anlamda, bir "analoji" matematiksel bir *ilişki*, bir orantıdır. Saate gelince, saatin görünüşü ile çarkları arasında ve diğer saatin görünümü ile çarkları arasında da aynı ilişki olduğuna inanılır.

Sadece kısmi özdeşliğin olduğu durumlar vardır.

Tüm akıl yürütme şekilleri arasında sürekli bir zincir vardır: Hipotez yoksa alışkanlıktan başka türlü tümevarım yoktur; hipotez tümdengelim ve analojiyi varsayar.

Bu birçok akıl yürütme çeşidini analiz edeceğiz ve bunların ne uyguladıklarını göreceğiz (avami bilgi onları varsayar, şu anki tez bu değildir).

TÜMDENGELİM:

Tümdengelim *sentetik*tir. Bir *buluş*tur. Tümdengelim paradoksu, verilmiş olmaması ve asla tüketilmemesidir: Matematikte her zaman yenilik olacaktır.

Tümdengelim *a priori*dir, dolayısıyla çeşitli teoriler vardır:

Platon'un "anımsama" üzerine *teorisi*: Her şeyi biliyorduk ancak hepsini unuttuk; başka bir dünyada bulunduğumuzun kanıtı, matematikteki icatlarımızdır. Platon, bildiğimiz ve bilmediğimiz bu şeyleri, unutma kavramıyla açıklar.

*Descartes'ın teorisi: Doğuştan gelen fikirler*in teorisidir. Descartes bunun sayesinde birtakım fikirlerin yalnızca bizim zihnimizden geldiğini söyledi. Fakat Descartes'ın kötü öğrencileri ve onun karşıtları yanılıyordu; onlar Descartes'ın, *a priori* fikirlerin bizimle birlikte doğduğunu söylediğine inanıyorlardı.

Kant'ın teorisi: (Önemli not: *A priori* terimini Kant'tan itibaren kullanmaya başladık).

Zorluk, tam olarak doğuştan gelen fikirler teorisinin absürdlüğünden ortaya çıkar; bu fikirler bizim dışımızda değil içimizdedir; ancak öyleyse, nasıl onları bulmakta bu denli zorlanıyoruz?

A priori olan, *yaptığımızdır, zihnin etkinliğinden ileri gelen,* yani *a posteriori* olan, *zihnin pasif olarak elde ettiği şeydir.* Oysa tüm düşüncede olduğu gibi, etkinlik ile pasifliğin bir karışımı, hem *a priori* hem de *a posteriori* vardır. Kant, *a priori* olanı *form* ile, *a posteriori* olanı *madde* ile temsil eder. İkisi birbirinden ayrılamaz.

Mevcut deneyimde, *a posteriori* olan şey, düşünce için bir fırsat, bir nesne olarak hizmet eder; *apriori* akıl yürütmede, *a posteriori* olan şey semboller, imgeler olarak hizmet eder.

Neden ile sonuç ilişkisi *a priori*, belirli bir neden ve sonuç ise *a posterioridir*. Apriori *olan, kavrayış gücü eylemi olandır.* Bir şey ile diğeri arasındaki bağlantı fikri yanlış uygulanabilir, ancak bu sonsuza kadar doğrudur.

Öyleyse şöyle diyebiliriz: *A priori* olanı kendimizde bulduğumuzu varsayıyoruz; ancak *özne ondan bir şey çıkarmaz, inşa etmelidir*, eğer fikirler bizden çıkarılabilseydi, bunlar şeyler olurdu. Bu nedenle çabalamamız şaşırtıcı değildir.

Uzay ve zaman:

Kant'a göre *form ile madde arasındaki bağlantıyı* yapan, zaman ve uzaydır: *A priori duyusallık formları.*

Uzay:

1) Bazen empirik olan bir şey olarak düşünülmüştür: *Uzayın genetik teorisidir* (yani uzay kavramının ortaya çıktığı). Bu teorinin temelinde iki kavram vardır:

a) Spencer'da görsel uyarımlar: Bir seri görsel duyumumuz olduğunda, her birinin uzaması olgusu, duyumların eşzamanlı olduğu izlenimini verir; ve Spencer, eşzamanlılık kavramına sahip olduğumuzda, uzay kavramına sahip olduğumuzu düşünür.

b) Birbirine zıt iki zaman serisi fikri, birbirini izleyen duyumların nedenlerinin eşzamanlı olduğunu düşündürür.

Bu teorinin yargısı:

a) *Eşzamanlılık*, "uzay" ile aynı şey değildir: Sesleri duyabilirim, aynı zamanda gördüğüm bir şeyi bu düşünceleri konumlandırmadan düşünebilirim.

b) Spencer'ın yetersizliği, *uzayda var olan zorunluluk kavramını görmemiş olmasıdır* (Yükselen ve ardından alçalan gamın oluşturduğu ardışıklık ile katedilebilen taban çizgilerinin ardışıklığı arasındaki karşılaştırma: İkinciyi yapmadan üçüncüyü yapamam, oysa "do"dan önce "mi"yi söyleyebilirim. Tersine çevrilebilirlik kavramını veren uzay kavramıdır, zıtlık değil.

Genetik teorinin (Wundt) *başka bir (Alman) formu daha vardır:* Duyumları konumlandırırız çünkü bedenin her noktası farklı bir duyum verir; bu salt niteliksel duyumlar, genişletilebilir verilere dönüştürülür.

Bu teorinin yargısı: Wundt, böylesine bir duyumun bu tür uzay noktasıyla nasıl ilişkilendirildiğini gösterdi, ancak ilk önce uzay kavramına sahip olmak gerekir.

2) *Doğuştancı teori:* Uzay kavramı bize duyumların kendisiyle birlikte verilir.
   a) Bazı filozoflar, uzayın bize dokunsal duyumlar tarafından verildiğine inanıyorlardı; b) diğerleri görme duyumları tarafından (Lachelier).
   "Gerçekte, doğuştan kör olan biri için uzay görevi gören zamandır; uzaklık veya yakınlık onun için yalnızca dokunsal duyumdan diğerine geçmek adına geçen az ya da çok zaman anlamına gelir."
   Yargı: Fakat bu teoriyi doğuştan körler için benimsersek, kendimiz için de benimsememiz gerekir. Görsel duyumlarımızı, tıpkı kör birinin dokunsal duyumlarını bağlaması gibi bağlarız; doğuştan kör olan kişi geometri yapar.
   c) Diğer filozoflar, uzayın bize hem dokunsal hem de görsel duyumlar tarafından verildiğine inandılar.
   d) William James, tüm duyumlar tarafından verildiğine inanır.

Yargı: Eğer uzay *a posteriori* olsaydı, geometrinin kendisi *a posteriori* olurdu.

Uzayın a priori olduğu sonucunu çıkarıyoruz. Ancak uzay diğer *a priori* şeylerden farklıdır. Uzayda, anlamadan kabul etmemiz gereken şeyler var (üç boyut). Uzay kavramından, uzayın mecburen üç boyutu olduğu çıkarımını yapamayız.

Üç boyutlu uzay, deneyimin bir şartıdır. Nesne kavramı, üç boyutlu uzay kavramı olmadan var olmazdı; bu kavram sayesinde deneyimler edinebiliriz. Bir el asla diğerinin hacmini işgal edemez (bir özdeşlik değil, bir denklik vardır). Orada bize verilen bir şey vardır; bu, *maruz kaldığımız bir paradokstur.*

Zaman: Bu da *a priori* bir kavramdır (Zaman kavramının değişim kavramından geldiğini söyleyebiliriz, ancak değişim kavramına sahip olmak için zaman fikrine sahip olmamız gerekir), ve *bununla birlikte zaman bizim tarafımızdan üretilmemiştir,* çok fazla paradoks barındırır (Bkz. "zaman" konulu makale).

Uzay ve zamanın ayrıcalıklı rolü

Bu, Kant'ın sonucudur.

Düşünmeye çalışalım.

Zaman fikri üstünlüğe sahiptir.

Pasif olduğumuz sürece, ne uzay (hareket gereklidir) ne de zaman (şimdiki an ile sınırlıyız) kavramına sahibiz.

Zaman, eylemlerimizin sınırıdır; bir şekilde güçsüzlüğümüzün tek işaretidir (Geçmişe geri dönemeyiz veya bir şeyi ânında elde edemeyiz).

Tüm sınırlar bize zaman tarafından verilir, ancak bu sınırlarla yalnızca etkin olduğumuz zaman karşılaşırız (düş, uyku bunlara dahil değildir).

Uzay, zaman yasasının eylemlerimize özel uygulamasıdır.

Öyleyse *uzay ve zaman, tüm eylemlerimize dayatılan bir formdur*; bu nedenle uzay ve zaman, tüm *a priori* sentetik yargılarımızın formudur.

Zaman ve uzayın salt yasalarını hayal etmek, onların bize sundukları engelleri hayal etmektir; tüm eylemlerimizi zaman ve uzayla ilişkilendirmeye çalışmak, dünyayı artık bir rüya olarak değil, bir *engel* olarak hayal etmeye çalışmaktır.

Nedensellik, mecburi olarak önce olanı aramaktır, "Bir yere varmadan, başka bir yere varamayız", *gerekli ardışıklıkların* modelidir. Ne zaman hareketlere dönsek, doğa fenomenlerinde gerekli ardışıklıkları buluruz. O halde mekanik anlayışa geliyoruz.

Descartes: "Her şey figür ve harekettir."

Şeyleri böyle zaman ve uzayla ilişkilendirmek, sanki dünyayı yöntemsel bir eylemle üretmişiz gibi davranmaktır; Doğayı açıklamanın başka bir yolu yoktur.

Descartes bunu bilimin ideali olarak ortaya koyar. Fakat doğanın bizim tarafımızdan veya bize benzer bir varlık tarafından

yaratılmadığını çok iyi biliyoruz. *Bizim eylemimiz asla yaratıcı değildir, dönüştürücüdür.* Herhangi bir anlaşılır açıklama, bir dönüşümü anlamak demektir.

Oysa doğanın ne bir dönüşümle ne de sonu olan bir varlıkla yaratılamayacağını çok iyi biliyoruz, çünkü o sonsuzdur. Tıpkı bizim gibi sınırlı bir varlık olan fenomenleri elde etmeye çalışmış gibi davranıyoruz. *Açıklamalar her zaman bizimle ilişkilidir.*

Başka bir görüş: Yalnızca bir zamanla ayrılmış iki an arasında nedensel bir ilişki kurabiliriz; doğayı açıklarken böylece ayrı anları ilişkilendiririz; oysa doğada bunun hiçbir anlamı olmadığını çok iyi biliriz.

Bilginin değeri:

Bütün bunların büyük bir önemi var. *Tüm bilgimizin varsayımsal* (*hypothétique*) *olduğunu* görüyoruz (göksel kürenin bir hipotez olması anlamında).

Bununla beraber, doğayı açıklamak, onu yöntemsel eylemimizin önünde bir engel olarak düşünmenin tek yoludur. Bilim yetersizdir, ama tam olarak bu yetersizliği anladığımız zaman bilimimizin bir değeri olur. Bu, ayrıca, pragmatizmi yargılamaya izin verir. Pragmatistler, "yöntem" ve "sonuç"u aynı düzleme koyarlar. Pragmatistlerle birlikte, tüm bilimin *doğa üzerindeki bir eylem* usûlüne indirgendiğini söyleyebiliriz, ancak *yöntemsel* kelimesini eklemek gerekir.

Gerçeklik, doğanın yalnızca *yöntemsel eyleme izin veren bir engel* değil, aynı zamanda *sonsuz bir şekilde bizi aşan bir engel* olduğunu gördüğümüzde belirir.

Hipotezin yetersizliği, doğanın basit bir kavram olmadığını anlamamıza izin verir.

Dünyanın yaratıcısı Tanrı fikri: Düşüncemizi dünyaya uygulamaya çalıştığımız zaman, uygulanan düşünce modeli, Yaratıcı Tanrı'dır. Eğer düşüncemiz mükemmel olsaydı, dünyayı yarattığımızı düşünürdük. Yaratıcı kavramı olmadan, bilimin mükemmel bir modeli olmazdı.

Tanrı'ya inanan insan ile yalnızca insan tinine inanan insan arasında gerçek bir fark yoktur (eğer biri mucizelere olan batıl

inanca müdahale etmezse: Mucize kavramı dinsizliktir). Bir tek materyalist anlayış, Tanrı fikrini radikal bir şekilde bastırır.

Dolayısıyla, *doğal fenomenleri anlamak adına olan her çaba, uzay ve zamana dayalı a priori sentetik yargılar aracılığıyla, yani matematik aracılığıyla dünyayı yeniden yaratma çabası olacaktır.*

Kant: "*Biz, sadece şeylerin fenomenlerini biliyoruz*" çünkü biz şeyleri yapmadık ve onları yaptığımızı varsaymaya çalışıyoruz. Bu bir "hipotez"dir, ancak hipotez doğaya yabancı olan uzay ve zaman ilişkilerine dayanır.

Uzay ve zaman hem doğaya hem de tine yabancıdır, doğaya yabancıdır çünkü sadece düşünce için anlamı olan ilişkileri içerir, ve tine yabancıdır çünkü bu ilişkilerde anlatamadığımız şeyler vardır.

Kendinde-şeyleri bilmeyiz, ama görünüşten başka bir şeyi biliriz.

(Ayrıca, düşüncenin kendinde-şeylere ulaşması çelişkili olurdu). Şeylerin fenomeni, şeylerin görünüşünden başka bir şeydir.

Görünüşte hiçbir zorunluluk olmadığı halde, *içerdiği tüm zorunlu ilişkilerle birlikte fenomen, deneyimdir.*

Öyleyse Kant'ın çözümlemelerine göre *bilme eylemini* şu şekilde özetleyebiliriz:

1) *Duyusal deneyim olmadan hiçbir bilgi mümkün değildir*; maddeyi sağlaması gereken dünyadır; yalnızca zihin, maddenin yalnızca boş formunu sağlayabilir (Kant: "Güvercin, serbest uçuşunda direncini hissettiği havayı ikiye böldüğü zaman, boşlukta daha iyi uçacağına inanabilir").

2) *A priori yargı olmadan hiçbir deneyim mümkün değildir:*

Deneyimde "nesnel" olarak adlandırdığımız her şey, orada zorunlu gibi görünen şeydir.

Nesnel bir ardışıklık ile öznel bir ardışıklık (gerçek veya görünen) arasındaki fark, zorunluluk kavramıyla meydana gelir. *Gerçeklikten* konuştuğumuz her defa, bunun nedeni bir *zorunluluğun* olmasıdır. Önümdeki nesne fikri, tüm görünüşler arasında zorunlu bir bağlantı olduğu fikridir.

Hume'un yaptığı gibi deneyimler arasında bir ilişki aramak için deneyimden yola çıkmamak gerekir; bu şekilde yalnızca tesadüfü buluruz.

Zorunluluğun deneyimden önce olduğunu görmek gerekir. Zorunlu ilişkiler, deneyimin şartıdır; ona, onsuz deneyimin bir duyumlar yığınından başka bir şey olmayacağı bir form verirler.

Düzen:

Tümdengelimde, temel rol zaman tarafından oynanır. Kant bunu iyice gördü. Zaman, şema olarak kullanılır. Bir şeyi yeniden yaratarak anlamak istediğimizde inşa ettiğimiz model, her zaman *belli bir ardışıklıktır.* Zamanın düşüncedeki rolü, düzen kavramının herhangi bir şeyi anlamak için bir yöntem üretmesidir. Öyle olunca, *düzen zamandan ayrılamaz.*

Düzenle birlikte, Descartes'a geçiyoruz.

Bize hemen verilen, yaptığımız basit şeyler vardır. İnsanın düşüncesinde gerçek bir şeyin işareti, postülatlardır[6] vb. Zihin, çelişki olmadığında bile bunun aksini düşünemez. Yalnızca, Tanrı dünyayı sadece düşünerek yaratabilir.

Bu basit şeylerden yola çıkarız; burada, karmaşık şeyleri basit şeylere çekmek söz konusudur. Postülatları ve aksiyomları[7] tam olarak açıklayamadığımız için, onları kabul etmeye zorlanırız. Yapabileceğimiz şey, bunun bize neden apaçık olduğunu açıklamaya çalışmaktır.

Matematiksel buluş:

A) Tüm verilere sahip olunan matematikte zor şeylerin olmasının nedeni, bu verilerin düzen içinde verilmemesidir. Bazen karmaşıktan yola çıkarak basiti aramaya ve aynı anda birçok ilişkiyi kucaklamaya geliriz.

Kendi kendimize bir seri kurduğumuzda, sahip olduğumuz kavramlar bizim tarafımızdan oluşturulur. *Fakat oluşturamadığımız bir serinin terimleri bize ne tarafından verilir?* Yaşam tarafından, dışarıdan sağlanabilir. Örnekler: "Piramitleri ölçmesi istenen Thales – Apollon'un tapınağı için küpü çiftleme sorunu...

6. Matematik ve mantıkta, ispata gerek duyulmadan doğru, gerçek veya zorunlu olduğu kabul edilerek bir fikre temel teşkil eden, bir fikre temel olarak alınan esas, ifade, ilke. (ç.n.)
7. Postülat ile aynı tanıma sahiptir. (ç.n.)

Doğa bize verileri sağladığında:

1) Buluş, *deneme-yanılmayla* ilerleyebilir; buna "sezgi" denir. Esasında, bu bir tesadüftür. "Sezgi"nin akli bir yeti olduğunu kabul etmemeliyiz, bu ahlaki bir sorudur.

2) *Yöntemsel buluş*, *analiz* ve *sentez* yoluyla ilerler (Descartes'ın 2. ve 3. kuralının uygulanması).

Örneğin küpün kopyalanmasında, *öncelikle zorluğun nerede olduğunu aramak*, *sonrasında* Descartes'ın XIII. kuralını takip etmek söz konusudur: "Bir soruyu mükemmel bir şekilde anladığımızda, onu her türlü gereksiz anlayıştan soyutlamalı, *onu en basit öğelerine indirgemeli* ve onu mümkün olduğunca çok parçaya *bölmeliyiz*." Burada, küp için zorluk nedir? Çiftleme mi? Bir sayıyı, bir uzunluğu ikiye katlamayı biliyoruz. Zorluk yüzeyde başlar. Tüm bildiğimiz ikiye katlama, karenin kenarıdır; ancak biz kareyi dörde de katlıyoruz.

Bize iki karenin oranı verildiğinde, bunu uzunluk oranlarına çekmeliyiz. Alanları nasıl ikiye katlayacağımızı bildiğimiz durum: Uzunlukları ikiye katlamanın yeterli olduğu durum (artık bir kare değil, bir dikdörtgenimiz olması şartıyla bir kareyi ikiye katlayabiliriz). Sorun, şuna geri gelir – verilen bir dikdörtgene eşit bir kare bulun. Büyük süreç, *problemin çözüldüğünü varsaymaktır* (bu, Descartes'ın en büyük buluşudur)... Daha sonra, küpü çiftlemenin neden kareyi çiftlemeden daha zor olduğunu soracağız. Burada da problemin çözüldüğünü varsayacağız. Dikdörtgen ve kare sadece iki kenarla tanımlanır, burada üç kenar vardır... Küpleri tamamen bırakacağız; doğrular probleminde ortaya çıkan bir problem kuracağız.

Öyleyse, şunları yapmak gerekir:

a) *Zorluğu izole edin, olumsal her şeyi dışarıda bırakın.* Burada olumsal olan her şey, küptü. (Zihnimizi durduran, bu ilişkilerin doğasına zıt olan bir düzende orantılı dörtlü bir seri düşünmek zorunda olmamızdır).

b) *Zihne, onun doğasına zıt bir düzen dayatmanın bir yolunu bulun.*

Yine, rasyonel şekilde nasıl düşünülür? Bu, *cebirin, bilinmeyenlerin büyük buluşudur* (problemin çözüldüğünü varsayalım).

Yapılması gereken, problemin tüm yönleriyle bir seri oluşturmaya çalışmaktır.

Bir bilinmeyeni bilinene asimile etmenin 1. derecesi, rastgele herhangi bir çözüm hayal ederek bir problem arayan, sonra "bunun uyup uymadığın"a bakan kötü öğrenciler meydana getirmenin yoludur.

2. derece, Diophante tarafından bulundu: *Regula falsi*, yani "yanlış konumun kuralı" – Diophante, kötü bir öğrenci olarak başlar ve sonra neden "uymadığı"na bakar.

3. derece, seri yöntemidir: Değişkeni değiştiririz, fonksiyonun nasıl değiştiğini görürüz; değişkenin doğru değeri, fonksiyonun verilen değerine karşılık gelen değerdir. *Bilinmeyeni bir değişkene asimile edebiliriz.*

... Problemin kendisinin tersine gitmeye zorladığı *seriler yaratmayı* başarmak gerekir. *Bilinmeyenler, değişkenler sayesinde bu serileri yerinde incelemek* gerekir.

B) Fakat buluş sorunu ikinci şekilde ortaya çıkar: *Zihnin ilerleyişinin kendisi, nasıl onu sorunlara götürebilir?* (Şimdiye dek problem tesadüfen ortaya konmuştu). Yöntemsel araştırması aracılığıyla zihin, çözülmesi zor problemlerle nasıl başa çıkabilir?

Bu, *belirli bir yöntem, sınırına ulaştığında olur* (bunun da bir noktaya kadar, tesadüfi olduğu açıktır).

Pythagoras yöntemiyle bir örneğimiz var. Bu yöntem, ölçülemeyenleri gösteren karenin köşegeniyle çarpıştı.

Neden büyüklükler ile sayılar arasındaki ilişkiler öncelikle karıştırıldı? Çünkü *sayılarda bulunan iki kavram karıştırılmıştır*; sıra (sayı serisi) ve küçük parçalara ayrıştırma (6, 6 küçük parçaya bölünebilir). Bu ikinci kavramın, yalnızca hayalgücü için bir değeri vardır. Zihin için tatmin edici olan, bölünmez olan düzendir. Bir serinin beşincisi olan 5, 5 küçük parçaya bölünmez. Aritmetiği geometriye uyguladığımızda sadece *düzen*i görmek gerekir (Eudoxe yöntemi).

Zorluğu, *limit kavramıyla* çözmeyi başardığımız durumlar vardır.

Sonra, zorluğunu bile *anlamadığımız sorulara geliriz* (aşkın sayılar). Cebire başvurulur, sonra "hayalî *sembolün fetişizmi*ni kıskanırız. Hayalcilerin neden hesaplamaları basitleştirdiğini anlamayız ve matematikçiler bununla ilgilenmez. Günümüzde

matematiksel buluş, hesaplamaları basitleştirmenin yollarını aramaya dayanır...

Deneyim için hazırlık olarak tümdengelim:

Deneyimin ideali tümdengelim yoluyla verilir. Gerçekten de bir deneyimde, mükemmel fanusu gerçekleştirmeye çalışırız. Bununla birlikte matematik, mükemmel fanusu oluşturur (yalnızca kişinin oraya koyduğuna müdahale eder). Bir değişiklik üretiriz, bir başkasını üretiriz, ikinci değişikliğin ürettiğimizden geldiğine emin oluruz.

Fakat "şu neden, şöyle bir sonuç üretir" demek yeterli olmaz, bir nicelik ilişkisi kurmak, sonucun nasıl değiştiğini görmek gerekir. Sonucu nasıl nedenin bir işlevi haline getirebiliriz? Bunu ne deneyimsiz yapabiliriz ne de tek bir deneyimle. Öyleyse, interpolasyon? Ekstrapolasyon? Esasında bu tümevarımdır, ancak zihin için tatmin edici değildir. Bunun tatmin edici olması için *süreklilik* olması gerekir. Dolayısıyla eğer *fanus* ve *süreklilik* varsa, sadece *tümdengelime* sahip oluruz. Bu sadece geometride bulunur. Fiziğin geometriye benzemesini engelleyen şey kesin olarak dünyadır! Öyleyse, henüz deneyim sorununu ele almadık. "Deneyimler" kelimesinin anlamını zorlayarak yalnızca diyebiliriz ki *geometri, ideal mükemmel deneyimler serisidir.*

Örnekler – kaldıraç, Archimedes teoremi.

Kaldıraç, bir terazinin yanlışlığını belirlemeye yarar.

Archimedes yasasına gelince, akışkan maddeleri, onu doğruladıkları biçime göre sınıflandıracağız. Bu yasanın uygulama dışı önemi: Deneyi yorumlayın ve bir düzene koyun (akışkan maddelerin akışkanlıklarını tanımlayın).

Bu yasalar, deneyim onlardan saptığı ölçüde teorik bir değer ve ona yaklaştığı ölçüde pratik bir değere sahiptir.

Tümdengelimin değeri hakkında sonuç:

A) SALT TÜMDENGELİM: Değeri sıfır olan bir form vardır: Tasım.

Gerçek tümdengelime gelince, ilk bakışta mükemmel bir düşünce formu gibi görünür. Daha yakından bakınca, aslında *kusurlu* olduğu görünür:

1) Düşüncenin parlatılmasına engel olan, aynı zamanda onun tek dayanağı olan *düzen* nedeniyle (Düzen, örneğin orantılı ortalamaları bulmamızı güçleştirir). Düzen, *düşünce için bir hapishanedir, çünkü doğa onunla ilgilenmez.* Bize sorulan somut sorunlar böylece tüm düzeni ihlal eder.

2) Çünkü tümdengelim, bir engel olan, aynı zamanda "vazgeçilmez bir yardım" olan *sembollerden* faydalanmalıdır. (Sayıların kendisi, Pythagorasçıları rahatsız etmiştir.) Zihnin her adımı, sembollerin ele alınmasına dayanır. *Yöntem*i, *bu sembollerden bağımsız olarak düşünmek* gerekir: Matematikteki ilerlemenin dayandığı şey budur. Bugün tam aksine, kendimizi semboller tarafından sürüklenmeye bırakıyoruz; onları anlamaksızın sonuçlara varıyoruz.

Tümdengelimci akıl yürütmenin iki kusuru, matematiksel buluşun iki ilkesidir. Sonu yoktur ve olamaz. Matematik konusunda tutkulu olabileceğimizi anlarız. *Matematik yapmak, kendi düşüncemize durmaksızın erişmeyi denemektir.* Dolayısıyla tüm *ahlak*, tüm gücüyle matematikte vardır; günahların günahı, zihne/tine karşı günah olan tesadüfe gitme eğiliminin üstesinden gelmek gerekir. Ve orada, matematikte, bize hiçbir şey yardım etmez (Eylemde, bir başka eylem bize yardım eder; örneğin, öfke cesareti destekler).

Bunun için Platon şöyle der: "Geometrici olmayan kimse buraya giremez."

B) UYGULANABİLİR TÜMDENGELİM:

1) *Bir yasanın uygulanması:*

Bunun da *teorik bir değeri vardır* çünkü bir yasanın yaklaşık olarak uygulanabilir olduğunu düşündüğümüzde, mecburen bir *neden-sonuç ilişkisi* düşünürüz. Örnek: Archimedes yasası mükemmel bir şekilde uygulanabilir değildir, çünkü akışkan maddeler mükemmel değildir. Fakat demirden bir tekneyi ilk yapan adam, bunun tamamıyla uygulanabilir olmadığını bilerek Archimedes ilkesini uyguladı. Bu yüzen tekneyi, *somut* bir neden-sonuç ilişkisi üzerinden düşünmeye varırız.

Somut nedensel ilişkiler hakkında mümkün olduğunca çok düşünebilmek çok önemlidir, çünkü bu, insanı etkinliğe alıştırır.

Bilim yapmak, kendini dünyanın bir zanaatkârı olarak düşünmektir. Örneğin, kişi güneşi ve ayı kendisinin ayarladığını hayal etmeden tutulmayı düşünemez.

Pratikte, gerçek bir gücümüz yoktur, ancak bu bizi ahlaki olarak kurtarır. Akıl yürütmenin doğaya uygulanması, hiçbir zaman sert olamasa da insana *doğa karşısında işçi zihniyetini* kazandıran *bu ahlaki değere* sahiptir. Bilim, gerçek bilim olduğu sürece bize eril bir tin/zihin verir.

2) *Akıl yürütme doğaya uygulanmadığı ölçüde, seriler* (örneğin, az çok mükemmel akışkanlar serisi) *yaratmamıza* izin verir. Bu anlamda, tüm tümdengelimler varsayımsaldır; *dünyada asla olmayan bir mükemmellik* barındırırlar (Şöyle deriz: Mükemmel akışkan var olsaydı...).

Diğer taraftan, bunun apaçık bir *pratik değer*i vardır.

Ahlaki değere gelince, o çok büyüktür: *Dünya, bizden ve tutkularımızdan bağımsız, nesnel, sağlam bir karakter alır.* Örneğin, bir akışkan maddenin akışkanlığı, onu takdir eden kişinin fiziksel veya ahlaki huyuna göre öznel olabilir; Archimedes ilkesini gördüğümüz zaman bu öznellik ortadan kaybolur.

Bu, *tutkulardan kurtulmanın iki yolundan biridir*: Diğeri (matematik) özneden geçerken, bu *nesneden* geçer. *Stoacı yol* budur: Dünyayı herhangi bir tin/zihin için düşünmek, *evrensel tine/zihne erişmektir.*

Bu değer, sanatta ortaya çıkar (Örnek: Müzikte, önceden verilen notalar).

Böylece bilimsel hipotezler, dünyaya bir sanat eserinin karakterini verir. Eskiler, *bilim ile estetik arasındaki bu ilişkiyi* çok iyi görüyorlardı.

Tümdengelimde eksik olan nedir?

Onda her zaman *dünya* eksiktir.

Her durumda, tümdengelim tespitin yerini tutamaz. Bu sadece bir giriştir. Bu nedenle yalnızca matematikle ilgilenen insanlar matematiğin değerini göremezler.

Tespit:

Tespit, *doğal bir şey değildir.* Bunun bilimde en zorlu şey olduğunu söyleyebiliriz. Yunanlarda eksik olan budur ve bunun sebebi teknik nedenlerdir, çünkü ölçülebilir görünüşler elde etmek için aygıtlar hazırlamak gerekir. Yapay olarak bir tespit hazırlamak için hipotezler gerekir. *Hipotez, tespitle taçlandırılır.* Hipotez ile tespit arasındaki köprüyü kuran tekniktir.

Tespitin bedeli, içinde hiçbir düşünce olmamasıdır; dünyadan yoksun olduğunu anladığı zaman, *düşüncenin istemli olarak kendini erteleme gücünün bir tecellisidir.*

Tespit yapay bir şey olsa da deneyci mümkün olduğunca dünyanın önüne çekilir, dünyayı karıştırmaktan korkar. Ona, Stoacılarınkine benzer belirli bir dindarlık lazımdır.

İyi yapılan bir tespitin değeri, dünyanın orada saf, tinsiz görünmesidir. İnsan için kötü olan, madde ile tinin/zihnin saf olmayan karışımıdır (hayalgücü).

Tespitte, her şeyi tinin/zihnin tarafına geri göndermek için dünyanın tanrısallığını ortadan kaldırmayı başarırız.

Tümevarım:

Tümevarım, iki faktöre dayanır:

1) *Tamamen fiziksel genelleme eğilimi:*

Koyunun dediği gibi "su 100 derecede kaynar" deriz: "Ot, yemek için iyidir."

2) *Tümevarım düşünceyi provoke ettiğinde* (bir neden-sonuç ilişkisi bulma arzusu), tümdengelime başvurma eğiliminde olduğu için *kendini yok eder.* Örneğin, hangi tümdengelimin beni 100 derecede kaynamaya götürebileceğini ararım. İşte bu anda, analoji yoluyla akıl yürütme ortaya çıkar.

Analoji Yoluyla Akıl Yürütme:

Somuttan soyuta gidemeyiz.

Öyleyse, analoji yoluyla başka bir nedenden gelen başka bir sonuç bulmanın bir yolu olup olmadığını araştırırız, ama öyle ki neden-sonuç ilişkisi özdeştir.

Bu, Diophante'ın yanlış konum kuralıyla bire bir aynıdır: Basit bir faktör koyarız, ondan karmaşık bir çıkarım yaparız ve bu karmaşık şey ile doğanın bize verdiği arasındaki ilişkiyi bulmayı başarırsak, fenomeni açıklamayı böylece başarırız.

Örnekler: Ses incelemesinde, bir taşın suda ürettiği dalgalar ile "göbekler" ve "düğümler" arasında bir analoji kurarız, eğer ilk fenomenin nedenini biliyorsam, belki ikincininkini de bilebilirim. Aynı şekilde, ışık incelemesinde de: Hareket + hareketin durağanlık üretebildiği gibi, ışık + ışık da karanlığı üretebilir.

Doğayı tanımanın gerçek yolu analojiler kurabilmek, üretmediğimiz şeyleri bize ürettiklerimiz kadar basit gösterebilmektir (Bkz. Descartes).

Analojiler elde etmenin bir *yöntem*i var mıdır?

Bu zor bir soru: Sezgi, şans var gibi görünüyor.

Bilim tarihinden örnekler bulmaya çalışalım. *Birbirine sadece kavrayış gücü adına benzeyen fenomenler arasında analojiler kurulduğunu* hemen söyleyebiliriz. Örneğin bu, aşağıdaki durumlarda apaçıktır:

Işığın yansıması
Sesin yansıması
Duvardaki topun yansıması

(Hiçbir benzerlik fenomeni yoktur: Yankı hiç de aynaya benzemez.)

İletişen ısı kaynakları
İletişen çamur

Düşen elma

Ayın dünya etrafındaki hareketi
(Ayın, kendisinden uzaklaşması gerektiğinden hareketsiz kaldığı için dünyaya düştüğü kabul edilir.)

Tüm mekanikler, tamamlanan hareketler ile tamamlanmayan hareketler arasındaki analojiye dayanır.

Bu nedenle, analojiler bulmak için hayalgücünü dışarda bırakmalı ve yalnızca kavrayış gücüne başvurmalıyız.

Başka örnekler: Makara ve terazi, valizin halkası ve kaldıraç vb.

Bunların özdeş olduğunu görmek için, *temel ilişkiyi çözmeli, tüm olağanlıkları ortadan kaldırmalıyız.* Öyleyse analoji ortaya çıkar, ancak hayalgücünün onunla hiçbir alakası yoktur. Dolayısıyla, temel ilişkiye maksimum saflıkta erişebilmek için, bir *kavrayış gücü alıştırması* gerekir. Burada Descartes'ın II. kuralını buluruz: Zorluğu bölmek.

Özetle, kavrayış gücü doğa bilgisine ancak analoji yoluyla müdahale edebilir, daha doğrusu *analoji, doğa bilgisindeki kavrayış gücünün ana eylemidir.*

Doğa bize karmaşık veriler sağlar; basitten karmaşığa doğru gittiğimiz bu fenomenler arasında analojiler kurmalıyız.

Analoji temelde hipotezler sağlar; bunlar doğru değildir ancak doğa bilgisi için *gereklidir.*

Bir hipotez, açık bir şekilde düşünmemize ve bir şeyleri ölçmemize izin veriyorsa iyidir (Örneğin, Archimedes İlkesi olmadan, cisimlerin su üzerinde yüzdüğü fenomenini kafamız karışık olarak düşünürüz).

Deneysel Bilimlerin İki Anlayışı.

Deneysel bilimlerin analoji olmaksızın başka bir mümkün anlayışı daha vardır (Auguste Comte, iki yöntem arasındaki zıtlığa işaret etmiştir). İlişkilerini bilmeden verileri ayrı ayrı ölçtüğümüzde bu ikinci yöntemi uygularız. Böylece cebir ile "fonksiyonlar"a varırız. Oysa cebir ile analojiler (elektrik) kurmayı başarabiliriz.

Böylece bilimi tasarlamanın iki yolunu sezeriz. Birincisi *basitliği* aramaya, ikincisi *birliği* aramaya dayanır.

Bu iki yol çelişebilir. Bugünlerde özellikle birliği ararız. Oysa açıklık sağlamayan birlik "açıl susam açıl" gibidir, insana güç verir. Ve bu, *tin ile güç arasında*, Tanrı ile Mammon arasında bir *seçim yapma* meselesidir. İnsanlar, hiç tereddüt etmeden Mammon'u seçtiler.

Bununla birlikte, her zaman kanunları anlamadan kabul ettiğimizi ve günümüzde de onları açıklamaya çalıştığımızı fark edelim.

Dolayısıyla mesele, ikisi arasında açıkça seçim yapmak yerine, iki yöntemden hangisinin baskın olacağını bilmektir.

Dahası, ikisi arasında, neler olduğunu bilmek için kendimizi yükümlü görmediğimiz durumlar, aracılar vardır. Örneğin, ısının hangi mekanizma ile yayıldığını bulmaya çalışmaktan kaçınabiliriz (Fourier). Archimedes, kaldıracı incelemek için, kendine neden sadece ağırlığın üzerinde durduğu kısmın değil, tüm kaldıracın aynı anda döndüğünü sormadı; partiküllerin bir katı içinde nasıl düzenlendiğini açıklamak gerekecektir. Aynı şekilde, Descartes yansımayı incelerken, duvardaki bir topun hareketini incelemeyle başlar: Orada yine topun neden batmadığını bilmiyoruz.

Geometride de aynıdır: Bir doğruyu döndürdüğümüzde, doğruda bir birim olduğunu varsayarız, aracıları ortadan kaldırırız. Yöntem, *aracıları ortadan kaldırmaya dayanır. Bunu yaparak varsayımlar yapmaktan kaçınabiliriz.*

Aracıları ortadan kaldırarak, hipoteze başvurmaksızın, açık ve anlaşılır yasalar bulabileceğimiz durumlar vardır; bunun kesinlikle imkânsız olduğu durumlar vardır.

Öyleyse deneysel bilimde bir yöntemden söz edemeyiz; birbirine geçen iki tane vardır.

Tine/Zihne de diyebiliriz ki, Descartes zamanında bilim *rasyoneldi* ve bugün bilim *empiriktir. Ahlak ile bilim arasındaki ilişkilerden bahsettiğimiz zaman, bu iki tür bilimi iyice ayırmalıyız.* Elbette rasyonel bilim de güce erişir. "Öz-denetim"e ve "dünya denetimi"ne karşı çıkmamalıyız: "Öz-denetim arayışı"na ve "dünya denetimini arayış"a karşı çıkmalıyız.

İncil'in kelamının anlamı şudur: "Tanrı'nın krallığını ve onun adaletini arayın, geri kalan her şey size fazlalıkla verilecektir."

Çeşitli Teorilerin İncelemesi ve Çeşitli Deneysel Bilimler Üzerine Değerlendirmeler

"Quanta" teorisi.

Matematik ile fizik arasındaki ilişkileri dönüştürdü. Bu, süreksiz matematikte büyük bir gelişme yarattı.

Olasılıkların hesaplanması.

Fizikteki *süreksiz*, kimyadaki süreksiz tarafından tanıtıldı. Kimya süreksizdir, sınıflandırmaya dayanır. Kimya –ve bunun sonucunda yaşam– süreksizlik olmadan imkânsız olurdu.

Enerji: Tüm fiziğin merkezinde bulunan bir sorudur. İki yasa onda ağır basar: "koruma", "bozulma".

A) Temel olgu: *Basit makinelerde emekten tasarruf etmek imkânsızdır.*

Yüzyıllar boyunca, devamlı hareketi, yani aslında devamlı çalışmayı aradık. Fakat *dünya, devamlı hareketi bulduğumuz gün fethedilecek bir şey olmayı keser; bu nedenle gerçek olmayı keser.* "Kinetik enerji ve "potansiyel enerji" ifadeleri aynı ilkenin başka ifadesidir.

B) Sonra, işin her zaman olması gerekenden daha aşağı olduğunu bulduk. Sürtünme üzerine araştırmalar yaptık ve şunu bulduk: Isı üretimi.

İkinci yasa ("bozulma"), sürekli hareketin imkânsızlığının bir başka ifadesidir.

Tüm bu enerji araştırmalarında şu cümle baskındır: "İnsan *çalışmalıdır.*" "Ekmeğini alnının teriyle kazanacaksın" deyiminin bilimsel terimlerle yeniden üretilmiş halidir.

Biyoloji:

İki bölüm içerir:

1) Canlı türleri ve ilişkilerinin incelemesi.
2) Organizmanın işlevlerinin incelemesi.

Doğal olarak, bu iki çalışma birbiriyle bağlıdır.

A) *Evrimci sistem* (Lamarck) bize şöyle der:

Canlı, uyum sağlamaya, yani yaşamaya eğilimlidir. Orada "gizli nitelik" gibi bir şey vardır, tin için az tatmin edicidir.

B) Darwin bizi daha fazla tatmin eder. Onun sistemi, canlılar ile doğa arasında gözlemlediğimiz uyumun rasyonel bir yeniden inşasıdır. Onun sisteminin zorluğu süreklilikte bulunur. Gerçekten de uçamayacak kadar zayıf olan bir kanat hiçbir şeye yaramaz.

C) *Mutasyoncu ekol*, bu itiraza cevap vermek için oluşmuştur. Mutasyoncular, âni değişiklikleri kabul etmeleri açısından Darwin'den farklılaşır (Bkz. Jean Rostand).

Mutasyonların incelemesine izin veren deneysel araçlar şunlardır:

a) Melezlerin incelemesi; b) biyolojide belirli bir fanusun gerçekleştirilmesi.

a) İlk mutasyoncu bir Çek keşiştir – Mendel. Onun keşfi, eski türleri çiftleştirerek yeni türler yaratmaya dayanır. *Melezler,* her zaman iyi belirlenmiş türlerdir; Darwin'in inandığı gibi küçük varyasyonlar yoktur.

b) "Biyolojik fanus"a gelince, onu Darwin'i çürütmek isteyen insanlar buldu. Onu dışarıdan izole ederek (örneğin onu dölleyebilecek böceklerden) toprakta bir bitki yetiştirilirse, *kendiliğinden yeni çeşitlerin oluştuğunu* keşfettiler. Birdenbire, nedenini bilmeksizin, bir türün bitkisi, oldukça farklı bir türün bitkisini verir. Oysa, bitki izole edildiği için "melez" olarak adlandırılamaz. Buradan, dönüşümlerin sıçramalarla yapıldığı sonucuna varıldı.

Bir bilim insanı, daha sonra sirke sineklerini inceledi ve varyasyonların ilkel hücredeki belirli sarı noktalara, yani "kromozomlar"a bağlı gibi göründüklerini keşfetti. Kromozomları etkileyerek yeni türlerin ortaya çıkmasını sağlayabileceğimiz fikrini çıkardık. Ancak kromozomları etkilemenin teknik bir yolunu henüz bulamadık. Biyoloji, yalnızca mutasyonculardan beri deneysel bir bilime dönüştü.

Biyolojinin Her Aşamasında Neleri
Olumlu Tutabileceğimizi Araştıralım.

1) *Lamarck*'tan evrim kavramını akılda tutacağız (Türler değişir).

2) *Cuvier*'den: *Organların korelasyonunu. Canlı varlıklara uygulanan ilişki kavramının, uyum kavramının* ortaya çıktığını görürüz (Örneğin bir çene gören Cuvier, tarih öncesi bir hayvanı yeniden inşa etti).

3) *Darwin*'den, *varoluş şartları kavramı*nı aklımızda tutacağız. Darwin'de yalnızca hayalgücünü sarsan ve tutkuları heyecanlandıran evrim fikrini görmeyi unuttuk.

Yaşamın aktarım mekanizmasının saklanması, *bir canlıyı anlama* sorunu, her bir organın ve bu organların bütününün, varlığın içinde yaşadığı koşullarda yaşaması için nasıl zorunlu olduğunu anlamak olacaktır.

Ortamın işaretini bulmaya çalışmak gerekir. Canlıyı bir evrimin sonu olarak düşünmek, basitten karmaşığa gitmektir; kavrayış gücü için, bunu bir hipotez olarak düşünmek gerekir. Örneğin, kırlangıcın neden keskin bir gagasının olduğu bir kez anlaşıldıktan sonra, yirmi bin yıl önceki kırlangıçta gerçekten daha az sivri bir gaga olup olmadığını araştırmanın bir faydası yoktur.

Darwin'in bu görüşünde eksik olan, süreksizliğe götüren belirli bir denge fikridir.

4) *Mutasyoncu ekol*, canlı yapılar ve süreksizliğe dayalı bir denge getirdi. (Bir örnek ele alalım: Oynanacak bir zar hayal edersek, bunun için sadece altı olası pozisyon olduğunu görürüz; aracılar yoktur çünkü onlar denge durumları değildir). Bir organın değişmesi imkânsızdır çünkü o zaman geri kalanların da değişmesi gerekir, ve sonra, daha önce de gördüğümüz üzere, kanat uçmaya yarar veya yaramaz. Bu *mutlaktır. Geçişler yoktur.*

Bu hızlı incelemeden sonra, sıradaki *tanım*a varabiliriz: "*Yaşam*, verilen bir çevre tarafından belirlenen koşullarda bir *denge* kuran belirli bir kombinasyondur.

Organların birbiriyle bağıntılı olduğunu, denge olduğunu vs anladığımız anda, ister "durağancı" ister "evrimci" olalım, bilimsel açıdan aynı şeyi düşünürüz.

Evrim sorunu, sonuç olarak, hayalgücü ve tutkularla ilişkilidir.

Bu denli şiddetlice çatışan teorilerde farklı olan yalnızca imgelerdir. Kavrayış gücü için, bunlar özdeş ilişkilerdir.

Evrim sorununun, yanlış bir problem olduğunu anlamalıyız. Bu, *her öğretide, imgelerin altında gizlenen ilişkileri keşfetme* ve dikkatli olma meselesidir.

Sosyolojide her şeyden önce yapılması gerekenin bu olduğunu göreceğiz.

II. Kısım
Sosyoloji

I. Onu Nasıl Tasarlamak Gerekir

Bu, tarihteki bilimlerin sonuncusudur. Henüz var olmadığını söyleyebiliriz. Genellikle, sosyal soruları tutkularla birlikte ele alırız. Bir toplum bilimi, *verilen koşullarda hangi toplumun en az baskıcı olacağını görmemize hizmet etmelidir.* Baskının neye bağlı olduğunu anlasaydık, karmaşıklığa batarken artık buna maruz kalmaktan ibaret olan bu dayanılmaz halde olmazdık. Baskıcılar ile baskılananlar arasındaki eşitsizlik fikri ortadan kalkardı. Baskıcılar, kendilerinin Tanrı'nın araçları olduklarına inanmayı bırakacaklar, kendilerinin bir zorunluluğun araçları olduklarına inanacaklardı. Baskılananlar, baskıcıları üstün bir tür olarak görmeyi keseceklerdi.

Toplum, akıl ve erdeme dayanmaz, çünkü "insan ölmek üzereyken, hastalıklar tutkuları yendiğinde ve insan hareketsiz yattığında ya da insanların birbirleriyle ticaretinin olmadığı ancak bunun en çok gerekli olacağı pazar yerine veya (kraliyet) mahkemesinde hiçbir gücünün olmadığı tapınaklarda, din güçlüdür." Bütün insanlar katı bir ahlakı, onu uygulamak söz konusu olmadığında kabul ederler. Dünyanın en saf ahlakını getiren Hıristiyanlığın kurulması, hiçbir şeyi değiştirmedi.

Bütün siyasi sorun şuna gelir: *Belirli koşullarda, aklın gereklerine uygun olan ve aynı zamanda daha düşük zorunluluklara dayanan bir toplum biçimi bulmak.*

Söz konusu düşük zorunluluklar oyununu anlayarak işe başlamalıyız.

Böyle bir materyalist yöntem, iyi niyeti eyleme dönüştürmek için mutlaka zorunludur. *Bireyleri yeniden oluşturarak toplumu yeniden oluşturmayı istemek absürddür.*

Bireysel yaşamlarında adil ve dürüst olan kaç insan diplomatken yalan söylemek, patronken işçisini sömürmek konusunda çekince taşımaz.

Bir yargıç, yargıç olduğu sürece sahtekârdır, bir doktor yalan söylemeli, güvence vermeli ve şarlatanlık yapmalıdır (müşterilerin kendisine vermediğini kabul etmeyeceği çareler vermek için). İşçi, tüm "kötü yapılan parçalar"ı bir kenara koyarsa, yemek için bir şey kazanamayacaktır; ayrıca onları bir sonraki ekibe geçirir; sonunda bir kısmın "kötü yapıldığı"nı fark ettiğinde hangi işçiyi suçlayacağını bilemez, sonuç olarak maaştan kısılmaz. Köylülerin pazarlarında, her iki tarafla pazarlık yapıldığı anlaşılır. Vergilerin ödenmesinde: Baskı, hapishaneler, makineli tüfekler, gizli polis, basının yalanları vb için öderiz...

Bu insanların bu işleri yapabilmeleri ve bireysel yaşamlarında insan olarak kalabilmeleri, *mesleğin kişiyi kör ettiğ*ini, *bireysel erdemleri yönlendirdiğ*ini ve *mesleğini yüceltenin bireysel erdemler olmadığ*ını gösterir.

Dahası, toplumda kimsenin istemediği şeyler vardır. Örneğin, kriz. Toplumun işleyişi, insanların erdemli olmasını engeller; bu işleyiş, köleler ve tiranlar meydana getirmek için bir makinedir. Bir kısır döngü içinde dönüyoruz: Onu mekanik olarak yeniden oluşturmak isteyenler Rusya'da gördüğümüz acınası sonuca varırlar; bireyleri yeniden oluşturmak isteyenlerin bazı güzel bireysel yaşamları olmuş, ama toplum açısından hiçbir şeye erişememişlerdir.

Öyleyse, denge koşullarını inceleyerek biyoloji gibi toplumu da incelemek söz konusudur.

Büyük sosyologlar.

Auguste Comte, sosyolojinin kurucusudur. Kelimeyi icat etmiş olan odur.

Pozitif siyaset kitabı, *sosyal statik* ve *sosyal dinamikler* olarak ikiye ayrılır.

1) Statik, onsuz bir toplumun çözüleceği, tüm toplum için ortak koşulların incelemesidir. Bunlar, çok geniş anlamda *din*,

(yine çok geniş anlamda) her insanın ekonomik yaşam için bireysel sorumluluğuyla tanımlandığı düşünülen *mülkiyet, aile, dil, hükümet, kuvvetler ayrılığıdır* (Montesquieu'nün anladığı anlamda değil, zamansal ve ruhsal gücün ayrılması anlamında).

Statiğe dair başlıca fikir, *toplumun üretim koşullarına dayandığıdır.*

2) *Dinamikler*, toplumun deviniminin incelemesidir. Bunlar, statiğinden olduğundan daha az kesindir.

İşte toplumun evriminin şeması:

1. Form: Teokratik toplumlar (rahipler tarafından yönetilenler).
2. Form: Askeri toplumlar: a) Ofansif sistem (Sparta, Roma); b) defansif sistem (ortaçağ).
3. Form: Sanayi toplumları.

Burada çok güzel notlar, somut ayrıntılar vardır, ancak bu art arda gelişte hâlâ soyut bir şey var; bir sisteme ulaşmaz.

Aynı zamanda, bilinmesi gereken başka bir Comte serisi daha var: *Üç durum:*

1. *Teolojik* durum
2. *Metafizik* durum
3. *Pozitif* durum.

İlkinde, Jüpiter'in yıldırımını açıklarız. İkincisinde, tanrıları soyut varlıklarla değiştiririz. Comte "metafizik" kelimesini kötüleyici bir anlamda kullanır (Örnekler: "Özgürlük", toplumsal sorunlarda "eşitlik", fizikte "doğa". Üçüncüde, yasaları ararız).

Aynı zamanda çeşitli düşünce dallarının farklı durumlarda olduğunu hayal edebiliriz. Örneğin 17. yüzyılda tarihin teolojik aşamada (Bossuet), tıbbın metafizik aşamada (afyonun uyku erdemi, gizli nitelikler), bilimler ise pozitif aşamadaydı. Önemli fikir: Her düşünce dalı üç aşamadan geçmelidir.

Karl Marx:

Marx'ın, toplum bilimi hakkında daha spesifik görüşleri vardır:

Belirli koşullarda bir toplum, yaşayabileceği şekilde örgütlenir. *Bir toplum ilkelerle değil, maddi koşullarla belirlenir.*

1) Maddi çevre
2) Araç-gereç
3) Civar toplumlar

Doğaya ve diğer toplumlara karşı mücadele eden her toplum, yaşamak için örgütlenmezse yok olur. Dolayısıyla tarihin her ânında toplum maddi koşullar tarafından belirlenir.

Bu tam olarak *Darwin'in fikridir.*

(Ayrıca Marx, kitabını Darwin'e ithaf etmek istedi, ancak Darwin bunu reddetti.)

Örnekleri ele alalım:

1) *Maddi çevre:* Bir denizci halkı, zorunlu olarak bir köylü halkı gibi örgütlenmemiştir.

2) *Araç-gereç:* Bir topçu birliği, ok ve yaylı bir birlikle aynı örgütlenmeye sahip olmayacaktır.

3) *Civar toplumlar:* Düşman ordu iyi disiplinliyse, diğeri de disiplinli olmalıdır; yoksa ilk yenilen o olur (Ordu ile toplum arasında bir analoji vardır).

Erdem, iyi niyet vb kavramlara başvurmaksızın, *tarihin belli bir ânında ve yerinde, toplumsal örgütlenme formunu tam olarak açıklayabilmeliyiz.*

II.

Büyük sorun, *toplumsal baskının nedenleri*nin neler olduğunu bilmektir.

Tarihte toplumsal baskı.

1) Not edilmesi gereken, oldukça *az baskıcı olan*, ne baskılayanın ne de baskılananın olduğu, yani *sınıfların olmadığı toplumlar*ın olduğudur. Bunlar, *sözde "vahşi" toplumlardır.* Uzun bir süre boyunca, bu toplumlarda çok güçlü liderlerin olduğuna inanılıyordu ancak modern tarih bilimi, liderin orada gerçekten bir otoriteye sahip olmadığını anladı. Çoğunluğa göre değil oybirliğiyle karar veren meclisler (örneğin, "İhtiyarlar" meclisleri), konseyler vardır. Bu bize sıra dışı görünebilir ancak aslında onlar için işbölümünün

varolmayan bu adamların aynı arzulara, aynı yaşama vb sahip olduklarını düşündüğümüzde, oybirliği oldukça normaldir.

Dolayısıyla, ilkin bu tür bir toplumun ideal olacağı görülüyor. Fakat daha yakından bakıldığında, bu fazlasıyla demokratik rejimin, çok ilkel üretim koşullarına bağlı olduğunu fark ederiz. *Toplumsal baskı, orada doğanın baskısı ile telafi edilir.*

Bu toplumlarda tek baskıcı olan rahipler ve büyücüler, bu "vahşiler" için doğa olan büyülü gücü temsil eder; *maddi ve ahlaki olarak doğaya tâbidirler*. Ve sonra, başkaca örgütlenmiş toplumlar olduğu vakit, diğer toplumların kölesi olurlar (Romalılarla temasa geçtiği anda Cermenler örneği).

Dolayısıyla baskıcı toplumların incelemesine geçmek gerekir. Bir şeyler üretmeyi bilen tüm toplumların baskıcı bir biçimde örgütlendiği bir gerçektir.

2) Baskının tanınan ilk formu *serflik*tir (Mısır, İran).

Nil nedeniyle *Mısır'da*, ülkenin yaşamı bir sulama sistemine dayanıyordu. Oysa, avcılıkla hayatını sürdüren ve sulamayla yaşamını sürdüren iki insan arasında bir fark vardır: Avcı yalnız avlanabilir, ancak nehir kıyısında oturan bir köylü, tarlasının kenarında izole bir köy inşa edemez! Ayrıca, eski Mısır'da mükemmel bir devlet egemenliği örneğini bulmak bizi şaşırtmaz. Bundan başka, topraklara göz koyacak olanlara karşı onu savunmak ve de diğer toprakları fethetmek için savaşlar gerekliydi, çünkü şüphesiz, saldırı savaşları ile savunma savaşlarını ayırt etmek imkânsızdır (Gerçekte, kendimizi savunmanın en iyi yolu yayılmaktır). Böylece bir savaşçı *kast*ının ortaya çıktığını görürüz. Ve bu nedenle Mısır, askerî ve feodal bir devletti.

Fakat *serfliği kurmayı başarabilen nedir?*

Setler gibi uzun soluklu işler yapmak için buna zorlanmış olmanız gerekir, çünkü orada avcıyı dürten açlık gibi âni bir ihtiyaç yoktur.

Yönetici kastlarının güçlü olması için dayanıklı bir üretim gerekirdi. Ayrıca onlar bu işleri üstlendiler.

Piramitler bu sisteme dayanır, onların sevgi olmadan yapıldığını, toplumsal bir iş olduğunu iyice görüyoruz.

Dolayısıyla Nil ve savaşlardan hareketle Mısır devletini bulabiliriz; tıpkı denizden ya da başka somut koşullardan hareketle balığı bulduğumuz gibi.

3) *Kölelik, Yunanistan'da* ortaya çıkar.

Mısır'da deniz medeniyeti olmadığı için kölelik Mısır'da ortaya çıkmadı. Oysa kölelik, kölelerin *kaçırılma*sına dayanır. Kölelerden fayda sağlayamadığımız vakit, serfler edinmekten çıkarımız olur.

Oysa, *Girit ve Yunan uygarlığı her şeyden önce denizciydi. Ülkenin yapılandırmasını* (izole bölgeler) düşünelim. Eğer köleleri kabul edersek, Yunanistan'da olabilecek en demokratik rejim vardır. Denizcilerin hayatı geleneklere dayalı değildir, *parçalanma devlet iktidarının kurulmasını engelledi.* Bu, insan düşüncesinin başlangıcıyla sonuçlandı. Bununla birlikte, bu toplum yasaya maruz kaldı.

Atina'nın kendisi çok hızlı bir şekilde emperyalist bir ülke olarak adlandırdığımız (Sokrates'in karşı çıktığı) bir ülke haline geldi, ardından Yunanistan iç çatışmalarla karşılaştı; en sonunda, İskender ile birlikte Yunan uygarlığının sonu geldi.

4) *Roma'da köleliği* daha da fazla buluruz ve henüz orada *özgür düşünce*yle karşılaşmayız: Orada ne matematikçi ne fizikçi vardı. Romalılar, Yunanlar gibi denizci değil, *köylü bir halktı.*

Roma'nın gücü, neredeyse her zaman savaşan *ordu*ya dayanıyordu, ki bu süre içerisinde *emek vermeleri için kölele*re sahip olma zorunluluğu vardı.

Roma, yolların, iletişim araçlarının yaratıcısı oldu (bu, Romalılara borçlu olduğumuz tek maddi ilerlemedir). Böylelikle *kölelerin yollar yapması, yolların da köle edinmesi gerekiyordu.* Yollar (Mısır'daki setler gibi) âni bir ihtiyaca cevap vermez; bu nedenle onlara bunu yaptıranların güçlü olduğunu anlıyoruz.

5) *Feodal rejim.*

Eşkıyalık, üretimi imkânsız hale getirdi ki bu düzensizlikti. Böylece eşkıyalar tarafından düzen kuruldu; ve bu da feodal rejim oldu.

Yaşamın sürmesi için yeterli bir güvenlik gerekliydi. Sanayi işlerinin yapılabileceği şehirler kuruldu. Diğer yandan, *doğal seleksiyon* (derebeyleri arasındaki mücadele) yalnızca diğerlerinden daha güçlü bir derebeyi olan kralın yerleşmesiyle sona erdi.

Feodal rejimi şu durumlarda düşünebiliriz:

a) *Savaşta*: Öyleyse dine, istemli itaate dayanır.
b) *Toprak işinde:* Orada neredeyse sınırsız bir baskı vardır. Köylüler ayaklandılar ("isyanlar") çünkü onların yaşamalarına güç bela izin verildi.
c) *Kentlerin zanaatlarında:* Ortaçağın bu zanaatkârlarından daha az sömürülen işçi bulunmaz. Yurttaşlık erdemleri filizlendi, çünkü her bir kişi şehrin kendilerine ait olduğunu hissediyordu.

Burada, başkalarına zarar vermeden ülkesine hizmet eden saf bir yurtseverlik örneği görüyoruz.

Kentli işçiler neden bu a*yrıcalıklı konum*a sahip oldu? *Zümreler* halinde örgütlendiler: Üretim için bir güdü olarak hizmet eden çalışma aşkı olduğu çok güzel bir dönem vardı. Zümre, iş arkadaşlarıydı. *Üretim niceliğe değil, nitelik üzerine kuruluydu.*

İmgesi katedrallerde bulunan bu çalışma aşkının sebebi neydi? Çünkü, bir işçinin işi onun için ziyadesiyle *açıktı*: Bir işi yapmak için kendisinden başka kimseye ihtiyacı yoktu. Bugün zorlamanın (çalışma güdüsü) oynadığı rolü, *yaratma aşkı* oynuyordu.

Teorik baskı sorunu.

Bu somut örneklerin incelenmesinden sonra *teorik olarak baskı sorununu soracağız:*

Baskının tanımı: Kant'ın ilkesinin olumsuzlanmasıdır. İnsan, orada bir araç gibi ele alınır.

Baskı olmaksızın nasıl yaşamaya çalışabileceğimizi veya en azından onu nasıl azaltabileceğimizi araştırmak için kendimize sorular sormalıyız.

A) *Olumlu tarafı:*

Baskıda onu doğaya ve insanlara karşı bir silah kılan ne vardır?

1) *Eylem birliği*

Bkz. Homeros: "Birçok kişinin emretmesi iyi değildir, yalnızca birinin kral olması gerekir."

Goethe: "Bir tin, bin el için yeter."

Aslında, tüm etkili çalışma koordine edilmelidir. Bununla birlikte, tüm koordinasyon bir tinin zihinsel etkinliğine bağlıdır.

Bu, inkâr edemeyeceğimiz bir yasadır: Bu, doğaya karşı verilen mücadele için ve insanlara karşı verilen mücadele için de geçerlidir. Doğa, eylemde merkezileşmeyi belirsiz olarak çoğaltmaya yetmeyecektir; doğaya karşı mücadele sınırlıdır, ancak insanlara karşı mücadele sınırsızdır.

2) *"Yaptıranlar" ile "yapanlar" arasındaki ayrım.*

Bunun sayesinde, insan kuvvetleri aşırı sınırlarına ulaşabilir (savaş - mayınlar - havacılık. Bkz. Saint-Exupéry, *Gece Uçuşu*).

Aslında insan, kuvvetinin sınırını bilmez. Ona ulaşması için, bunu yapmaya zorlanması gerekir. Bundan dolayı bu ayrım, imkânsız şeylerin, mucizelerin tamamlanmasıyla sonuçlanır.

3) *Tüketimin sınırlandırılması*

Maddi ilerleme ilkesi, tüketimin (yollar, köprüler, makineler) değil, üretim araçlarının üretilmesinden ibarettir.

İnsanlar zorlanmadıkları zaman yoksun olmazlar – (Balık avının basit örneği: Eğer balık avı sınırlı olmasaydı, kısa sürede balık kalmayacaktı, bu yüzden balıkçıları kendilerine karşı korumak için yasalar, jandarmalar gereklidir).

Sömürenler ile sömürülenler arasındaki ayrım, tüketimi mecburen sınırlar çünkü sömürülenler tüketirse hapse atılırlar.

(Ortaçağda ormanlar örneği: Odun çalanlara korkunç cezalar vardı.)

Günümüzde, örneğin bir savaş, mayınları tüketirse ne yaşanır?

Sömürücü oldukları açık olan madencilik şirketleri kömürü çok pahalı tutar; bu kömür madenlerini korur.

Bu nedenle tekelci kapitalist, bu bakış açısından, toplumsal mirasın bekçisidir.

B) *Yıkıcı tarafı:*

Şimdi, baskının yıkıcı tarafında ne olumsuzluk vardır?

1) *Maddi olarak:*

Baskıcılar arasındaki rekabet. –Askeri savaş veya ekonomik rekabet. –Reklam: Reklamda ne kadar çaba yok olmuş! Ve bu silahlar için de benzerdir: Biraz daha fazlasını yaparız, çünkü düşman da bunu yapıyor; bir sınır yoktur (ve bu krizin nedenlerinden biridir).

2) *Entelektüel olarak:*

a) *Düşünce ile dünya arasındaki ayrılma:* Aslında, düşünenler ayrıcalıklı sınıflardandır, işçilerin düşünmek için boş vakti yoktur. Tüm kültür böylelikle bozulur.

b) *Otoriteye tâbi olan düşünce:* Baskıcılar, düşüncenin onlardan kaçtığını fark ettikleri her an, onu ortadan kaldırırlar (baldıran bitkisi, haç ile...). Bu yasaya aykırı düşen iki dönem olmuştur: Yunan düşüncesinin güzel dönemi (ancak dünyadan, doğanın varlığından yoksun olan) ve Rönesans dönemi (Descartes).

3) *Ahlaki olarak:*

Baskı, insan doğasının yüceliğine bir hakarettir.

C) *Kurtuluşu hangi anlamda aramak gerekir?*

Öyleyse, baskının yıkıcı tarafını gördüğümüze göre, başka türlü üç olumlu avantajını bulup bulamayacağımızı araştıralım. Öncelikle, onları inkâr edemeyeceğimizi anlamalıyız (bunu vahşiler toplumunu inceleyerek gördük. O halde doğaya, batıl inançlara yöneliriz).

1) *Eylem birliği:* Baskıda tasarlanandan başka bir yol var mıdır? Örneğin buyurucu ihtiyaç? Ancak dayanıklı bir birlik yaratmaz. *Birliği sağlayan düşüncedir.* Örneğin, tüm denizciler kaptanın emrinin ne olduğunu bilselerdi, benimsenip benimsenmemesi gerektiğini görürlerdi. Hiçbir durumda köle olmayacaklardı.

2) *İnsan kuvvetlerinin gerilimi*

Burada, her şeyden önce *iş güdüsü* vardır. *İşçiler bir işi anladıklarında ona bağlanırlar.* Başka bir deyişle, işin yöntemi ve ilkesi her işçinin zihninde bulunsaydı, gerçekten işin yaratıcıları olurlardı.

3) *Tüketim sınırlaması*

Bu, oldukça doğal bir şekilde yapılır.

Dolayısıyla *soru, işçilerin bilinçli bir biçimde çalışmalarını kesmektir.* Bu, işçilere tüm üretim üzerinde bir kontrol gücü verme meselesidir (Önemli not: Almanya'da bazen yapıldığı gibi değil).

D) *Toplumsal fenomenlere karşı görevlerimiz:*

Özellikle, onları gizlememeliyiz. İşsizlere para verebiliriz, ancak onların işsiz olmalarını önleyemeyeceğiz; aynısını çocuklar

için de yapabiliriz, ancak onların bir gaz bombası patlamasında patlayarak ölmelerini önleyemeyeceğiz; insanların çocuklarıyla ilgilenebiliriz; bu, onların okulun sonunda işsiz kalmalarını önlemez vb...

Toplumsal sorundan kaçınmak imkânsızdır. Mecburi olan ilk görev, yalan söylememektir.

Yalanın ilk biçimi, baskıyı gizlemeye, baskıcıları övmeye dayanan yalandır. Bu yalan dürüst insanlarda, öte yandan iyi ve samimi olanlar ancak bunun farkında olmayanlarda çok yaygındır. İnsan öyle yaratılmıştır ki ezen bir şey hissettirmez, hisseden ezilendir. Ezilenlerin tarafında yer alıp onlarla birlikte hissetmediğimiz sürece bunu anlayamayız.

Yalan söylemenin ikinci bir biçimi, demagojidir.

– Her iki hata da önemlidir.

Bu hatalar dürüst insanlar tarafından işlenir, ancak onlar iğrenç bir karaktere bürünürler. Örneğin, ilk yalan konusunda, meslek olarak baskıcı olanları pohpohlayanlar vardır; güçlüler her zaman kan döken insanları överek ve pohpohlayarak hayatlarını geçiren insanlar bulur. Her on gazeteciden dokuzu, iyimser olursak, baskıcılar için yalan söyleme mesleğini üstlendi.

İkinci yalan konusunda, işlevi ezilenleri kurtuluşlarının yarın olduğuna inandırmak olan işçi hareketlerinin bürokratlarını düşünelim. Propagandaya yarıyorsa, polis tarafından öldürülen işçileri görmeyi sorun etmezler.

Öyleyse *birinci görev, bu iki tür yalanı da uzaklaştırmaktır.* Şeylerin farkında olmalıyız ve milyarlarca insanın toplumsal makine tarafından ezildiğini başkasından saklamamalıyız; sadece genel olarak baskının değil, özel olarak şu veya bu baskının da nedenlerini tanımaya çalışmalı, sonra da yapabildiğimiz zaman onu hafifletmeye çalışmalıyız. Ayrıca, isyan ancak başarılı olabilecekse baskılananlara önerilmelidir. Yapılması çok açık eylemler bulmak nadirdir. Dolayısıyla, birkaç farklı eylemin başarılı olabileceğini mümkün biçimde varsayabildiğimizde, Descartes'ın ormanda yolunu kaybetmiş gezgini gibi ilham alabilirsiniz.

III. Ekonomik Hayatın İşleyişi

Tarih ve Bilim: Burada, tarih meselesini ele alacağız.

Tarih bir bilim midir?

a) Kontrol edilmiş doğruluk *belgeler*ine dayandığı zaman, tarihin genellikle bilimsel olduğu söylenir.

Fakat aslında, hakikati bilmek zordur. Yolsuzluk, taraf tutma vb'den kaynaklanan bozulmalar vardır. Neredeyse hiçbir şey bilmediğimiz dönemler (Mısır), çok fazla belge ve çelişkili bilgiler olan başka dönemler vardır. Sahtecilikleri hesaba katmak, tarihi yazan kişinin hayatını, tutkularını, niyetlerini incelemek gerekir.

b) Fakat bu sorunu bir kez iyice inceledikten, kesin parçalara sahip olduktan sonra, *sütler ile yasalar arasında bağlantılar kurmalıyız.* "Yasalar, şeylerin doğası tarafından kurulan gerekli ilişkilerdir."

Tarihin bir bilim olması için, bu fikri somut bir biçimde yerleştirmek gerekir. Tarih, o zaman sosyolojinin bir parçası haline gelir (Marx'ın "toplumsal dinamikleri").

Toplumsal evrim anlayışına tarihsel bakış:

Toplumların dönüşümü için bilimsel, yani gerekli bir açıklamayı düşünüp düşünemeyeceğimizi göreceğiz.

Tacitus, Sallustius, Titus Livius, bireysel tarihler anlattı. Ancak tarihçiler yaşlandıkça, kendilerinde sosyal varlığı ortaya çıkarırlar: Örneğin Tacite, ordunun kolektif bir varlık olarak rolünü iyice gösterir... Yalnızca, bunu bilinçli olarak yapmadılar.

İnsanlık tarihinde sürekliliği sağlamak için ilk deneme Bossuet'ninkidir. Bu sürekliliğin ilkesi ona göre Tanrı'dır.

18. ve 19. yüzyıllarda tarih, ilerleme kavramı tarafından yönetildi. (istisna: Rousseau.) Voltaire ve Ansiklopedistler etrafında dönen dünyanın genel tiniydi. İlerlemenin harekete geçiricisi ne olabilir? İyi insan niyeti. İlerleme kurmak için Frédéric veya Catherine'e (aydınlanmış despotizm) güveniyorlardı. Bu çok naif bir anlayıştı.

19. yüzyılda ilerleme, kendi içinde bir güç, toplumların kendilerine uygun yapıya adapte olma eğilimi gibi görünüyordu (Bkz. Lamarck). Bu, 1914'te kesildi.

İlerleme kavramı, 1923'ten 1929'a kadar, refah çağı boyunca bir diriliş dönemine tanık oldu. Toplumsal sorunun çözüleceği düşünülüyordu (Ford).

Yeni yüzyıl, ancak krizle birlikte bilinç kazandı. Tarihsel sorular zorunlu olarak yeni bir gün altında ortaya konulacak, bu mitolojik ilerleme kavramından kurtulacağız.

Bu girişten sonra meseleyi, Auguste Comte ve Karl Marx ile *daha yakından ele alalım.*

Auguste Comte'un anlayışı:

İnsanlık kendi yasasından alttan üste doğru gidecekti. Onun üç devlet anlayışını gördük. Bu onun genel anlayışının sadece bir örneğidir. Mottosu şuydu: "düzen *ve ilerleme*". *Düzen ilerlemenin temelidir.*

Bu anlamda muhafazakârlar ve hatta gericiler, ondan (Maurras) ilham alabilmişlerdi. Ancak Comte'un "metafizik" olarak ele aldığı şey, 18. yüzyıldakinden farklı bir ilerleme anlayışıdır.

Üste geçtiğimizde, alt aşamayı tamamen terk etmeyiz (Örnek: Sanayi devletinde askeri erdemler uygulanır).

Comte, insanlık dinini kurdu. Baş rahip olarak adlandırıldı; onun hemen ardından pozitif duruma geçeceğimizi düşündü. Bununla birlikte Comte'da, kaçınılmaz ilerlemenin mistik kavramı kaldı (Belki de bu kavram olmadan toplumda yaşamaya çalışılamayacağını not edelim. Ancak eyleme rehberlik eden bu kavramın, bilimsel düşünceden ayrı olması gerekir).

Karl Marx'ın anlayışı:

Materyalist yöntemle birlikte daha kesin bir şeye varabiliriz. Ancak Marx'ın öğretisi, bilimsel bakışların ve metafizik inançların çok tuhaf bir karışımıdır.

Marx'ın düşüncesi, *toplumsal yapının üretim koşullarına bağlı olduğu,* her toplumda üretim koşullarına bağlı olan sınıf çatışmalarının olduğu ve bu koşulların dönüşümlerini takiben şu veya bu bir sınıfın egemen olacağıdır.

Ancak üretim koşulları nasıl değişir?

Bazen doğal afetlerden kaynaklı dönüşümler olur, ancak bu giderek daha nadir hale gelmektedir. Üretim koşullarının dönüşümü, *insan ve doğa arasındaki ilişkilerdeki değişimlerde* aranmalıdır.

Bu daha karmaşık hale gelir çünkü *tersine, insan ve doğa arasındaki ilişkiler, insan toplumunun oyununun kendisine bağlıdır. Marx, üretim güçlerinin ilerlediğini söyleyerek sorunu çözer.* Böylelikle,

insan ilerlemesinin mitolojik kavramından kurtulmak istedikten sonra onu, daha anlaşılır olan üretim güçlerine aktarır. Auguste Comte zaten şöyle diyordu: "Ölülerin sessiz ağırlığı, yaşayanların varlığını gitgide daha fazla düzenler."

Oysa her nesil, dünyayı çocukları için düzene koyar, ancak aynı zamanda doğal kaynakları da tüketir (toprakların tükenmesi, enerji kaynakları). *Dolayısıyla Marx'ın bakışı geçerli değildir.* Marx, ilerlemeye olan inancından etkilenmişti; duygularının cömertliği, baskılananların kurtuluşunu o kadar ateşli bir şekilde arzuladı ki buna nesnel olarak muhtemel olduğundan daha fazla inandı ve sonra bir refah çağında yaşadı ve zamanının yanılsamasına kendini verdi.

Marx'da ikinci bir mitolojik unsur vardır: Ekonomik ilerleme fikri ile ahlaki ilerleme fikri arasındaki kafa karışıklığı.

Her rejimin onu takip eden rejimi hazırlama misyonu veya tarihi görevi vardır. Dolayısıyla kapitalizmin görevi sosyalizmi hazırlamaktır (Eşitliğin bir anlamı olması için, refahta eşitlik olması gerekir). Kapitalizm, üretim güçlerini artırdı. Marx, kapitalizmin yaşlılığının vaktini tamamladığına inanıyordu: "Burjuvazi kendi mezarcılarını yaratır" (proletarya). Sonra, üst komünizm aşaması gelecekti. İnsanlar daha fazla yorulmayacak, zevk için çalışacak ve ne kadar istersek o kadar tüketecektik. "Herkesten gücüne göre, herkese ihtiyaçlarına göre", üst komünizmin formülü işte budur. İnsanlar kesinlikle özgür olacaktı: ne yasa, ne devlet, ne de herhangi bir kısıtlama türü.

Bu, genel olarak bilime eşlik etmeyen ve daha çok mitolojik bir niteliğe sahip *mesihçi bir tutum*dur. Bu, komünistleri, devletlerin gerçekleşmesini çıkmaz ayın son çarşambasına kadar ertelemeye iter, çünkü ne olursa olsun başarılı olacaklardır (dış olarak düşünülen Tanrı rolünün aynısı).

Mülkiyet:

Toplumların, üretim araçlarının çöküşünü takiben dönüştüğünü kabul edeceğiz.

Ortaçağda esas fenomen muhtemelen *toprağın tükenmesiydi* – rasyonalizasyon henüz bulunamadığı için *tarımsal aşırı nüfus.* Dolayısıyla, *şehirlere doğru bir göçe* tanık olduk ve yeni bir feno-

menin oluştuğunu gördük: *Zümreler kapandı.* Zengin tüccarlar arasında bu adamları mümkün olan en düşük fiyata çalıştırmaya yatkın olanlar vardır. Ve bu da zümreler rejiminin sonudur.

Dolayısıyla emek sömürülmeye başlandı. O andan itibaren, para ekonomik hayatın kendisinde verimli olmaya koyuldu. Arkadaşlarıyla çevrili olan, zenginleşen, biraz daha büyük bir atölye kuran bir efendinin ne hale gelebileceğini düşünelim. Daha ileri giden bir işbölümüne, daha fazla rasyonalizasyona ulaşırız. Sekiz kişilik bir grubun üretimi ile dört kişilik bir grubun üretimi arasındaki fark patrona gidecek.

Fakat "arkadaşlar" her şeyi elinde bulundursaydı, işçiler gitgide daha az şeye sahip olacaklardı.

Atölye işçisinin kazandığı para, artık üretilen nesne ile ham nesne arasındaki farkı temsil etmez. *İşçi, kendisinin satıcısı haline gelir.*

Bu yeni ticaret eşyasının ücreti nasıl düzenlenir: İşçinin? Pekâlâ! Arz ve talep yasası başka yerlerde olduğu gibi orada da rol oynar ve işverenin karı, çalışılan nesnenin fiyatı ile işçinin fiyatı arasındaki farktır. Mülkiyetin doğası tamamıyla değişti. *Ücretlilik*, kölelerin yağma yoluyla ve çalışanların ticaret yoluyla edinilmesi farkıyla, *köleliğin başka bir formudur.*

Fakat kapitalist mülkiyet böylece kendini inkâr etmeye ulaşır. Gerçek mülkiyet güncel zamanda artık bulunmuyor. Bankacılar parayla istediklerini yaparlar. Hiçbir insan mali sermayeye sahip olacak kadar yeterli çalışamaz. Başkasının mülkiyetini düzenlemeye kadar parası olmayanlar, kendi mülkiyetlerini de düzenleyemezler. Günümüzde bankaların sanayicileri var (Ford bir istisnadır). Citroën, onu yeniden yürüten bankalara aittir. Bankalar sanayiciyi iflasa getirir, sonra şartlarını yeniden ortaya koyarlar: kontrol. Eğer sanayici çıkmaza girerse, yani kredi bulamazsa, kabul eden tek banka ona şartlarını koyabilir. Burjuva mülkiyeti artık mevcut değildir.

Bir bankada bilfiil on bin franka sahip olanlar, nominal olarak başkasına ait olan on bin frankın sahipleridir.

Gerçek mülkiyet büyüdükçe ortadan kayboldu. *Mülkiyet şu anda gasp üzerine kuruludur.*

Para nasıl elde edilebilir?

Ortaçağda ilk kâr kaynağı *savaştı* (yağmalama). Sonra *iş* oldu: Bir işçi yaptığı şeye sahip çıkarak başladı. Günümüzde, aksine, bir ayakkabı fabrikasında çalışan bir işçi çıplak ayak dolaşabilir. Sonunda, bir şiddet eylemi olan *tefecilik* oldu. Bu nitelikle, ilk yüzyılların Kilisesi onu kesin olarak kınadı.

Günümüzde para, çalışmak zorunda kalmadan bankalarda kendi kendine verimli oluyor. Bu büsbütün tuhaftır. Bu nereden gelebilir? İlk ekonomistler, kârın ticaretten geldiğine inandılar: Şeyleri değerinin üzerinde satarak, çalışmadan para kazanılır. Ancak bu çözüm, tüm ticari ve endüstriyel dünyaya yayıldığı zaman absürt hale gelir. Tüm fiyatlar beşte bir artırılırsa, hiçbir şey artmaz.

Öyleyse sorun tekrar ortaya konulur. Bu artan paranın bir yere alınması gerekir.

Madem öyle, işgücü piyasasında bir yanlış anlaşılma vardır. İşçi kendi kendini satar; *patron işçiyi üretici varlık olarak satın alır. İşçi her zaman tükettiğinin eşdeğerinden fazlasını üretebilir.* Eğer işçi ürünlere sahip olsaydı ve onları değerinden fazla satsaydı, durum böyle olmazdı. *İşçi, kısmen kendini geçindirmek için çalışır, kısmen de patronu için bedavaya çalışır.*

Ekonomik güç:

Fakat *işçileri bu piyasaya zorlayan şey nedir?* Patronun zenginliğini neyin oluşturduğunu daha derinden görmek gerekir.

Ekonomik güç, nispeten yeni bir şeydir. Önceleri, güç özellikle askeriydi (serfler, köleler). *Büyük sanayi ortaya çıktığı zaman, askeri güç ekonomik hale geldi.* Bu geçişi, 17. yüzyıl edebiyatında (Saint-Simon: *Bankacının XIV. Louis'yi* ziyareti) elle tutulabilir bir biçimde görebiliriz, *bireysel üretimden kolektif üretime geçiyoruz.*

Burada dereceler olduğunu not edelim; örneğin, ulaşım her zaman kolektif olmuştur (yollar); devletin birliği buna dayanır.

Bununla birlikte esasında, çalışma, kapitalizmin kuruluşuna kadar bireysel olmuştur. Köylüler yetiştirebilecekleri toprağın işletmecileriydi, zanaatkârın elinde aletleri ve hammaddeleri vardı.

Yöntem ve kolektif iş:

Geleneğin kölesi olarak kaldık: meslek sırları, köylü rutini. İçgüdüye güvendiğimiz sürece kolektif iş yapılmaz, çünkü çeşitli içgüdüler uyuşmaz – *İş, sistematik olduğu vakit kolektif hale geldi.*

İş, gitgide daha fazla *bölündü.*

Son olarak, *"parsel" işçilerine geliyoruz.* Bu, zorlukları bölmek için Descartes'ın kuralının uygulamasıdır.

Yalnızca, yöntem eserde beliriyorsa, işçide yok olur.

Bir ve bir, sadece tek bir tinde iki edebilir. Eylemin sistematik birliği, tek bir işçide değil, hepsini yönetende bulunabilir.

Aynı zamanda bilimler ve maden çıkarma endüstrileri gelişiyordu. Bilim önce oyun olarak makineleri yarattı.

Büyük sanayinin nedenleri:

1) Katı, bol, ucuz demir (demir madeninin çıkarılmasına kömür uygulanması: Maden eritme ocakları).
2) Mekanik kavramların gelişmesi.
3) Aşırı işbölümü.

Büyük sanayide, işin yöntemsel niteliği ve kör niteliğinin zıtlığı saf hale gelir: *Koordinasyon bile demir bir beyne* (makinelere) *emanet edilmiştir. Yöntem, maddeye taşınmak için insanlardan alınmıştır.*

Şu anda, insanlar çarklara dönüşüyor. *İşçiler gerçekten kendi işlerinde şeyler haline geliyorlar.*

Büyük sanayi. Şirket:

Marx'ın formülleri:

"Manifaktür ve zanaatta işçi bir aletten faydalanır; fabrikada makinenin hizmetindedir. Orada, aksine burada izlemesi gereken iş aletinin hareketini belirleyen odur. Manifaktürde işçinin kol ve bacakları canlı bir mekanizmayı oluşturuyordu; fabrikada, canlı çarklar gibi birbirine giren, onlardan bağımsız ölü bir mekanizma vardır."

"Kalifiye olmayan fabrika işçisinin bireysel kaderinin ayrıntısı, makineler sisteminde berraklaşan ve efendilerin gücünü oluşturan bilimin, olağanüstü güçlerin ve kolektif işin önünde sınır değerli bir şey olarak yok olur."

"Kapitalizm, canlı işin ölü işe bağlı olmasıdır.." "Özne ile nesne arasındaki normal ilişkinin tersine dönmesidir."

Bu makinelerle ilgili olarak efendinin durumu nedir? İşçiler kadar o da fabrikanın kölesidir.

Şirkette berraklaşan egemenliğin özü, bireyin kolektiviteye bağlı olmasıdır. *Kapitalistin gücü makinelerin gücüdür.* İşçiler üzerinde ise efendi, imalatta sadece işin koordinasyonunu temsil ediyordu.

Şirket yasaları: Genel biçimde, tüm gücün yasası *rekabet*tir. Burada ekonomik rekabet söz konusudur (Üretimdeyiz, takas gücünde değil). Kolektif örgütlenmeye dayalı güç, yalnızca kolektif örgütlenmenin yayılmasıyla sürüp gidebilir. Büyük şirket her zaman küçüklere galip gelecektir. Daha fazla işçiyi içimize katmalı, daha büyük bir işbölümü başlatmalıyız.

Öyleyse işçilerin bedava emeği, gerçekte patrona değil şirkete gider. *İşçilerden zorla bedava emek alan şirkettir.* Şirket, ölü aletler ve yaşayan aletler satın alır. Tükettiklerinden fazlasını üretebilen canlı araçların mülkiyeti sayesinde, şirket yayılır.

Günümüzde patron, kredi nedeniyle zengin havasına sahip olmak zorunda; patronlar için lüks, gücü göstermenin ve dolayısıyla genişletmenin bir yoludur. Ruslar arasında patron gitti ancak fabrika kaldı. Bu aynı şeye geri geliyor. *Güncel ekonomik hayatın yasası, birikimdir.* Patronun bencil olma gücü var ancak iyi olma gücü yoktur.

Öyleyse sorunun merkezi, mülkiyet rejimi değil, büyük sanayidir. Şirketin gücünü temsil edenler ile çalışanlar arasında çıkarların karşıtlığı mutlaktır. Sorun hükümet biçimi değil, *üretim sisteminin biçimidir. Dolayısıyla devlet, pratikte kapitalistlerin elindedir.*

Rusya'da bu, temelde aynı şeydir.

Sosyal hayatın kendisi, ekonomik hayatla aynı anda dönüşür. Koordinasyonun işlevi, üretim işlevinden önce gelir. Bu, her devlet için aynıdır.

Bürokrasi:

Devletin mevcut biçimi, bürokrasi ile koordinasyon işlevinin bu ilerlemesini yansıtır. Bürokratlar, başkalarının yaptıklarını düzenlemekten başka hiçbir şey yapmazlar. Parazit olmaya, gerekli olanın ötesinde gelişmeye yönelirler. Bu, onların kontrol edilemez

olmaları ve bürokrasinin mekanik bir şey olmasından kaynaklanır (anonim şirketler).

Diktatör veya kral, bürokrasiye güvenecektir (Stalin).

Bu aygıtın, kendi araçları olarak kolektif araçları vardır. Ordu, polis, bürokratik hale gelir.

Bireyin güçsüzlüğü.

Böylelikle birey, neredeyse hiçbir şey ağırlığındadır. Altmış yıldır var olan beyin yıkama yüzünden bunu anlamak zordur. Basit bireyin kimseden yardım isteme hakkı yoktur. Polis ona eziyet ederse, onu hiçbir şey koruyamaz. Basın polis tarafından satın alınır. Polis, isterse masum bir vatandaşı suçlu kılabilir.

Yargı, kamu idareleri, her şey vatandaşa hizmet adına yapılır ancak vatandaş hizmetkârlardan memnun olmadığı zaman, başka araçları kalmaz.

IV. Mevcut Şeylerin Durumu

İşgücü piyasasındaki "işçi-şeyleri"

Çalışanlar, alınıp satıldıkları ve satın alındıkları orana göre işgücü piyasasındaki şeyler gibi muamele görürler.

Böyle bir orandan satıştan yararlanmak için, yine ustabaşını satın almak gerekir.

Marsilya'daki rıhtımları, sefil ve cılız çocukları yaşatmak için fahişelik yapmaya zorlanan ve daha sonra aynı yükümlülüklere maruz kalacak kadınları düşünelim.

İşsizlik yardımı sadece krize dayanır. Daha öncesinde işsizler için hiçbir şey yapılmadı. İşçilere Caton'un kölelerinden daha kötü davranılır; yetenekli, genç erkekler bile ıskartaya çıkarılır.

Şirkette "işçi-şeyleri"

İşçiler sonra işgücü piyasasından çıktıklarında birer şey gibi muamele görürler, şirkete giderler.

Bu, "rasyonalizasyon" ile üretim hattı çalışmasıdır.

Hayatları aralıksız olarak feda edilir (aktarma kayışları, binalar, madenler). Dahası, işçilerin özel hayatlarında gözetlenmesi, özellikle Amerika'da sıkça yaşanır (Ford: Arabozuculuk).

Bütün bunların sebebi nedir? Çünkü makineler insanlara, insanların makinelere duyduğundan daha az ihtiyaç duyar. İnsan şimdi makinelere tâbi bulunuyor. Descartes'ın *Yöntem Üzerine Konuşma*'da öngörmediği şey budur. Doğanın insan üzerindeki egemenliği artık makine tarafından uygulanır. Makinelerin efendileri olanlar, insanların ve doğanın da ustalarıdır. Bu baskının uygulayıcısı olmayı pekâlâ seçmişlerdir.

Geçici çareler?

Sıklıkla geçici çareler denendi:

a) *Ford türünde kapitalistler:* İşçilerin kâra *katılımı*; yalnızca bir yolsuzluk aracıdır. İşçiler için bir üretim ikramiyesi, ek bir bozulma nedenidir.

b) *Sosyalist partiler:* Şirket konseyleri; işçilerin şirketin yönetimine sözde katılımı. Bu hiçbir şeyi değiştirmedi.

c) *Rusya*: Kapitalistler kovuldu. Deneyim gösteriyor ki büyük sanayi yerinde durduğu sürece bu bir işe yaramaz. Kapitalistlerin yerini bürokratlar alır.

d) *Zümreler*: (Almanya - İtalya - Avusturya.) Henüz bundan bahsedemeyiz. Kâğıt üzerinde gerçekleşen planlar kesinlikten yoksundur. Benzer bir durum, geçici bir çözümle değil, üretim araçlarının dönüşümüyle değiştirilebilir.

Zorlama. Ayaklar altında çiğnenen "İnsan Hakları"

Böyle bir durumun siyasi sonuçları, sosyal sistemimiz zorlama üzerine kuruludur. İşçiler buna maruz kalıyor, ancak bunu kabul edemiyorlar. Zorlama, demokrasiyle bağdaşmaz. İşgücü piyasasında ve üretimde bir şey olarak muamele gören insanlara, kamusal hayatta vatandaş muamelesi görmenin imkânsız olduğu açıktır.

Gerçekten de ifade özgürlüğü, bir sermaye oluşturan makinelere tâbidir; Burjuva gazetelerinde, Ortodoks olmadığı için işçi olduğunu ileri süren gazetelerde söylenmeyecek şeyler var.

Gerçek konuşma özgürlüğü yoktur (oda için zorluk, afişler vb).

Şahsi özgürlük yoktur: Kişi hapse, adaletsiz mahkûmiyete maruz kalır.

Yargıçlığa gelince, zenginler onu satın alabilirler: Onu bir basın kampanyasıyla tehdit ederler ya da siyasi destek sözü verirler. Avukatlık hizmetleri almak için para gerekir.

Ayrıca, her şey satın alınabilir. Para varsa savaşa gidemezsin... Briey'deki maden ocakları savaş boyunca Almanlara maden sağlamasına rağmen bombalanmadı. "Cumhuriyet'te özgürlük ve eşitliği garanti eden tüm yasalar yanılsamadır çünkü devlet ne kontrol edebilir ne de kontrol edilir.

Öncesinde üretim sistemini değiştirmezsek, devleti yeniden oluşturmak imkânsızdır.

İşçi kitleler ekonomik rejim tarafından ne kadar baskılanırsa, devletin de o kadar baskıcı olduğunu oldukça iyi görürüz. Totaliter bir devlet söz konusuysa, baskılar bir bir çoğalır. Şirketlere ve geri kalanlara egemen olan aynı güç olduğunda, artık hiçbir şey yapamayız: Rusya'nın durumu budur.

"Faşist" devletler aracıdır.

Fransa'da hâlâ biraz özgürlüğümüz var.

Devlete karşı görevler:

1) *Olduğu gibi devlete:*

Bu bir kaba kuvvettir; İtaat bir zorunluluktur, görev değil. Bundan ziyade, yapacak hiçbir şey yokken devlete karşı başını derde sokmamak kendine karşı bir görevdir. Öte yandan, devletin size müsaade ettiği özgürlüğün ufak bir parçasını bile kaçırmamak bir hak değil, görevdir: Resmî ideolojiyi asla kabul etmemek, bağımsız düşünce merkezleri yaratmak. Devlet baskısına karşı tepki göstermek, bu tepki intihar oluşturmadığı sürece bir görevdir.

2) *Devletin dönüştürülmesine yönelik görevler:*

Çeşitli anlayışları değerlendireceğiz.

V. Çeşitli Devlet Anlayışları

Machiavelli (*Prens*'te).

Tutabileceğinden daha azını söz vermek gerekir, kötülüğü bir kerede yaparken, iyiliği damla damla yapmak gerekir. Bir prens, tebaasının her zaman kendisine ihtiyaç duymasını sağlamalıdır. Savaş ve askeri talimden başka düşüncesi olmamalıdır. Prens korkutmalı ve liberal olmalıdır, gizlice değil ancak açıkça. Korkulmak sevilmekten daha emindir; aşk, insanların istediklerinde kırdıkları bir iyiliktir; korkuda ise korku tarafından tutulurlar.

Dışarıda savaş yaparak içeride devrim yapmaktan kaçınılır.

Prens, yılın belli dönemlerinde halkı bayramlar ve gösterilerle meşgul etmelidir.

Machiavelli, güç ile hukuk arasında tam bir ayrım yapar. Tiranların temel kalesi, istemli olarak güç ve hukuku karıştırmaktır. Dolayısıyla bu analizi gerçekleştirmiş olduğu için Machiavelli'ye minnettar olmak gerekir. Onun kinizmi[1], *saf gücü* gösterir. Otoritenin özünün tebaa tarafında korku, prensler tarafında ise zalimlik olduğunu gösterir.

Rousseau:

Aksine Rousseau, *her insanın özgür rızası üzerine kurulu mükemmel bir toplum tablosu çizdi.* Tabii ki bu gerçekleşemez çünkü insanlar iyi değildir.

Toplumsal sözleşmenin kökeni: Doğal zorunluluk.

Ancak kimseye zarar vermeyen bir birlik aramalıyız, yani "*herkesin herkesle birleşerek yine de yalnızca kendisine itaat ettiği bir cemiyet biçimi* bulmak" (bütün toplumsal sorunun formülü). Her kişi, herkesin iradesini önceden kabul eder. Bu, doğa durumundan sivil topluma geçişi işaret eder. Rousseau'nun görüşüne göre toplumsal durum, aklın uygulanmasının koşuludur.

Özetle:

Yasalar yurttaşların birbirleriyle sözleştiği yükümlülükler olduğu için, *toplum ile yurttaşlar arasında tam bir karşılılık olmalı, tüm yurttaşlar toplum karşısında aynı konuma sahip olmalılar.*

Halkın kendisine güvenilmediği takdirde, insanları yönetecek birine güvenmek imkânsızdır.

Müzakerelerin, yalnızca halkın üzerinde bir olduğu şeylere dayanması gerekir. Tüm insanların bir olduğu konuların olması için, *hepsinin kolektif eylemin öznesi* ve basit nesneler olan hiçbir şeyin olmaması gerekir.

Tüm yurttaşlar kolektif eylemde, yani üretimde eşitçe aktif katılım sağlamalıdır.

1. Kinizm veya sinizm, hayatın anlamının, doğa ile uyumlu erdemli bir hayat yaşamak olduğuna dayanan, kadim Yunanistan'ın Sokratesçi döneminden bir felsefe okuludur. (ç.n.)

Kamu yararına dair kararlar bireyler tarafından alınmamalıdır. Maalesef, *Toplumsal Sözleşme ideal düzeyde kalır.* Bunda *gerçek hiçbir şey yoktur.*

Marx ve Lenin.

Devlet makinesi memurlardan (bürokrasi), ordudan, polisten oluşur. Bu makine baskıcıdır. Ordu, polis, bürokrasi kalıcıdır. Bu tür üç aygıt olduğu sürece, baskı olacaktır. *Rusların deneyimi* bunu pekiyi gösterir. Marx, sürekli ordunun yerine milisleri ikame etmek ister (Silah mesleğine sahip kimse yoktur). Milisler, zaman zaman silah tutan yurttaşlardan oluşur, liderleri de aynı. Halk tarafından kontrol edilebilecek bir polis gücü istedi. Lenin bürokrasiyi sorumlu, görevden çıkarılabilir kişilerle, yalnızca kalifiye işçilerin ücretleriyle değiştirmek istedi. Orada bir rotasyon olmalı.

Bu önlemler, *Toplumsal Sözleşme*'ye mükemmel bir biçimde yanıt verecekti, çünkü bu adamların tümü, hükümetin üyeleri olarak değil, yurttaşları olarak düşüneceklerdi. Örneğin, iki yıl sonra, alacakları önlemlere yurttaş olarak maruz kalacaklarını biliyorlardı. Gücün yarattığı bu optik kusur en aza indirilecektir; bu maksimum nesnelliği oluşturacaktır. Bu durumu hiçbir iyi niyet değiştirmez. Bir güç ne kadar kalıcıysa, o kadar baskıcı olur.

Günümüzde güçler, pratikte kalıcıdır. Burada bu oligarşiyi kırmak söz konusudur. Bu aygıt kırılabilir mi ve hangi koşullarda kırılabilir?

Halkın delegeleri (delegeler gereklidir, çünkü halkın kendilerini yönetmeye vakti yoktur) halktan olmalı ve kamusal yetkileri uygulayarak halkın içinden çıkmamalıdır.

Bu bir inceleme meselesidir: 1) Bu görüşün kendi içinde doğru olup olmadığı; 2) uygulanabilir olup olmadığı.

İki anlayış vardır: a) Halk için hükümet, ancak halk tarafından değil; b) halk için ve halk tarafından hükümet.

Birincisi, "aydınlanmış despotizm"i oluşturur.

Aydınlanmış despotizm.

Despotun, tebaasının belli bir sınıra kadar özgür ve mutlu olmasından çıkarı vardır. Despotun yalnızca tebaasının çıkarlarını isteyecek kadar adil olması mümkün müdür? Bir insan kendi erde-

mine ne kadar fazla güvenirse, gücünü o kadar kuvvetli kılacaktır. Oysa tebaaya iyilik yapmak, onların eylem gücünü artırmaktır. Dolayısıyla onu mest etmekle başlarsak, onu artıramayız. Siyasi güç, kişinin bir bedeni ve bir hayalgücü olmasından dolayı sıradan insanlardan kökünden ayrılır. Son olarak, tüm insanların tutkuları vardır ve emretmek için emretmeyi severler; bu komuta aşkı, iyi niyetleri yok etme riskini taşır.

Bir güç tekelinin olduğu her zaman, iktidardakiler bizim düşmanımızdır. Onları garanti olmadan hoyratça devirmemeliyiz, savaş zamanında işgalcileri durdurmaya çalışırken onların gücünü sınırlamaya çalışmalıyız. Öyleyse bir tekel olduğu sürece, şu ya da bu güç formunun olması çok az önemlidir. Uluslar var olduğundan beri, güç tekeli sağlamca kurulmuştur.

"Bütün siyasi kararlar, devlet makinesini kırmak yerine onu yalnızca mükemmel yaptı" (Rusya); Marx'ın görüşleri iyice doğrulanmıştır.

İkinci anlayış (halk için ve halk tarafından yönetim) Cumhuriyettir.

Dolayısıyla Cumhuriyet, *bu tekeli kâğıt üzerinde ortadan kaldırır, ancak gerçekte değil,* çünkü kamu görevleri birer kariyerdir. Kamu görevine sahip olan kalıcı bir gövde vardır. "Devletin hizmetkârları" onun efendileridir.

Bu tekel nasıl ortadan kaldırılır?

Maaşlar azaltılarak *kamu görevlerinin çekici niteliği ortadan kaldırılmalı,* bunlar da aralıksız olarak yenilebilir kılınmalıdır (Lenin). *Rotasyon sistemi kurmak.*

Ancak işlevin tekeli, kapasitelerin tekeline dayanır. Bu nedenle "her aşçı devleti yönetmeyi öğrenmelidir"

Kooperatifler, işçi sendikaları kurmak ve kalıcı bürokratlardan kaçınmak gerekir, bu da zordur. Bir adam sekreter olarak kalır çünkü buna entelektüel anlamda kabiliyetli tek kişi odur ve bir kısır döngüdeyizdir: Yoldaşlarına ders vermeye çalışmaz; bu, devlette neler yaşandığının küçük bir resmidir.

Bu fikir genişler: Hiçbir kolektif görev, bir tekel olmamalı (ekonomik yaşam). Ekonomik ve siyasal yaşamı yapmacıktan ayırıyoruz. Oysa günümüzde, ekonomik gücü yapan mülkiyet

değil, işlevdir. Ekonomik güç yönetim ile tanımlanır. Ekonomik işlevlerin tekeli ile siyasi işlevlerin tekeli bağlıdır. Demokrasi, aynı anda ekonomik ve siyasal demokrasi olmalı ya da hiç demokrasi olmamalıdır. Örneğin, bir işçi bir yıl boyunca fabrika müdürü olsaydı ve bu durum sırayla olsaydı, karşılığında baskı değil yönetim olurdu.

Bu, teorik olarak mükemmeldir. Ancak uygulanabilir mi? İşçilerin sağlam ve teorik bir kültürü olması gerekir.

Bu arada devlet, mümkün olduğunca azaltılmaya çalışılması gereken baskıcı bir kötülüktür.

Dört anlayışı inceleyebiliriz:

Demokratik devlet.
Katolik zümreci devlet.
Kralcı devlet.
Faşist devlet.

Demokratik devlet.

Örneğin Almanya veya Rusya'da halen bilinmeyen bazı özgürlükler vardır. Bu fazlasıyla değerlidir. Bu özgürlükler, ekonomik hayata bağlıdır. Kriz, zorunlu olarak otoritenin güçlenmesine sebebiyet verir.

Katolik anlayışı:

Esas fikir: Birleşmenin, devlet egemenliği altında yapılmasından kaçınmakla ilgilidir.

Ancak bu mümkün mü?

İşçi temsilcileri zorunlu olarak devlet tarafından kontrol edilir. Eğer devlet, aslında zümreler aracılığıyla ekonomik güçlerini yaymayı başarırsa, bu zorunlu olarak siyasi güçlerin gelişmesi olacaktır. Ancak bunun dereceleri vardır: devletin zümreler üzerinde daha az kontrolü olduğu için sistemin örgütlenmesi daha az kötüdür.

Kraliyet:

Yerinden yönetim – ancak mevcut zamanda zorunlu bir gereklilik var, herhangi bir yanılsama olmamalıdır (Bkz. Jakobenler-Bolşevikler). Bununla birlikte, daha az kötü olanı denemek gerekir.

Ayrı tavsiyeler: Sentez sadece kralın yanında yapılacaktır (Bunun üstünde: Katolik şirketlerle muhalefet).

Şehirlere göçü durdurmak için köylülerin koşullarının iyileştirilmesi.

Siyasi olarak değil, *ekonomik olarak grev hakkı.*

Sonuç olarak devlet, kral aracılığıyla egemendir.

Bu, *yeteneklerin hükümdarlığıdır*, temel ilkedir ve kolektif değil *bireysel sorumluluktur. Kamu görevlerinin tekeli* bir ilke olarak kurulur (Marx'ın görüşlerinin antitezi).

Yorum: Şu anda, iş bir insan için aşırı büyük, özellikle de önemli olan tüm endüstriyel ve mali işler. Birliği yeniden kurmaya çalışırsak, bir insan her şeyi yapamaz. Kontrolde olduğu gibi, bireysel yetenek ve sorumluluk mümkün değildir. Bu, *ekonomik yaşamın yetkisini genişletmenin bir yolunu bulmakla alakalıdır.* Elverişli faktörler vardır: Elektrik.

Kapitalist şirketler, yalnız bir insanın kontrol gücünü aştıklarında, bürokrasi tarafından batırılırlar.

Faşist devlet:

MUSSOLINI.

Tam merkeziyet.

Sistemin ahlaki motoru, bağlılık, fedakârlık, *tam özveridir.* Hayat bir mücadele olarak düşünülür. Kullanışlı yaşamı hor görmeliyiz. *Tarihin dışında insan hiçbir şeydir.* "Faşizm için her şey devletin içindedir ve ne insani ve ne manevi hiçbir şey yoktur, ve *a fortiori*, devletin dışında bir değeri yoktur. Faşizm, "monarşi-cumhuriyet" antitezinin üzerine çıkar. *Genel çıkar efsanesi* orada yetiştirilir. *Son olarak, toplumdur, türdür, kolektivitedir.* "Devlet, bireylerin ve grupların yalnızca göreceli olduğu mutlaktır." "Devlet, bir güç ve hâkimiyet iradesidir."

Yorum: *Bu*, tüm devletlerin saklı düşüncesidir. Tüm güç, genişleme eğilimindedir. Devlet doğal olarak otoriter olma eğilimindedir. Bu her yerde biraz görülür.

RUSYA:

Onda da *aynı temel fikri* buluruz: *"birey hiçbir şeydir" Tam fedakârlık,* hata ahlaki vicdan. Bkz. Victor Serge'in kitabı: *Fethe-*

dilmiş Şehir. Sonuç şudur: "Biz bir hiçiz, kitle her şeydir, her şeyi kitleye feda etmeliyiz, endişelerimizi bile."

Ancak fedakârlık kimin menfaatinedir? Başında, "işçi sınıfı"nın diyorduk. Şimdi, devletin menfaatinedir. Devlet gitgide işçi sınıfının ifadesi haline geldi. Devletin menfaati için bireyin özverisine tanıklık ediyoruz. Enternasyonalizm, milliyetçiliğe dönüşür.

Almanya, İtalya, Rusya'da ortak olan özellikler: Bağlılık, özveri ahlakı, yalnızca hazlara göre değil, aynı zamanda ahlaki dinginliğe göre de. Başta olan bile lüksün peşinden değil, ancak gücün peşinden koşar. *Bu özellikler, Rusya'da herhangi bir devlette olduğundan daha fazla belirlenmiştir.*

Bu ahlaki bağlılık, polisin hizmetine sunulmuştur. Pratik olarak herkes polistir. *Esas süreç, gençliğin üzerine el koymadır.* Yedi yaşından itibaren devletleştirme vardır, üniforma empoze edilir. Evde artık ödev veya ders yoktur. Sınıf, en sonunda öğretmenler için yasayı belirleyen "öncüler"e teslim edilir. Gençler, eğitim üyelerini ve ailelerini bildirmekten sorumludur. Yarışmalar düzenlenir: Ebeveynlerini en hızlı dönüştürecek olan odur. Gençliğin üzerindeki bu el koyma, tamamen anti-Marksisttir.

Sadece tek bir parti var, iktidarda olan parti, ve diğerlerinin hepsi hapistedir. Bu partide bir çoğunluk olduğunda, azınlık, partinin bir fraksiyonu olarak düşünülür (Troçki). *Tek bir basın, tek bir edebiyat* vardır. Marx ve Lenin Rusya'da yıkıcıdır. Öğretim, bağımsız görünen derslerde bile (biyoloji) sırf devlete dairdir. Rusya'da *beyin yıkama ve fanatikleşme*den dahası, bir *sanayileşme* vardır.

Sonuç: Bu devlet, kötülerin en kötüsüdür.

Devletin önünde olması gereken pratik tavır:

Bu incelemeden sonra, devlete karşı görevleri daha iyi tanımlamayı deneyelim.

Devletin belirli işlevlerinin her birinin çıkarına hizmet ettiğinden dolayı, bu işlevler karşısında, devletin dayattığını isteyerek kabul etme görevimiz vardır (Örnek: Trafik düzenlemeleri).

Kalanı için, devlete bir zorunluluk olarak maruz kalmak gerekir, ama onu kendi içinde kabul etmemek gerekir. Sıklıkla çok fazla kötülük vardır, özellikle belli bir ortamda yetiştiğimiz zaman. Ödülleri tanımayı reddetmek, (cezaları olmasa da ödülleri uygun

bir şekilde reddedebiliriz), devletin bize bıraktığı tüm özgürlükleri maksimum düzeyde kullanmak (yurttaşların tüm gerçek hakları kullanmaya cesaret etmesi çok nadirdir).

Zahmetine değdiği ölçüde, devletin bize müsaade etmediği özgürlükleri yasaya aykırı olarak alma görevimiz de vardır. Koşullar birkaç rejim arasında seçim yapmamamıza izin verdiğinde, en az kötü olanı seçme ödevimiz vardır. En az kötü olan devlet, devlet tarafından en az denetlendiğimiz ve sıradan yurttaşların en fazla kontrol gücüne sahip olduğudur (yerinden yönetim; devlet işlerinin gizli değil kamusal niteliği; kitle kültürü).

Sosyal organizasyonun dönüşümü için çalışma görevimiz vardır: Maddi refahın artması ve kitlelerin teknik ve teorik eğitimi.

VI.

Uluslararası İlişkiler: (Devletin dış politikası).

Diplomasi gizlidir. Onu kontrol etmenin bir yolu yoktur. Oysa diplomasi, vatandaşların tüm yaşamını bağlar. Böylece sorumsuz bir devlet aygıtı, yurttaşların haberi olmadan yaşamlarını düzenler (Örnek: Fransız-Rus anlaşmasının gizli maddeleri).

Basın büyük bir rol oynar. Yozlaşamayan gazeteler ele geçirilebilir. Basın, dış politikanın en güçlü aracıdır. Spinoza: "Devletin, yurttaşlardan gizlenen kötü planlardansa, düşmanlar tarafından bilinen iyi planlara sahip olması daha iyidir. Devlet işlerini gizlice düzenleyebilenler, onu mutlak olarak egemenliğine alırlar ve savaş zamanındaki düşman gibi, barış zamanında yurttaşlara tuzaklar kurarlar."

1917'de, Fransız halkı müzakereler olduğunu asla bilmeden, barış reddedildi. Paul Allard'ın gizli komiteler üzerine olan kitabına bakınız. Doumergue, Painlevé, Poincaré vb'nin söylevleri orada çoğaltılır ve hiçbir yalanlama yapmadı. Poincaré, Nivelle'i savundu ve onayladı, çünkü herkes onun nitelikli olmadığını biliyordu. *Chemin des Dames* taarruzunun ardından, doğal olan ve yargısız infazlarla sonuçlanan ayaklanmalar oldu. Subaylar kurşuna dizecekleri askerleri keyfi olarak seçtiler (genellikle en cesurları). Savaş konseylerine, onları mahkûm etmeye zorlamak için baskı yapıldı. Suçlu liderlere gelince, onların komutanlıkla-

rını ellerinden almaktan başka bir şey yapılmadı. Bütün bunlar gizlilikten gelir. İnsan hayatını bağlayan tüm kararlar, hiçbir şeyi riske atmayanlar tarafından alınır. Politikacılara gelince (Poincaré), onlar generallerden bile daha az risk alırlar.

Çareler mevcut mu? Devletler arasındaki dış ilişkiler düzleminde konumlanan kişiler yanıltıcıdır. Milletler Cemiyeti ile birlikte, Milletler Cemiyeti'nin olmadığı dönemden daha fazla kontrol sağlanmamıştır. Kontrol edilemeyen durumlar olduğu sürece her şey sonuçsuz olacaktır.

İyi bir dış politika adına mücadele, gerçekte iyi bir iç politika adına mücadeledir. Devlet ne kadar bağımlı hissederse, felaketten kaçınma şansı o kadar fazladır.

Diplomasi gizli kaldığı sürece, şu anda saldırı veya savunma savaşlarından söz edemeyeceğiz. Yurttaşlar her zaman "bu savaş bize dayatıldı" diyebilecekler, ancak bunu dayatan kendi ülkelerinin devlet aygıtı mıdır, yoksa karşı ülkeninki midir? Her ülkedeki güçlüler birbirlerine saygı duyarlar.

Kellogg Paktı'nın barışı garanti ettiğine inananlar ve milletvekillerinin halkın temsilcileri olduğuna inananlar aynı insanlardır! Bunlar çok saf, ancak oldukça naif inançlardır.

Sömürgecilik (Kolonizasyon).

Bu, kapitalizm sorunuyla aynıdır. Sömürgeleştirilenlerin iyiliği için değil, şirketleri genişletmek için sömürgeleştirilir. "Sömürgeciliği yeniden oluşturmalıyız" demek, "toplumsal sistemi dönüştürmeliyiz" demeye gelir, artık şeyleri değil, insanları görmeliyiz.

Sömürgecilik sorununu aşağıdaki tablo ile özetleyebiliriz:

Yararları: yollar, demiryolları, fabrikalar, hastaneler, okullar, batıl inançların ve aile baskısının yok edilmesi (kadınların üzerindeki boyunduruk vb).

Rahatsızlık veya korkular.

Louis Roubaud tarafından yayımlanan *Le Petit Parisien*'deki makalelere bakınız. Bedensel cezalar, katliamlar, bombalamalar; ustabaşının bir yerliyi cezasız bir şekilde katletmesi, Fransız kitlelere karşı önemli değildir. Madagaskar'dan öyküler: Hapishaneler o denli dolu ki, orada mahkûm olanlar artık oraya gidemiyor, dolayısıyla bu zorunlu çalışmadır. Bakınız Gide: Kongo, zorunlu

çalışma; demiryolunun her metresinin bir insan hayatına mâl olduğu hesaplanmıştır vs...

Sonuç: Sömürgecilik, genellikle hayranlık verici insanlar tarafından başlatıldı: kaşifler, misyonerler. Her şey, devletin iç rejiminden gelir. İnsanlar şeylere tâbi olduğu müddetçe, şeyler böyle olmaya devam edecek. İçeride olanlar ile sömürgelerde olanlar arasında yalnızca doğadan değil, dereceden kaynaklı bir fark vardır. Bununla birlikte, bu korkuları biraz daha insanlıkla birlikte küçültebiliriz.

VII. Sonuç
Bireyin Toplumla Olan İlişkileri Üzerine

Çekidüzen vermemiz gereken ideal, *işbirliği* yani *iş değiş tokuşudur*. Kant'ın ahlak yasasına uyan tek ilişki biçimi budur: İnsanlara amaç olarak davranmak.

İşbölümü, her insanı işçinin bir parçası yapmıştır. Artık kölelerin özgür insanlar tarafından kullanıldığını bile söyleyemeyiz, çünkü kölelerimiz makineleri beslemeye yarıyor.

Ne yapabiliriz? *İşçi kitlelerin eğitimini teşvik ederek* bu ideal rejimin çıkışını desteklemeliyiz (bunu, devletçi beyin yıkamayla karıştırmamalıyız). Maruz kalabiliriz ama mevcut üretim rejimini kabul edemeyiz. Tüm bunları düşünmeyi inkâr etmek, suç ortağı olmaktır. Aksine bu rejimde yer tutmak ve oraya bir şey yapmak gerekir.

Üçüncü Bölüm

I. Ahlakın Temelleri

I. BİLİNÇTEN BAŞKA BİR ŞEYE DAYANAN AHLAKLAR:

1) Çıkar ahlakları:

A) *Eudaimoníacılık:*[1]

Sirenaykalı Aristippos, Platon'un çağdaşı, Sokrates'in öğrencisi (Önemli not: Sokrates o kadar özgür bir tindi ki, öğrencileri tüm yolları takip etti): *İyilik hazdır. Herhangi bir haz.*

Epikuros: (Dördüncü yüzyıl şöyle derdi: *İyilik, hesaplanmış hazdır*, yani kötülüklerle telafi edilmeyi tehlikeye atmayan. O, "hareketsiz haz" ile "hareketli haz" arasında ayrım yapar. Birincisi, acının yokluğudur; bu, acısız ruhun kendi kendine tadını çıkarabileceği anlamına gelir.

Hareketsiz haz her zaman saftır, ruhun kendi varlığının tadını çıkarabildiği duruma ulaşmak gerekir. Bu, Stoacılarınkine denk bir yaşam kuralıyla sonuçlanır (Bkz. Spinoza: "Ahiret mutluluğu, erdemin mükafatı değil, erdemin kendisidir").

B) *Faydacılık:*

Bentham – *İyilik, en büyük sayının çıkarıdır.*

Bir faydacının ahlaki bir konuda nasıl davrandığını her zaman sorabiliriz. Örnek – ceza, suçluya kötü bir şey yaptığı için kötüdür; suçları önlediği için iyidir. Cebirsel bir toplama yapıyoruz.

---

1. Eudaimoníacılık, mutlulukçuluk; insan davranışlarının mutluluk isteğiyle belirlendiği görüşüne dayanan ahlak felsefesi akımıdır. (ç.n.)

Bu öğretinin incelemesi: Tanım olarak, haz kendi içerisinde bir amaçtır, ancak komşunun hazzı kendi içerisinde bir amaç değildir. Haz komşuya geçer geçmez, benim için bir amaç olmayı keser.

Bu, felsefi bir hokkabazlıktır.

O halde bu, benim ve komşunun hazzı arasında, özel ve genel çıkar arasında bir ilişki kurma meselesidir.

Tiranlar her zaman *genel çıkar*a başvururlar, sosyal düzenin sarsılışının kötü olduğu her zaman gösterilebilir.

18. yüzyılın insanlarının hatası, toplumun, bireylerin bir toplamı olduğuna inanmaktı.

19. yüzyılda daha ziyade bireyler arası bir ilişki olduğunu, genel çıkarın toplumsal yapı üzerine kurulu olduğunu fark ettik.

Tüm başarısız saldırıların suç sayıldığını, başarılı olanların çoğunun sonrasında övüldüğüne dikkat edelim. Toplumsal mücadelelerde yenilenler lanetlenir. Bu doğaldır, çünkü onların içlerinde beliren inşa/konstrüksiyon (*construction*) değil, yıkımdır (*destruction*).

Tiranlar, genel çıkarla övünerek ikiyüzlü olmazlar.

Baskı, toplumsal yapının ve bireylerin karşıtıdır. Genel çıkar, alt kesimin çıkarına karşı, sosyal aygıtı kullananların çıkarıdır.

Tüm özgürleştirici hareketler bireyler adına yapılmıştır. Baskıyı keşfetmek için iyi bir ölçüt: Genel çıkara başvurup başvurulmadığına bakmak.

Bkz. Rousseau'nun *Oportet unum hominem pro populo mori* (Caïphe) üzerine notu.

Kitlelerin yaşamı birkaç bireyin kullanımındadır. Dolayısıyla bu öğreti kendine karşı döner.

Gerçekte, Bentham, *genel* çıkardan bahsederken bireylerin evrensel çıkarlarından bahsetmeye ulaştı. Aslında, bireyleri iki şekilde gözden geçirebiliriz. İnsan olarak düşünülen bireyin çıkarı, olumsallıklardan soyutlama yapıldığında, bizi bilincin ahlakına geçirir. Bentham'ın bunu anlamadan başına gelen buydu.

Bentham sorunu görmedi; ayrıca bazen o tarafa, bazen bu tarafa kaydı; genel çıkarın belirsizliğini görmedi. Onun ahlak ilkesi, o bunun farkında olmaksızın muhafazakârdı, oysa kendisi radikaldi (aşırı sol).

2) İçgüdü ahlakları:

İngiliz Okulu: Hume, Adam Smith.

Adam Smith, parlak bir politik ekonomi kavramı kurdu. 19. yüzyılın ekonomistlerine öncülük yapan odur. Bu çok önemlidir.

Bu içgüdü ahlakı basit bir fikre dayanır: Başkaları üzüntü duyduğunda, biz de üzüntü duyarız.

Bu teorinin incelenmesi

Bu teori, bilinç vakalarını ve iç mücadeleleri hiçe sayar. Sıkıntımızdan kurtulmak için başkalarına iyilik yaptığımızda, erdem müdahale etmez.

Stoacılar erdemin zayıflık olduğunu söylerler. Birkaç örnek ele alalım. *Sefiller*'deki (kafatasının altındaki fırtına) Jean Valjean'ın örneği mükemmeldir: Jean Valjean'ı kendini ihbar etmeye iten nedir? İhtiyar adamı tanımaz ama onun hiçbir şeyde iyi olmadığını bilir; öte yandan işçilerinin sorumluluğunu alır; tüm dayanışma ve sempati duyguları onu sakin kalmaya iterdi (Gerçek bir Jean Valjean olmadığını söyleyebiliriz. Evet, ancak ona olan hayranlığımız gerçektir).

Yakındakilere üzüntü, uzaktakilere mutluluk getiren tüm durumlarda, dayanışma ve sempati kesinlikle yoktur. Hepimiz insanların üzerinde yürüyerek yaşarız, ancak bunu düşünmeyiz, bunu hatırlamak için özel bir çaba sarf etmek gerekir. Dikkatimizi kolayca unutabileceğimiz şeylere taşımak için sarf ettiğimiz ender ve değerli çaba, bu çaba acıya vardığı için sempatiyle değil, kendimize karşı samimi olma arzumuzla açıklanır.

Kendilerine ve başkalarına acı verdiğini düşündükleri şeylere sadık olmak için çevresindekilerden kopan herkes. Örnek: Assisili Aziz Françesko, pagan ailelerden Hıristiyan şehitler. Günümüzde: Vicdani redciler.

Kamu işleri hakkında doğruyu söylediğimizde maddi bir iyilik yapmayız: Düşünce düzensiz bir şekilde tepki verir, bu bizim durdurmak vb istediğimiz kötülüğü artırır.

Öyleyse "içgüdü ahlakı"ndan farklı bir şey vardır!

Guyau, ahlakını "zorlamasız veya yaptırımsız ahlak" olarak adlandırdı.

Yargı:

Yaptırımların ahlakla hiçbir alakası yoktur, ancak erdemi uygulamak için bir zorlamaya ihtiyaç duyarız.

İçimizde buyurucu (*impérative*) bir şekilde zorlayan bir şey vardır. Erdemli olduğumuzda, doğal olarak yapacağımızın tam tersini yaptığımız izlenimine sahip oluruz.

3) Sosyolojik ahlaklar:

Durkheim – Lévy-Bruhl.

Onlar şöyle der:

Erdemli olduğumuz zaman, üst bir güce itaat ediyormuş hissine sahip oluruz; emir toplumdan çıkmıştır. Dışsaldır çünkü toplum bize egemen olur; içseldir çünkü içimizde toplumsal düşünceye sahibiz. Eğer ahlakın bizim için aşkın bir yanı varsa, bu yüzdendir.

Şunları göstererek kanıtlar sunarlar:

1) Aynı dönemin çeşitli ahlakları arasında benzerlikler, temelleri ne olursa olsun.

(Örnek: Stoacılar ve Epikurosçular.)

2) Farklı dönemlerin ahlakları arasındaki farklar.

Bu sosyolojik ahlakın şahsi incelemesi:

Ahlakın evrimi:

Aile alanında (ensest, kadının iffeti, Hindistan'daki çocuk evlilikleri vb).

Aile ahlakı, toplumun yapısıyla birlikte değişir (Evlilik dışı cinsel birlikteliğin kadınlarda erkeklere göre daha ciddi görülmesinin sebebi toplumsal bakış açısıdır).

Çeşitli insan kategorileri arasındaki görevler açısından: Örneğin: Roma'da bir köleyi öldürmek utanç verici bir şey değildi. Hatta Seneca'da bile, kölelerine karşı zalimlik yapmayan efendinin ruhunun büyüklüğünün, sanki ondan gitmemiş gibi övüldüğünü görürüz. Ortaçağda: Feodalizmde; her şey verilen söze dayanır. Bugün, her şey para meseleleriyle ilgilidir. Spekülasyon eskiden düzenbaz olarak düşünülüyordu – bugün sadece borsada servet kazanabiliriz. Artık servet ile çalışma arasında hiçbir ilişki yoktur.

Dolandırıcılık her şeye nüfûz etmiştir, reklamcılık her zaman bir blöftür ve hiç kimse ona razı olamaz ve rekabet, komşunun tüm dolandırıcılıklarını taklit etmeye mecbur eder.

Aynı dönemin içerisinde, ahlak değişimlerinin de meydana geldiğini görürüz.

Örneğin, savaş boyunca her şey sarsıldı, insanlar arasındaki ilişkiler değişti, yüksek finansın kurduğu bağlar dışında tüm iş birliği ilişkilerinin hepsi kırıldı. Savaş boyunca, Alman bilim ve kültürü yok oldu (Barrès, Bazin vb'nin savaşın yüceliğini, onun saflaştırıcı ve ilahi erdemini kutlayan cümleleri).

Aynı olgular iç savaşta da yaşanır (1871 Komünü). 1910'daki seller sırasında kaldırımda olanları yerleştirmek normal olarak düşünülürken, şimdi başıboş bir kişiyi konuk etmek biraz delice bulunurdu.

1789'da sergilenerek hafifletilmesi gereken şeylerin aynıları, 1792'de değerlendirilmek için abartılmak zorunda kaldılar.

Bu değerlendirme ve örneklerden sonra kendimize şunu sorabiliriz: *"Ahlakta toplumsal ilişkilere bağlı olan nedir?" Ahlakta mevcut yaygın anlayış budur: Toplumsal ahlak ile gerçek ahlak arasında daha az uyuşmazlık oldukça, bir toplumun daha medeni olduğunu söyleyebiliriz.*

Çok medeni bir toplum, mükemmel ve bilinçli bir şekilde erdemli olabileceğimiz, yaptığımız her şey hakkında, hakarete uğramadan, derinliğiyle düşünebileceğimiz bir toplum olurdu.

Onur anlayışı da koşullara göre değişir. Onur, bayağı toplumsal ahlak ile gerçek ahlak arasında aracı bir şeydir. Onurun farklı dereceleri vardır. Toplumun var olması dışında canlandırılan toplumun yargısı, onur olarak adlandırılabilir. Kamuoyunun yargısı o denli güçlü ki, onu kendi çıkarımıza almaktan kendimizi alıkoyamıyoruz. Onur, saf erdemin sınırına yaklaşmaya erişebilir: "Kamuoyu benim hakkımda ne düşünür?" demek yerine, "Sağduyulu bir kişi benim hakkımda ne der?" deriz. Sağduyulu kişi, daha sonra kendi bilincimizle birleşir.

Özellikle geçişi yapan, ölülere karşı dindarlıktır.

4) Teolojik ahlak: Tanrı (veya tanrılar).

Din, aynı zamanda amaçlar da ortaya koyar (haz ahlakının veya genel çıkar ahlakının yaptığı gibi). Tabuları ortaya koyar: Tanrılar tarafından yasaklandığı için falanca bir şeyi yapmamalıyız. *Salt dinî olan zorunluluklar* vardır. *Bu zorunluluklar, sosyal zorunluluklar gibi zamanla büyük ölçüde değişir.*

Şunlara gönderme yapabiliriz: insan kurban etmede dini cinayetler ve bazı savaşlarda (eski savaşlar, "din savaşları". Engizisyon vs...), din kuran kastlar (Hindistan'da).

Tüm ayinler dinî zorunluluklardır ve tanım itibariyle bu zorunluluklar dinin kendisiyle beraber değişir. Hoşgörüsüz bir din, onu paylaşamayanlarla savaşma zorunluluğunu ortaya koyar.

Bir din ne kadar safsa, buyrukları o kadar ahlaki zorunluluklara benzer.

Ahlaki zorunlulukları, sıklıkla din aracılığıyla açıklamaya yelteniriz. Örneğin çocuğa yalan söylememesi gerektiğini açıklamak için ona ne diyeceğiz? Dindar bir ailede, ona Tanrı'nın her şeyi bildiğini söyleyeceğiz. Bu çözüm, Tanrı'yı bir Tanrı-polis yapar. Böyle anlaşılan itaat, bir erdem değildir.

Sokrates: "Dindar insanın, tanrılar onu onayladığı için mi, yoksa tanrılar onun dindar olması nedeniyle onayladığı için mi dindar olduğunu söyleyeceğiz?

Öyleyse Tanrı kendi dışındaysa, bu bir polis Tanrı'dır ve eğer kendi içindeyse, ahlaki soruya herhangi bir çözüm getirmez.

Tanrı'yı kanıtlayan daha çok ahlak idealidir, ahlak yasasını kanıtlayan Tanrı değil.

Tanrı, ahlaki sorunu çözemez.

Kant: "Eğer Tanrı'yı görebilseydik ya da onu kanıtlayabilseydik, yasa hiçbir zaman çiğnenmezdi."

Tanrı ile (mistik) deneyim ile iletişime geçtiğine inananlar, dine bir çeşit küfrederler. Tanrısal olan böylece yok edilir.

Tanım gereği, Tanrı en yüce değer olduğu için *kanıtlanamaz.* Tanrı hissedilemez. *Vere, tu es Deus absconditus.*[2] Tanrı'nın, tam olarak onun kavramına sahip olalım diye saklanmak istediği söylenebilir. Ahlakı teolojiye dayandırmaya yönelik her girişim,

2. "Gerçekten, sen gizli Tanrı'sın." (ç.n.)

hem ahlakı hem de teolojiyi yok eder. "Bunu yapmalıyım çünkü bunu Tanrı istedi" değil, "Tanrı bunu yapmak zorunda olduğum için bunu istiyor" demeliyiz. Bu durumda Tanrı, onu yapmak için yalnızca güç katar.

Eski Ahit'ten Yeni Ahit'e geçiş, dış Tanrı'dan iç Tanrı'ya geçişi işaret eder. Claudel: "Biz olmadan hiçbir şey yapamayacağına göre, Tanrı'dan daha zayıf ve daha güçsüz ne olabilir?"

II. AHLAKIN GERÇEK TEMELLERİ:

"Yapman gerekeni yap, her ne olursa olsun." Bu varsayımsal değil, *kategorik bir zorunluluk*tur (Bkz. Kant. Varsayımsal zorunluluklar araçları temsil ederken, kategorik zorunluluklar amaçları temsil eder, bunlar öylesine amaçlardır ki, sonuçlar farksızdır).

Kategorik buyruğu nereden alırız?

Erdemi kanıtlayamayız. Erdem, kanıtın kanıtıdır diyebiliriz.

Kanıtladığımız her defa, *tinin değeri*ni kanıtlamış oluruz. Kanıt, *tanımı gereği kanıtlanamaz olan düşüncenin değeri*ne dayanan hipotezlere dayanır.

Kant: "Yalnızca evrensel bir yasa haline gelmesini de isteyebileceğin maksime/ilkeye göre eyle." "Eyleminizin maksimi/ilkesi iraden tarafından evrensel bir doğa yasasına dönüştürülecekmiş gibi eyle" (Başka bir deyişle, kendimizi Tanrı'nın bakış açısına konumlandırıyoruz).

Umutsuz olunduğunda intihar örneği; her şeyin yok oluşunu düşünemeyiz. Diğerleri için, insani yetilerin gelişmesini isteriz; öyleyse kendimiz için isteriz. İki günah türü vardır: Evrensel olduğunda çelişkili hale gelen bir ilkeye karşılık gelenler (Örnekler: Sahte vaatler, intihar vb) ve çelişkili olmayan ancak kimsenin evrensel olarak isteyemeyeceği bir ilkeye karşılık gelenler. Ancak erdemli olunduğu sürece tamamıyla bilinçli olunabilir.

Fakat Kant'ın söylediği şey salt olumsuzdur; bazı şeyleri ortadan kaldırır ancak bir amaç vermez; tüm insanlar için evrensel olabilecek bir amaç, yüce amacı aramalıyız.

Akıllı bir varlık için, *sadece bir amaç olabilir: Akıl. Akıllı varlık, düşünen bir varlık olarak kendi içerisinde bir amaçtır.* Düşünen bir varlık olarak kendini feda etmek, erdemin yok edilmesidir.

Kant: *İnsanlığa, diğerlerinin kişiliğinde olduğu gibi kendi kişiliğinizde de, her zaman bir araç olarak davranın, asla bir araç olarak değil.*

Örneğin, insanların bizim için çalışmasına müsaade etmek yasak değildir, ancak bu işçileri kendilerinde düşünen varlıklar olarak görmeliyiz. Size yalnızca hizmet ettiği ölçüde fayda sağlayan biriyle konuştuğumuz her defa, onları yalnızca bir araç olarak görürüz. Kant'ın formülü, İncil'in formülüne benzer: "Yakınını kendin gibi sev."

Kendine karşı görevler: Her şeyi bu yüce amaca bağlı kılmak: Düşünmek. Evrende yalnız olsaydık bile, yaşamak için bir sebebimiz olurdu.

Başkasına karşı görevler: Görevlerin kendine karşı yansımasıdır.

Klasik bağlılık türü (yaşlı hizmetçinin hanımına, karının kocasına vb) erdemin kusurudur; bu durumlarda kendimizi diğerinin büyüklüğünden çok maddi mutluluğuna bağlarız. Başkalarında yalnızca "erdem"i onurlandırdığımız anda, başkasını kendimizden daha fazla onurlandıramayız; bu mükemmellikten vazgeçmek olurdu. Oysa: "İlahi Babanızın mükemmel olduğu gibi mükemmel olun. Mükemmellik bir görevdir. Bir insanın üstünlüğünü sevemeyiz; eğer onun mükemmelliğini seversek, onu kendisi için severiz; bu nedenle kişi onu kendinden çok başkalarında sevmez.

Sosyal görevler: Sosyal ilişkiler bireylerin ilişkileriyle örtüştüğü ve mümkün olduğu ölçüde, toplumda baskı faktörlerini nasıl azaltabileceğimizi araştırmak gerekir.

Sonuç: Ahlakın amacı, *kendinde veya başkalarında insanlık onuruna saldıran herhangi bir şeyi susturmak değildir.* Ruhları kurtarmak için yola koyulamayız; öncelikle bu olağanüstü bir kibirdir; yapılabilecek tek şey, başkalarının akılcı olmasını önleyen tüm engelleri ortadan kaldırmaktır. Bunların hepsi salt *olumsuz*dur. *Mesele iyiyi susturmak değil, kötüyü engellemeye çalışmaktır.* Cömert olduğumuzu asla söyleyemeyiz, çünkü mutsuz varlıklara yardım ettiğimiz her defa, kendimizi yalnızca çok zayıf bir ölçüde affettiririz.

III. RASYONEL AHLAKÇILARIN İNCELENMESİ:

a) Tarihte rasyonel bir ahlakı takip eden ilk kişi Sokrates'tir. Sokrates, "Kimse *kendi isteğiyle kötü değildir*" demiş, kişinin iyiyi bilmemesi yüzünden kötü olduğunu, öte yandan iyinin haz veya güç olmadığını, kişinin öncelikle kendisinin efendisi değilse hiçbir şeyin efendisi olamayacağını söylemiştir. İyiliğin, kişinin ruhunu tüm pisliklerden temiz tutmaktan ibaret olduğunu söylüyordu. Kötülük her zaman bir zayıflıktır ve erdem her zaman bir kuvvettir, görünüşte zıttı olsa bile (Tiran ve tiranlar tarafından işkence edilen insanlar). Bilinçsiz bir Tiran, tümüyle bilinçli olarak tüm tiranlar tarafından öldürülmeyi kabul edenden daha zayıftır. Platon'un diyaloglarına inanırsak, Sokrates'in, fikirlerini mitlerle sergileme alışkanlığı vardı. En yüksek ilke elbette şudur: "Kendi kendini tanı", çünkü *kötülük bilinçdışı tarafından tanımlanır.*

Sıklıkla bu ahlakın entelektüalist olduğu söylenir. Gerçekte bu tamamen yanlıştır: Entelektüalist bir ahlakta iyiyi kanıtlamaya çalışırız (Bentham: Bir hesaba çok oldukça bağlıdır).

Sokrates'e göre erdem ve parlak düşünceler aynı kaynaktan, aynı içsel erdemden, bilinçten gelir.

b) Platon: Sadece Sokrates'in ahlakını geliştirir.

Platon mağara mitiyle, Sokrates'te örtük olan *erdem ile düşünce arasındaki ilişkiyi açık hale getirdi.* Entelektüel (matematiksel) alıştırmalar, erdemin kaynağına ulaşmak için kaçınılmaz bir koşuldur. *Düşünce ve erdemin ortak kaynağı olan zihne* ulaşmadıkça, hakikatin hiçbir anlamı, düşüncelerin hiçbir değeri yoktur (Önemli not: Zihnin etkinliğini seyretmek için bilimleri aşmak gerekir). *Ahlaki kurtuluş ve entelektüel kurtuluş* tek ve aynı şeydir: Var olan şeye dönmek için ruhu yaşananlardan ayırmak, yani onu tutkulardan kurtarmak gerekir. Eğer salt akıl yürütme yoluyla tutkusuz düşünme pratiği yapılmazsa, buna ulaşılamaz. *Zekâ erdeme, erdem zekâya bağlıdır.*

Platon zihin, öfke ve arzular olarak insanı üç kısma ayırır. Çanta metaforu: Zarf küçük bir insan içerir: Akıl, büyük bir aslan: Öfke, bazıları vahşi olan bin başlı bir yılan (doymaz arzular: Kötülükler), diğerleri tatlı (normal arzular: Açlık, susuzluk vb). Bir *iç uyum* gerekir. Adalet, aslanı ve çok başlı yılanı akla zorluk

çıkarmayana dek tatmin etmekten ibarettir. Bilge kişi öfkesini arzularını yenmek için kullanmalıdır.

Tüm saf hazlarla uzlaşmalıyız. Ayırt etmek kolaydır: Doyumsuz hazlar saf değildir (morfin düşkünlüğü, kumarbaz, ayyaş). Saf haz örnekleri: Şampiyonluk yarışması olmayan sporlar, iyi çalıştığımızda sade bir şekilde yeme ve içme, arkadaşlık hazları (Montaigne ve La Boétie). Bilge kişi, gerçek hazzı bilen tek kişidir.

c) Kinik ahlak:

Bu, Platon'dan gelir.

Antisthenes ilk kiniktir (*Phaidon*'da bundan bahsedilir).

Diogenes, bunların en ünlüsüdür. Onun İskender'e cevabını biliyoruz: "Gölge etme başka ihsan istemem."[3]

Birine iyilik yapıldığı zaman, yargıçlar ortadan kaldırılır. Tiranlığın en büyük gücü budur.

Diogenes, iyilikleri nasıl küçümseyeceğini bilmiştir. Onun özdeyişlerinden biri şuydu: "İyi olan, cezadır (maruz kalınan değil, alınan ceza)."

İdeali, *kendini her şeyden ayırmak*tı: Eliyle su içmek için kâsesini kırdı. *Bağımsızlığı* tamdı: Bağımsız olabilmek için *hiçbir şey istememek.*

d) Stoacılar:

Doğrudan kiniklerden gelirler. Zenon, Kleanthes, Khrysippos, Yunanistan'da art arda gelen üç liderdir. Roma'da bunlar Seneca, Epiktetos, Marcus Aurelius'tur (ancak son ikisi Yunanca yazmıştır).

Stoacıların fiziği, mantığı, felsefesi vardı.

Onlarda da düşünce ile ahlak arasındaki ilişki net bir şekilde işaret edilir.

Onlara göre bir insan özgür bir tin olduğu sürece, dünyada hiçbir şeyden eksik kalmaz.

Epiktetos: "Hür iradenin hırsızı yoktur."

Marcus Aurelius: "Tutkulardan uzak düşünce, bir akropoldür."[4]

Tüm bu paradoksların kaynağıdır: "Bir tek bilge insan güzeldir, özgürdür vs..."

3. "Ôte-toi de mon soleil." (ç.n.)

4. Akropol veya sitadel, genellikle sur duvarlarıyla çevrili, bir saldırı anında koruma amaçlı kullanılabilen yukarı şehir anlamına gelir.

Tek hata, tutkuların bu akropolü ele geçirmesine izin vermektir. Stoacılar *Bütün hatalar eşittir* derken bu, hatanın menzilinin koşullardan kaynaklandığı, kişinin kendi kontrolünü kaybettiği andan itibaren koşulların uygun olduğu her şeyi yapabileceği anlamına gelir. Kendi kontrolümüzü az ya da çok kaybedemeyiz, sadece daha uzun ya da daha kısa süre kaybedebiliriz. – Stoacıların gözünde akıl, tutkudan vazgeçtiğinde her şey eşittir.

Goethe, "İşleyebileceğimi hissetmediğim bir suç duymadım."

Olası bir suça dair belirsiz fikir ile eylemin kendisi arasındaki süreklilikte bir kopma yoktur.

*İki kural*ı izlemek gerekir:

a) Başlangıçta bırakmamak.

b) Tutkunun gelişmesini engellemek için etrafınızı dış engellerle çevreleyin ve bilgeliğe müdahil olması için zaman verin.

Keyfî bir gücü, bizi başkasının hayatına kastedecek dereceye sokan bir durumu istememeliyiz.

Herhangi bir başarısızlık, kişinin kendinden el çekmesidir. Kendi kontrolümüzü elimizde tuttuğumuz sürece kötü hiçbir bir şey olamaz. Bunu geliştirmek için Stoacılar, tümden bir *fikir teorisi*ne sahipti. Örneğin, baştan çıkarılmaya direnmek için kendimize şunu diyelim: "Bu güzel sesler yalnızca havanın sarsılmasıdır; bu güzel kumaşlar yalnızca bitkilerdir vb. Aynı şekilde, acı yalnızca biz onu öyle düşündüğümüz için acıdır. *Tüm duyguların fikirde kendi kökleri vardır ve eğer istersek düşüncelerimizin kontrolüne her zaman sahip oluruz.*

Marcus Aurelius şöyle derdi: "Şeyler ruha ulaşmaz, ancak hareketsizce dışarıda kalırlar", ve yine: "Sana gelen şeyler değil, şeylere doğru giden sensin." "Şeylerin ruha erişimi yoktur ve ruhu harekete geçiremez, ruh kendi kendine harekete geçer."

İnsanın her zaman özgür kalabileceği fikrinin doğal sonucu, *Stoacı iyimserliğe* varır; antik Stoacılık bugün yaygın olarak söylediğimiz gibi "Stoacı bir boyun eğme" değil, *her şeye duyulan evrensel bir aşktı.* Dünya, her zaman insan olarak yaşamamıza izin verdiği için bizim yurdumuzdur; biz onun yurttaşlarıyız.

Marcus Aurelius: "Her şey benimle uyum içinde, seninle aynı fikirde olan her şey, benimle aynı fikirde, ey dünya! Senin için

zamanında gelen hiçbir şey benim için fazla erken veya fazla geç gelmez. Senin mevsimlerinin getirdiklerinin hepsi, benim için meyvedir, ey doğa! Her şey senden gelir; her şey sana gider." Bir başkası diyor ki: "Ey sevgili Kekrops (Atina) şehri, ve ben sana neden şöyle demeyeyim: "Ey sevgili Zeus şehri (evren)." "Bu dindar aşkı kabul etmemek, şehirden korunmak, dünyaya yabancı hale gelmektir." "Dünyanın aklından vazgeçen ve yaşanana rağmen geri çekilen birinin apsesidir, çünkü seni getiren doğadır ve bu sana seni de getirdi."

Her şeye sebep olan tek bir doğa vardır, eğer kendi varlığını kabul edersen, her şeyi kabul etmelisin çünkü: "Nedenler zincirinden bir şey koparsa, evren sakatlanır. Oysa yaşananlardan memnun değilseniz, bu zinciri kendi içinizde olduğu kadar kırarsınız." "Eğer bu vazgeçmek için bir fırsatsa, her şey eşit olarak kötüdür; eğer bu hareket etmek için bir fırsatsa, her şey eşit olarak iyidir."

Acıya karşı kural: "Bu salatalık acı, onu atın; yolunuzun üzerinde böğürtlenler var, onlardan kaçının; yeter. Şunu eklemeyin: "Bu şeyler neden evrende bulunuyor?"

Stoacıların dinî anlayışı panteisttir; onlar için *dünya ilahidir.* Tanrıları ve insanları hemşehri olarak görürler. Bir insan bilge olduğu zaman tanrılara eşittir, çünkü iki neden yoktur; *yegâne bir neden* vardır. İnsanlar ve tanrılar dünya aracılığıyla iletişim kurarlar; dünya akıllı varlıkların şehridir; o, ilahi varlıkların (insanlar ve tanrılar) orada yaşamasına müsaade ettiği ölçüde ilahidir. *Stoacıların dini, dünya ile insan arasındaki bu ilişkidir*; dünyayı sevdiğimiz sürece akıllıyız.

Öyleyse: *Boyun eğme yok, sevinç var.* Acıma ve benzeri duygular sürgün edilir. Tüm acıları sevinçle kabul etmeliyiz (tabii ki sorumlu olmadıklarımızı). Assisili Aziz Françesko saf bir Stoacıdır, Descartes bir dereceye kadar, Goethe ise yüksek ölçüde öyledir. Rousseau ve Kant biraz öyledir. Elbette, Stoacılık özellikle şiirsel bir tavır takındığında hissedilir. Bu nedenle Assisili Aziz Françesko ve Goethe en iyi örneklerdir.

Stoacılar hakkında ise, *panteizm* üzerine biraz düşünelim. Soru, aşkın Tanrı (zararımızın ötesinde) ile içkin Tanrı arasındaki zıtlıkta ortaya konur. Platon, aşkın bir Tanrı tasarlar. Soru, *ruh ile beden ilişkileri* üzerine sahip olduğumuz kavramlarla ilişkilendirilir. Ruh

ile beden arasında uyumlu bir birlik tasarladığımız ölçüde, Tanrı ile dünya arasında da uyumlu bir birlik tasarlarız.

Oysa, maddeyi hem bir engel hem de bir araç olarak düşünmeliyiz.

Kant: "Güvercin, serbest uçuşunda direncini hissettiği havayı ikiye böldüğü zaman, boşlukta daha iyi uçacağına inanabilir."

Öyleyse, yüzücünün suya karşı mücadelesi gibi, güvercinin havaya karşı mücadelesi gibi dünyayla *mücadele etmeliyiz*, ancak onu yüzücünün kendisini taşıyan suyu sevdiği gibi *sevmeliyiz* vb. Stoacılar, iki duygunun *sentez*ini yapmışlardır ve en çok görüneni ikincisi, *dünya aşkı*dır.

Dolayısıyla panteizm, doğal olarak ruh ile beden ilişkileri, teori ile pratik ilişkileri anlayışından doğar.

e) Descartes:

Onda, *salt akıl yürütme* (matematiksel tümdengelim). Platon'dakiyle aynı rolü oynar.

Descartes matematikle uğraşmıştır çünkü onda iki avantaj görür:

a) İyi düşünme, doğru ile yanlışı ayırt etmek için bir alıştırmadır.

b) Uygulamaları doğanın egemenliğine hizmet eder.

Teorik düşünce ile erdem arasındaki ilişki de Platon'dakiyle aynıdır. Sokrates, Platon, Diogenes ve Stoacılar için *ilk günah hatadır ve erdem özgürlüktür.*

"İnanıyorum ki, bir insanı, kendisine meşru bir şekilde saygı duyabileceği kadar yüksek düzeyde özsaygılı yapan hakiki cömertlik, yalnızca kısmen, onun iradesinin bu özgür eğilimi dışında ona gerçekten ait olan hiçbir şey olmadığını [ve de] iradesini iyi ya da kullandığı gerekçesi dışında ne yerilmesi ne de övülmesi gerektiğini bilmesi olgusundan oluşmaktadır; ve kısmen de, iradesini iyi kullanmak için kendi içinde sabit ve değişmez bir kararlılığı hissetmesinden ibarettir; bu da demek oluyor ki cömertlik, en iyi olduğuna hükmedeceği şeyleri [ve] erdemi mükemmelen takip etmek anlamına gelen şeyleri üstlenme ve ifa etme iradesinden hiçbir zaman yoksun olmamaktır."

Ruh birdir ve hiçbir bölünme içermez. *Ruh, bedenin kendisini akla göre eğmeyi başarmalıdır.* Bu paradoksal görünür, ancak düşünce hareketlerle alıştırıldığı ve eğitim uygulanabildiği için yapılabilir (Bkz. Tutkuların incelenmesi). "Biraz endüstri *ile*, hayvanların beyinleri üzerinde çalışabiliriz, dolayısıyla bunu akıllı bir insanda daha da çok yapabiliriz." Kullanılması gereken kaldıraç, *koşullu refleks*tir. Ceza, yalnızca acı veren çağrışımlar yaratma denemesidir.

Bedenimizi, yöntemsel eylem yoluyla yendiğimiz bir şey olarak düşünmeliyiz.

Descartes, ahlaki anlayışının sonuçlarını epey genişletti.

İlkede herkes eşittir.

Herkese eşit davranılmalıdır.

Ruhun doğrudan bedende belirli bir gücü vardır; bununla birlikte tutkular daha güçlüdür. Fakat *yöntemsel düşünceyle tutkuları ikna edebiliriz* (Bkz. "İnsan doğaya ona itaat ederek hükmeder"). Tüm insanlar, kendi tutkuları üzerinde mutlak bir güce sahip olabilir.

Özetle:

a) *Kendine karşı ödev, özgür olmaktan*, yani a) ruhu bedenin egemenliğinden ayırmaktan; b) bedeni ruhun hâkimiyeti altına almaktan ibarettir.

b) *Başkasına karşı görev, tüm insanları kendi eşiti olarak kabul etmekten* ibarettir. Descartes'ta özgün olan şey, herkesin gerçeği tanıyabileceği fikri, yani eğer yapabilirse, herkesi eğitme görevidir. Descartes, oda hizmetçilerini matematikçi yaptı; onlardan biri, Descartes'ın hizmetinden bir Hollanda üniversitesine matematik öğretmeni olarak geçiş yaptı.

Descartes'ın dini: Kendimizi yalnızca Tanrı'ya göre tanırız; kendimizi tanımadan önce Tanrı'yı tanırız. Descartes, Tanrı'nın hiçbir hakikati olmadığını, çünkü iki kere ikinin dört etmesini isteyenin Tanrı olduğunu söyledi; Tanrı'da zorunluluk olmadığını, aksi halde Tanrı'da daha fazla etkinlik olmayacağını ve Tanrı'nın insandan daha aşağı olacağını, onun düşünen bir makineden fazlası olamayacağını söyledi. Descartes, Tanrı'da yalnızca *saf yargı*yı, yani *saf irade*yi bırakır.

Tanrı, Platon'un İyisi gibi, fikirlerin üzerindendir. Kartezyen Tanrı anlayışı, saf madde olan, dünyada bulunmayan *tamamıyla aşkın bir Tanrı anlayışıdır* (Descartes, ruh ile beden arasındaki zıtlıkta olduğu gibi, onların birliğinden çok daha fazla, Tanrı ile dünya arasındaki karşıtlıkta ısrar eder). Descartes bir *eylem insanıydı*, oysa Stoacılar ve Assisili Aziz Françesko daha çok kendi iç dünyalarına dalmayı sevenlerdi.

f) Rousseau:

*Erdem ile düşünce arasındaki aynı ilişki*yi onda da buluruz. Ona göre, *irade* ve *yargı* aynı etkinlikten kaynaklanır: "*Ne zaman?* Bana irademi belirleyen nedeni sormayın, ben de yargımı belirleyen nedenin ne olduğunu sorarım, çünkü bu iki nedenin bir olduğu açıktır, ve eğer insanın yargılarında aktif olduğunu, *kavrayış gücünün* yalnızca karşılaştırma ve yargılama gücü olduğunu anlarsak, özgürlüğünün sadece buna benzer veya bundan türemiş bir güç olduğunu göreceğiz; *doğruyu yargıladığı gibi iyiyi seçer,* eğer yanlış yargılarsa kötüyü seçer..."

Kendine karşı görev: Özgürlük.

Başkasına karşı görev: Eşitlik.

Toplum sözleşmesi, ideal bir toplum arayışıdır. 18. yüzyılda çoğu insan toplumun bir sözleşmeden doğduğuna inanıyordu; bu, Rousseau'nun görüşü değildi.

Fakat adil bir toplum, insanların özgür ve karşılıklı bir ilişkiyle bağlı olduğu bir toplum olacaktır. *Eşitlik, özgürlükten türer*: Sınırsız bir özgürlük gücüne sahip olunduğu sürece herkes eşittir. Toplumsal eşitlik, doğal eşitsizliklerin olumsuzu değil, şeyler olarak eşit olmayan varlıkların tinler olarak eşit olmasıdır.

Öyleyse, aranacak ilk şey özgürlüktür.

g) Kant

Kategorik zorunluluk, daha önce gördüğümüz gibi, *evrensel karakteri*yle tanımlanır. Ödev, *insanı üstün amaç olarak düşünmek*tir.

Kant'ın dinî anlayışları:

Burada, insanlara şeylerden, araçlardan başka bir şekilde davranmak imkânsızdır. Örneğin, Sully Prudhomme'un şiirinde: "Kimse insanların yardımı olmaksızın yaşamakla övünmez", Sully

Prudhomme, fırıncıyı ekmek yaptığı için sever, duvarcıyı ise ev inşa etmenin bir aracı olduğu için. Aslında bu şiir, insanları küçümsemeyi öğretir. Bu sığ dünyada, insanlar arasındaki ilişki bir araç ilişkisidir. Her akıllı varlığın kendisi için olduğu gibi, birbirleri için de olacağı ideal bir akıllı varlıklar toplumunu diliyoruz. Kant'a göre, "*yapmalıyım*", *tüm akıllı varlıklar için geçerlidir.* Her tin/zihin ahlaki yasayı ister, amaçların hükümdarlığında Tanrı'nın kendi taraflarında karar verir. Öyleyse buraya kadar, Tanrı *yalnızca özgür ve mükemmel olma fikrinin kendisidir.*

Tanrı'nın varlığı sorununun ortaya çıktığı yer, bu dünya ile amaçlar dünyası arasındaki ilişkilerdir. Şunu söylemek isteriz: "İnsanların kendi aralarında tinsel ilişkilere sahip olmaları gerekir, nesnelerin değil." Ancak bu mümkün değildir, çünkü insanın bedensel yapısı, ihtiyaçlarını hissettirdiği anlarda ruhsal doğasından daha güçlüdür. Örneğin, birkaç gün yemek yememiş olsaydık ve Sokrates ile karşılaşsaydık, onu öncelikle bir araç olarak düşünürdük. Öyleyse, *şeylerin ilişkileri mecburi olarak vardır.* Ama *aynı zamanda amaç ilişkileri var olabilir mi?* Bu, kendimizle ilişkiler söz konusu olduğunda ahlaki bir sorundur ve insanlar arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda sosyal bir sorundur.

Sully Prudhomme'un kendisine ekmeğini getiren fırıncıyı sevmesi mümkün müdür? Görünüşte bu imkânsızdır. Ondan tamamıyla vazgeçmeyi deneyebiliriz, ancak ahlak için bu bir görev meselesidir, olasılıklar değil. Kant: *Yapmalısın, öyleyse yapabilirsin. Kant için Tanrı varlığına olan inanç, araçlar dünyası ile amaçlar dünyası arasında aykırılık olmadığı anlamına gelir.* "Tanrı" terimiyle tanımlanan, bu akrabalıktır. Tanrı'yı kanıtlayamayız, onu kendimiz yok ederiz.

Tanrı'ya inanmak bir görev haline gelir. Dürüst bir insan şöyle demelidir: "Orada bir Tanrı olmasını istiyorum" ("Biliyorum" değil, bu absürd olurdu). Erdemli insan, Tanrı'yı erdemiyle kanıtlar. *Tanrı'dan kaynaklanan erdem değildir, Tanrı erdemden kaynaklanır.*

Kant'a göre Tanrı'ya inanç, "pratik aklın üç postülat"ından biridir.

Diğerleri de şunlardır: Özgürlük – ve ölümsüzlüğe inanç, çünkü ölüm bizim yetkinleşmemizde bir durma perspektifi olarak değeri siler.

İdeal ile gerçek (Tanrı) arasındaki bağlantı, ahlaki duygu ile açıklanır.

Zihin/Tin ile beden arasında birlik, ahlaki duygu yoluyla olur.

Tanrı, ruh ile beden arasındaki birlik gibi, ve aynı nedenlerden dolayı anlaşılmazdır.

II. Estetik Duygunun Psikolojisi

I. VÜCUDUN, DUYUSALLIĞIN BİR PARÇASI

A) *Davranış*: Güzellik, bedeni ele geçirir. *Seramoninin tepkilerimiz* üzerinde güçlü bir etkisi vardır (Bkz. Durkheim).

Dans: Apaçık hareket.

Mimari: Çocuk, içgüdüsel olarak katedralde oynamaz.

Müzik: İyi dinleyen herkes bir şekilde ölçüyü alt eder. Ritim ve ses iki bedensel unsurdur.

Tiyatro: Hareket etmeyen oyun, güzel oyun değildir.

Şiir: Eğer ritmi bozan birkaç heceyi değiştirirsek, geriye kalan güzellik yok olacaktır.

B) *Bununla birlikte, güzeli hoştan ayıralım:*

1) *Süre*: Güzelden bıkmayız... Hazdan, sadece duyuları pohpohlayan şeylerden bıkarız.

2) *Saflık*: Güzellik, saf haz, yani hiçbir durumda karşıtına dönüşmeyen bir haz verir.

3) *Sonsuzluk*: Ne olurlarsa olsun bu iki eser, bu güzel eserden diğerine geçişte bir uyumsuzluk hissetmiyoruz. Örneğin bir Bach füğünü duyduğumuzda, daha güzel olabilecek başka bir parça düşünürüz, bunun nedeni dinlemekte olduğumuzu gerçekten güzel bulmamamızdır. Güzel, hemen sonsuzluk verir.

4) *Pohpohlama yok:* Güzel şeyler genellikle duyusallığa ters düşer (Roman kiliseleri; Virgil'den daha güzel olan Homeros), Bkz. Kant: "Güzel, çıkar gözetmeyen bir tatminin nesnesidir."

5) *Evrensellik*: Güzel bir şeyden haz aldığımızda, ondan tüm insanlığın adına haz aldığımız hissine sahip oluruz.

Bu, evrensel haz olarak hissedilen bir hazdır. Kant: "Güzel, evrensel olarak hoşa gider" veya yine aynı anlama gelecektir ki: "Güzel, gerekli bir tatminin nesnesi olarak tanınır. Güzelliğin güzel işlerin doğasında içkin olduğunu düşünürüz, bir gülü kokladığımızda ise parfümün esasen şey ile bizim aramızdaki bir ilişki olduğunun bilincindeyizdir.

Güzel bir eserin önünde, aksine varlığımızı unuturuz. İnsanlar ortadan kaybolursa, sanat eserlerinin tüm değerini koruyacağını düşünürüz.

Bu karakterler, tinin karakterleridir.

II. TİN - KAVRAYIŞ GÜCÜ.

A) *Madde, forma tâbidir:* Düzen, ölçü, orantı, düzgünlük, saklı simetri merkezleri (Gotik katedraller).

Müzik: "Müzik, saydığını bilmeden sayan bir ruhun matematiğidir." (Leibniz)

Müzikte temaların dönüşümü.

Şiir: Ritim.

Güzellik ile ruh arasındaki bu tür akrabalık Yunanları (Pythagorasçılar) derinden etkilemişti.

B) Ancak

1) *Güzel eğitmez*;

2) Bir fikri aşarken *güzel bir şeyi aşmıyoruz.*

Güzelde, ilerleme, kelimenin entelektüel anlamında bir düzen, izole edebileceğimiz hiçbir ilişki yoktur.

Kant bu özellikleri şöyle diyerek ifade etmiştir: "Güzel, sonsuz bir netice ve kavramsız evrensel bir tatmindir."

(Estetik mükemmelliğin "genel bir fikri" yoktur: Bir Bach füginü duyduğumuzda, mükemmel olan budur.)

III. GÜZELLİKTE UYUMLULUK, BEDEN VE AKIL.

Kant: "Güzel, hayalgücü ile kavrayış gücünün bir anlaşmasıdır."

Bu bir *sentezdir*: *Güzel, zekâyla hemen konuşur, güzel, dolaysız, sezgisel bir düşünce tarafından yakalanır.*

Oysa, esas olarak: Akıl yürütme gidimlidir (*discursif*) ve dolaysız düşünce yalnızca bir duygulanımdır.

Bilgide genel olarak, görünüşler duyusallık aracılığıyla verilir ve arkasında ne olduğunu akıl yürütme aracılığıyla bulmalıyız. Güzelde, görünenin arkasında ne olduğunu hemen kavranır (Örneğin, ayak numarasını keşfetmek için saymanız gereken bir çizgi güzel değildir). Mimarinin ilişkileri duyusallık aracıyla kavranır; ritimler, müzikaller için de aynıdır.

Sanat, çeşitlilik içinde bir özdeşliktir:

Platon: "Bana öyle görünüyor ki, bu gelenek insanlara tanrılar tarafından verildi ve çok ışıklı bir ateşe sahip bir Prometheus sayesinde bize düştü, öyle ki her şey bir ve birçoktan yapılmıştır, yaratılıştan sınır ve sınırsızlıkları vardır." "Her şey sonlu ve sonsuzdan örülüdür", yani: Her şeyin bilgisi, iyi tanımlanmış şekiller ve sayılar ve belirsiz bir çeşitlilik içerir. İnsanın düşündüğü gibi doğa, içinde belirsizi sonlu ile kavramamız gereken sonlu ve sonsuz bir kumaştır. Sürekli seri, sonluyla (sayılar serisi + 1) sonsuzu kavramamızı sağlar.

Çeşitlilikteki özdeşlik, tin ile doğa arasında bir uyumun değerine sahiptir.

Her şeyin sürekli değiştiği bulutlu bir gökyüzü, kavrayış gücü için düzgün bir şeyden daha normaldir (her bir şey, her şeyin etkisine maruz kalır). Bununla birlikte, kendimizi salt zekâ açısına değil de kendi zekâmız açısına yerleştirdiğimizde bu bizi tatmin etmez, çünkü hiçbir şeyi kesinlikle kavrayamayız. Aksine, yıldızlı bir gökyüzünde tinin erişebileceği bir nesne görürüz. Ebedi, saf bir şey hissine sahibiz çünkü orada hayalgücü çalıştırılamaz. Bulutlu bir gökyüzünde istediğimiz şeyi hayal edebiliriz. Doğa tarafından sağlanan basit ilişkiler değerlidir çünkü bize şunu söylüyor gibi görünürler: "Sonlu tininle sonsuz doğayı düzene koyabilirsin" (dünyayı çağıran Pythagorasçıların sevinci.

Algılamayı kesmeden, anlayabildiğimiz büyük bir sevinç hissederiz. Olağan yaşamda, çok yakın olduğumuz için somut olarak düşünemediğimiz şeyler (masa...) ile bizi sersemleten şeyler arasında sallanırız. Bizi sersemleten şeylerden hesap aracılığıyla, kullanışlı sembollerle kurtulmaya çalışırız. Fakat, bu semboller dünya değildir. Sembollerden başka ilişkileri kavrayabildiğimiz zaman tamamen mutlu oluruz.

Güzel, soyut bir kavramla düşünülmez ve hal böyle olunca hayalgücüne yer bırakmaz.

Bir Yunan tapınağı sentetik bir birliğe sahiptir, yani sonsuz bir çeşitliliği bir araya toplar.

Bir sanat eserinin birliği her an kesintisiz bir tehlikede olmalı ve kurtarılmalıdır.

Farklı sanatları, farklı güzellik alanlarına geçelim:

Tören: Canlı askerleri tahta askerlerle değiştirseydik, artık güzel hiçbir şey olmazdı. Her an hoşlarına gideni yaptıkları ve hoşuna gitmeyeni yapmadıkları izlenimine sahip olmamız gerekir.

Dans: Tutku her an ritmi bozar ve onu asla bozmaz.

Mimarlık: Sonsuz sayıda görünüşlerin kaynağıdır, mekânı keşfetmeye yarar. Bir tapınakta, formların ardışıklığı, birliği yeniden kurmamız için yeterince kaprisli olmalıdır. Bir katedralde, her görünüm bedeni özellikle yakalamakla başlar ve bununla birlikte tüm bu görünümlerin mutlak bir birliğe sahip olduğunu biliriz: altında sonsuz ilişki hissettiğimiz katedralin formu.

Müzik: a) En naif haliyle: *Şarkı*. Sözler değişir ve anlatımla birlikte ses her an değişmeliymiş gibi görünür, ama aslında aynı kalır. b) *Enstrümantal müzik:* Temayı dönüştüren ve onu batıracak olanın tutku olduğu izlenimini edinmemiz gerekir. Bu, Beethoven'da çok duyulur: Bazı zamanlar şöyle deriz: "Bitti, tutku parçalandı", sonra tema geri gelir.

Heykel: Bkz. mimari; özerk bir sanat değildir.

Resim: Tine başvuran çizim değil, tonlarda bulunan bir uyum olmalıdır.

Şiir: Phaidra'nın umutsuzluğu dizelerde ortaya çıkar; yine de her an çığlık atacağı izlenimine sahip oluruz. Düzgünlük her an tehlikeye atılmalı ve yenilmelidir (Racine'de bu çok duyulur).

Doğa: Bazı anlar vardır ki, doğa kendiliğinden mimari bir görünüm edinir (*Güzeli yüceden ayırt etmemiz* gerektiğine fark edelim: Bir fırtına, hiddetli deniz, yücedir). Doğada güzeli, insan tarafından yapılan şeylere benzer bir düzenlilik sunduğunda görürüz. Doğa, sanatı taklit etmelidir ve tersine sanat da doğa kadar kendiliğinden olmalıdır. Güzel olan, hiçbir formu ayırt edemediğimiz zaman (örneğin el değmemiş bir ormanda) duyulan dehşet hissini değil, bir samimiyet, sahip olma hissini vermelidir. Bu samimi öğe, ilişkilerden, geometrik bir öğeden gelir.

İnsan bedeni: Onun güzel olması için bir uyum sunması gerekir, ancak soğuk bir uyum değil, hareketler, tutkular tarafından tehlikeye atılması gereken ve her an kurtulması gereken bir uyum. Bu, *spor* egzersizlerinde çok duyusaldır.

SONUÇ: *SANATIN AHLAKİ DEĞERİ.*

Bize tinin doğaya inebileceğini öğretir. Ahlak bize doğru düşüncelere uygun hareket etmemizi söyler. Güzel, idealin gerçeğe geçebileceğinin delilidir.

III. Çeşitli Planlar

KENDİNİN BİLGİSİ

Sokrates. "Kendini tanı."
Kant. "Biz sadece kendimizin görünüşünü tanırız."

Başlangıç:

1) Sıklıkla kendini tanıma zorunluluğundan bahsedilir. Ancak "kendini tanıma" muğlak bir tabirdir; *buradan farklı anlamlar geliştirmek gerekir.*

A) *Alışıldığı üzere* bunlar: a) Kendini değiştirmek için kendini tanımak, kendini düzeltmek. Ancak o zaman bu bir araç olurdu ve Sokrates kendinin bilgisini bir amaç olarak öne sürer; b) neler yapabileceğimizi bilmek, kendimizi kullanmak için kendini tanımak; c) insan doğasını bilmek için kendini tanımak (Montaigne).

B) Bayağı düşüncenin üstünde: "Kendini tanı", Yunanlar arasında bir atasözü yerine geçen ve tüm bilgeliğin toplanma yeri olan *Delphi tapınağının alınlığında* yazılı olan bir davranış kuralıydı. Bu özdeyişin anlamı ne olabilir? Şunu demek istemiş gibi görünüyor: "Bana gelerek doğanın, geleceğin sırları hakkında ne sorman gerekiyor? Yalnızca kendini tanıman yeterlidir."

C) Şimdi: Sokrates bu sözü mottosu olarak aldı. "Kendini tanı" buyruğu, bunun bir araç değil, kendi içinde bir amaç olduğunu gösterir. *Sokrates için, tüm düşüncenin son amacı olarak düşünülen (dışsal şeylerin bilgisine karşıt olarak) kendinin bilgisidir.*

En çok bilinen sonuncuyu tutmak için ilk kabulleri ortadan kaldırıyoruz.

2) Sorunun çıkarı nedir?

Dışsal şeylerin bilgisinin gerçek bir çıkarı yoktur veya en azından yaygın insan için kişinin kendi bilgisinden daha az çıkarı vardır. Ve özellikle, *kendinin bilgisi, herhangi bir düşünceye ve herhangi bir eyleme herhangi bir değer verebilir.*

3) Fakat kendimizi tanımak mümkün mü, nasıl?

Sıklıkla kendimiz hakkında hata yaptığımızı düşünürüz; dolayısıyla kendinin bilgisi, kendine yakışmaz. Hatta bazı kişiler, bunun imkânsız olduğunu düşündüler, tıpkı Kant'ın dediği gibi: "Biz sadece kendimizin görünüşünü tanırız." Başka bir sorundan söz etmeden önce, bu sorunun çözümünün zaruri olduğunu göstererek başlangıcı bitirelim.

Birinci kısım: "Benlik"in arayışında.

a) En kaba şey üzerine birkaç satırla başlayalım: karakter. Bu, başkalarının bizi yargılama şeklidir.

b) *İçebakış*:

İlk bakışta her şeyi bize teslim ediyormuş gibi görünür: benlik ve benlik-olmayan. Tüm bunların içinde benim olanı bulalım. İrade? Zekâ? Onları kavrayamayız. Duygulanım durumları? Bu pasif bir şeydir ve biz yalnızca iki nitelikten dolayı bize yabancı olan geçmiş duygulanım durumlarını kavrayabiliriz.

"Zaman ve benlik" paragrafının sonu ile bitirelim. Bugünün benliği ile bir yılın, bir ayın, bir günün, bir saatin benliğinde ortak olan nedir? (Somut örnekler). Anbean birbirini izleyen bir "benlik" tozu vardır. "Benlik" terimi kaybolur, hiçbir anlamı olmaz. Öyleyse, sorunun kendisinin bir anlamı yoktur. Bu birinci bölümün sonunda şu sonuca varırız: *Benlik, anlamsız bir terimdir.*

İkinci kısım: "Benlik"siz düşünce.

"Benlik"i kaybedersek neyi kaybederiz?

1) *Eylemlerimizi kaybederiz:*

a) *Tamamlanmış eylemleri bizimle ilişkilendiremeyiz.* Geçmişte birçok defa tamamladıklarımız bize tamamen yabancı olduğu için

ne eylemlerimizden pişmanlık duyabiliriz, ne mutlu olabiliriz, ne de onları garanti olarak kabul edebiliriz.

b) *Eylemlerimizi yönetmeyi bile düşünemeyiz; gelecek eylemlerimiz bizim değildir.* Oysa, tüm eylemler şimdi ile geçmiş arasında bir ilişkidir. Tüm insan işleri geleceğe yönelik yapılır; hepsi şimdiki zaman ile gelecek arasında birer köprüdür.

c) *Eylem kavramının kendisi böylece ortadan kaybolur*, çünkü bir eylem zaman içerisinde süren bir şey, zaman içerisinde koordine edilen bir dizi tutumdur. Dolayısıyla, mesele yalnızca eylemlerimizin bize ait olmaması değildir, aynı zamanda eylemler varolmazlar, "benlik" ile aynı zamanda yok olurlar.

2) *Düşüncelerimizi kaybederiz:*

a) "Benlik" ile ilgili tüm düşüncelerimizi kaybederiz.

b) Tüm düşüncelerimizi kaybederiz, çünkü tüm düşüncelerin öznesi gerçekte bendir.

Kant: "Temsillerin çeşitliliğini tek bir bilinçte kavrayabildiğim için, onları tüm *temsillerim* olarak adlandırıyorum, çünkü onsuz, bilincine sahip olduğum temsiller kadar çeşitli ve renkli bir "benlik"e sahip olurdum..."

Bilincin sentetik birliği, böylece tüm bilginin nesnel bir koşuludur. Ona sadece bir nesneyi tanımak için ihtiyacım yok, ancak benim için bir nesne haline gelmesi için ona her türlü duyusal görüyü (duyum) kabul etmem gerekir."

Tüm düşünceler bir bağlantı içerir ve bağlantıyı meydana getiren her zaman "ben"dir.

Kimse için gri değilse "duvarlar gridir" demenin hiçbir anlamı yoktur.

Bu, tezin "beklenmedik değişiklik ânı"dır.

Aslında böylece kendinden şüphe eden öznedir ve tüm düşüncelerin bu olumsuzlanması onun düşüncelerinden biridir.

Üçüncü kısım: "Ben" ve "benlik".

"Ben" herhangi bir duygulanımda veya eylemde vb değildir ve yine de tüm duygulanım, tüm eylem vb... onu varsayar. Riyakâr kişi, "ben" ile "benlik"i karıştırır; günahkâr onları karıştırmaz, pişmanlık onları eylem düzleminin üzerine çıkarır. Öyleyse:

1) Kendimiz hakkında sahiden bildiğimiz her şey yalnızca görünüştür (eylemler – duygulanımlar – düşünceler).

2) Bu halihazırda bizim varlığımızın (öznenin) olumsuz bir bilgisini oluşturur. Bu, Sokrates'in formülünün anlamlı olduğunu gösterir. *Ona göre, "ben" ile "benlik" arasındaki kesinti, tüm varoluşun nihai amacı olacaktır.*

Bunu doğrulayalım:

a) *Düşünceler* için: Bir düşünceyi sadece uzaklaştırırsak yargılayabiliriz. *Şüphe*, düşünen özneyi, böylece inceleyebileceği kendi düşüncelerinden koparmaktan ibarettir (bir düşünceyle birleştiğimizde, kayboluruz).

Dolayısıyla, düşünceler için "kendini tanı", *"Düşüncelerinizle birleşmeyin"* anlamına gelir.

Örneğin, matematikçi genellikle kendi teoremlerinde, formüllerinde vb kaybolur.

Mevcut bilim, bilinçten mahrum kalmayı başarıyor.

b) *Duygu* alanında:

Kendi duygulanımlarından kopmak gerekir.

Turenne örneği "Titriyorsun, karkas..."

Phaidon'un formülü: "Ruh, kendi arzuları, korkuları, öfkeleri, yabancı şeylerle olduğu gibi diyaloğuyla da."

Bağışlama, kişinin kendi nefretinden veya kininden kurtulmaktan ibaret olan bir eylemdir.

c) *Eylem* alanında:

Eylemlerdeki *ben*'i *benlik*'ten ayırmak, kişinin kendi eylemlerini yargılamasından, eylemin içinde asla kaybolmamaktan ibarettir.

Eylemlerinizi artık kendinizle ilgili olarak değil, nesnel olarak düşünmelisiniz.

Örnek: Bir hırsız, hırsızlığı zenginleşme olarak sayar; onun suçu, eylemi yalnızca kendisiyle ilgili olarak görmeye dayanır.

Sonuç:

Her durumda insan olmak, "ben" ve "benlik"i ayırmayı bilmektir. Bu çalışma aralıksız bir şekilde yapılmalıdır. Sokrates, fiziği kendini tanımak için kullanarak Sokrates ile fiziği uzlaştırdı.

Illi mors mala incumbit
Qui nimis notus omnibus
Ignotus moritur sibi.[1]

HAKİKAT AŞKI.

Başlangıç:

Görünür paradoks: İki kavramla karşı karşıyayız: "Aşk" ve "hakikat".

Oysa "aşk", *duygulu yaşama*, "hakikat" ise *entelektüel yaşama* aittir.

İşte konunun ana zorluğu:

"Entelektüel bir şey bir duyguyu harekete geçirir."

Birinci Kısım: Bayağılıklar.

Bütün insanlar hakikati sever.

Bilginlerin araştırmaları: Balzac'ın *Mutlak Peşinde* isimli eserinde Balthazar Claes. Archimedes. Kaşifler, soruşturmacılar vb.

İkinci Kısım:

Hakikat aşkının altında saklanan tutkular: Gurur, kibir, kumarbazınkine benzer tutku (Claes), koleksiyoncununki (tarihçiler), macera aşkı (kaşifler) vb...

Dolayısıyla hakikat aşkı, kendi başına son derece zayıftır. Hakikati değil, hoşa gideni severiz; hoşa gidenin doğru olduğuna inanırız ve buna samimiyetle inanırız.

İnsanlardaki hataların kaynağı, kesin olarak, hakikat aşkının diğer tutkulara nispetle zayıflığıdır.

Üçüncü kısım:

Bununla birlikte, bize ilgisiz gelseydi, hakikati hiç de aramazdık. Hakikat arayışına mutlaka daha üstün bir aşk eşlik eder.

Bu aşk nereden çıkar? Tüm aşağı duygulardan. Hakikat aşkı, ona körü körüne teslim olmadığımız anda tutkuların reaksiyonu tarafından uyandırılan yalan nefretidir.

---

1. Latinceden Türkçeye çeviri:
Herkesçe çok iyi tanınan kişinin
Üzerine kötü bir ölüm çöker.
Bilinmeyen kişi ise kendi kendine ölür. (ç.n.)

Phaidra tepki vermeye, yalanı sevdiğini hissetmeye şunu dediği zaman başlar: "Sefil, ve yaşıyorum ve görüşü destekliyorum.." Öylesine saf bir aşkla ölür ki, ortaya koyacağı tüm yalanlardan insanları arındırmaktan mutludur.

Sonunda bunu, onlara göre matematiğin düşüncelerini düzene koymak için en iyi alıştırma olduğu gerçek bilginlerin (Archimedes) hayatıyla ilişkilendirelim.

Sonuç:

Hakikat, bir arınma aracıdır. Hakikat, güneşin ışığıdır (Bkz. Platon); ona değerini veren İyi'den çıkar (Bkz. Platon, *Devlet*, Kitap VII).

Hakikat, şeylerin ifadesinin kendisi değil, saf düşüncenin eseridir.

Hakikati şeylerle ilişkisi içinde düşünmeye başladıktan sonra, onu tine göre değeri içerisinde düşünmeyle bitiriyoruz.

FEDAKÂRLIK.

1) *Haz fedakârlığı:*

Bu tek bir tane değildir çünkü, eğer akıllı bir varlıksak, aklın egemenliği bir fedakârlık değildir. Ve eğer akıllı bir varlık değilsek ve bir hazzı feda ediyorsak, daha güçlü bir duygu tarafından itilmemiz söz konusudur.

2) *Kendini feda etmek:*

İlke: Tüm *kendini küçümsemeler kötüdür.* Fedakârlık, intihara benzer. Kişinin kendi düşünce yetisini sakatlaması her zaman kötüdür, çünkü düşünce tüm iyilerin koşuludur. *Bilinçli düşünceye doğru yöneltilmeyen tüm yetiler (insan sevgisi tarafından bile) reddedilmelidir.*

FELSEFE VE METAFİZİK.

Metafizikten başka felsefi çalışma yoktur.

Fakat metafizik araştırmayı tasarlamanın iki yolu olduğunu görmek gerekir:

Ontolojik bakış açısı ve *eleştirel bakış açısı* vardır. Bilimsel, ontolojik, eleştirel bakış açıları arasındaki ilişkiler:

Bilim: Fenomenler arasındaki nicel ilişkiler.

Ontolojik bakış açısı: Kendimizi Tanrı'nın bakış açısından konumlandırırız. Kendilerinde şeyleri bildiğimizi varsayarız ve onları sahip olduğumuz bilgiyle karşılaştırırız.

Eleştirel bakış açısı: Bilim vb yaparken ne yaptığımızın bilincine varmaya çalışırız. Eleştirel bakış açısı, bilimi, içimizdeki mükemmel yöntemde olduğu gibi karşılaştırmaya çalışır. Bu bakış açısı tamamen meşruyken, *ontolojik bakış açısı absürddür.*

Eleştirel filozoflar: Terimi icat eden Platon, Descartes, Kant.

BİLGİNİN GÖRELİLİĞİ.

I. İki kelimenin *çeşitli anlamlarını* araştırmak.

II. *Farklı alanlar:*
   1) *Saf duyum:* Öznellik.
   2) *Algı*: Şeyler zaten bizden bağımsız gibi görünür, ancak biz her şeyi belli bir perspektiften görürüz.
   3) *Bilim*: Perspektifi ortadan kaldırmaya çalışır. Mutlak olana erişiyoruz gibi görünür. Fakat aslında, tine göre görelilik.

III. *İnceleme*: Görünüşte, bu bilgiye karşı bir bilgidir, gerçekte değil. Gerçekten de *"mutlak" bilgi ideali, dünyaya boyun eğmek olacaktır.* (*Pythia*,[2] bilgi terimlerinden birini siler: *Pythia.*) *Bilginin değerini oluşturan ve hatta onu tinle ilişkilendirerek dünyaya bir değer veren, göreliliktir.*

HATA.

Bunu iki şekilde düşünebiliriz:

a) *Dışsal bir şekilde:* Gerçeklikle anlaşmazlık olacaktır.

b) *İçsel olarak:* O halde düşüncelerin bağlantısızlığından ibarettir. Platon gerçeğe yöntemsiz varanları, doğru yolda yürüyen körlerle karşılaştırır. Aynı şekilde Stoacılar, güpegündüz, gündüz olduğunu söyleyen bir deliden bahsederler. *Gerçekliğin kendi içinde bir bedeli yoktur,* çünkü herhangi bir deli tesadüfen oraya varabilir.

2. Yunanistan'da Delphi'deki gelecek habercileri; Delphi kâhinleri. (ç.n.)

Öyleyse, "doğru düşünce" ve "yanlış düşünce"ye karşı çıktıktan sonra, "*iyi düşünmek*" ve "*kötü düşünmek*"e karşı çıkmakla bitiriyoruz. *Hata, günah haline gelir.*

ZAMAN.

Başlangıç: Zaman, insanlığın en derin ve en trajik uğraşıdır; hatta diyebiliriz ki: Tek trajik. Hayal edebileceğimiz tüm trajediler *tek ve benzersiz bir trajedi*ye geri gelir: *Zamanın akışı.* Zaman, tüm kolaylıkların da kaynağıdır.

Varoluşun hiçliği duygusunun kaynağı budur, Pascal bunu çok derin bir şekilde hissetti. İnsanları düşünmekten böylesine korkutan şey zamanın kaçışıdır. "Eğlence"nin amacı, zamanın akışını unutmaktır. Bir şeyleri geride bırakarak sonsuza dek sürüp gitmeye çalışıyoruz, ancak onlar sadece şeylerdir.

*İnsanın sonsuzluğa karşı yenilmez bir eğilimi olduğu*nu söyleyerek bu tartışmayı bitirebiliriz.

Asla zamanla (bilimsel yasalarla) ilgili olmayan insan düşüncesi ile insan yaşamı arasında çözülmez bir çelişki vardır.

Güzel olan her şey, bir sonsuzluğa sahiptir. İnsanlara göre saf duygular: Aşk, arkadaşlık, duygulanım (Rodrigue'in Chimène için, Polyeucte'in Pauline için, Dante'nin Béatrice için duygusu). Bu duygular kendilerini sadece sonsuz olarak görmez, ancak nesnelerini de sonsuz olarak görürler. *Dolayısıyla bizde zamanın akışına itiraz etmeyen hiçbir şey yoktur ve bununla birlikte içimizdeki her şey zamana tâbidir.*

Birinci kısım. Zamanın köleliği:

1) *Şimdiki zaman:* Gelecek ve geçmişle ilişkilendirilen tüm düşünceleri ortadan kaldırırsak, geriye ne kalırdı? Hiçbir şey. O halde sahip olduğumuz, şimdiki zaman, o anda geçen, yalnızca geçmiş halinde bilince varan bir hiçliktir.

Dolayısıyla *zamanın yasasına göre gerçek bir varlığımız yoktur.*

Zamanın bu kaçıcı karakteri, hayatın bir rüya olduğu, dış dünyanın var olmadığı hissinin sebebidir.

2) *Düşünce*: Geçmişi yalnızca arkamızda bir yerde var olarak düşünürüz. "Eskinin karları nerededir?" *Geçmiş asla var olmaz.*

Geçmiş onarılamaz ve onarılamaz olduğu sürece *ölümcüldür*. Geçmişten aldığımız fikir, yazgı fikridir (Bkz. Maine de Biran, "Ben değişikliğe uğradım").

3) *Gelecek*: *Tesadüf* gibi, dolayısıyla da kör bir şey olarak görünür.

O halde, *güçsüzlüğümüz tamdır:* Şimdiki zaman hakkında hiçbir şey yapamayız çünkü o vardır (şimdiki zaman olduğu sürece, o bir olgudur); geçmiş hakkında hiçbir şey yapamayız çünkü o artık yoktur; gelecek hakkında hiçbir şey yapamayız çünkü o henüz var değildir.

Güçsüzlük duygusundan eğlence yoluyla kaçmayı deneriz: hatanın baş dönmesi, sarhoşluk arayışı (rezil veya asil neden: kendinden vazgeçme).

İkinci kısım. (Karşı kısım):

1) *Zaman gerçektir, tek gerçek şeydir,* çünkü dünyanın bir rüya olduğunu düşünürsek bile bu rüya her zaman zamanın akışına tâbidir. Öyleyse *zaman, tüm hakikatlerin kaynağı olmalıdır.*

Kant: "Zaman *a priori*dir ve sonuç olarak *evrensel*dir."

Buradaki mesele, Bergson'un belli bir paradoksunu aşmaktır: Zaman ile süre arasındaki zıtlık. Zaman soyut, süre somuttur. Fakat o, form ve maddeyi karıştırır. Zaman gerçekten tek evrensel şeydir. Zaman, *a priori* bilgilerin kaynağıdır (Önce olan, sonra olamaz. Zaman geri çevrilemezdir. İki zaman arasında sonsuz sayıda ara an vardır vs). Bu bize süreklilik fikrini veren ilk şeydir.

2) *Zaman, sonsuzluğu içerir.*

Geçmiş ile gelecek arasındaki ilişki, sonsuz bir ilişkidir; zamanın akışı bile sonsuzdur.

3) *Düzenin soyut formuna indirgenen zaman, tüm sonsuz hakikatlerin kaynağıdır.*

4) Zaman fikrinin kendisi, gelecek serinde belli bir ele geçirme anlamına gelir: Büyük ahlaki öneme sahip olan *nedensellik* fikri.

Üçüncü kısım. İnsanın güçsüzlüğü ve güçlülüğü. Yöntemsel eylem, sonsuzluğu zamanda taşır:

Mümkün olan iki tutum vardır:

Böylece zamanın akmasına müsaade edebiliriz (örneğin makaralı küçük çocuk) veya *geçen anlara sonsuz bir değer veren zamanı doldurmaya* çabalayabiliriz.

Ölümü sonsuzluğa bir geçiş olarak düşünürsek, hayatta zorunlu olarak sonsuz bir şey olduğunu idrak etmeliyiz. Bkz. Mallarmé: "Öyle ki kendi içinde, sonsuzluk onu sonunda değiştirir."

Öyleyse insanın tek sorunu, zamana karşı verdiği mücadeledir.

SEZGİ VE TÜMDENGELİM.

"Sezgi" kelimesinin farklı anlamları. Hazırlıklar.

Sezgi, anlık düşüncedir.

Kant için: "Duyusal bir görü/sezgi" *vardır*, entelektüel sezgi yoktur (Önemli not: "Duyusal sezgi", duyusallıkla ilişkilendirilir, ya form yoluyla, uzay ve zaman ya da içerik yoluyla, duyumlar).

Descartes için: Sezgi, sayesinde bir ilişkinin kavrandığı eylemdir.

Bergson için: Hayati hamle (*élan vital*) ile sempati.

Zekâdan başka şeyleri kavradığımız durumlarda sezgi vardır.

Bayağı anlamda: Bu bir kehanet içgüdüsüdür. Bu farklı duyuların birliğini oluşturan şey, zihnin *dolaysız tamalgısının* kavramıdır.

Sonuçta *ödevin öznesi*, "dolaysız düşünce" ile "zamanında açığa çıkan düşünce"nin zıtlığından *ibarettir*.

Sonuç olarak: Bu iki düşünce formunun değerini ve sınırlarını, ne yoldan birlikte olduklarını vb bilmeyi başarmak gerekecektir.

İnsanlar için, her şeyi aynı zamanda düşünmemek bir kusurdur. İlahi Tinin/Kutsal Ruhun, her şeyi sezgisel olarak düşünebildiğini tasavvur ederiz.

Uyacağımız sıra: 1) Descartes; 2) Kant; 3) Bergson ve bayağı duyu (tümdengelim ile ilişkinin en belirgin olduğu duyulardan, en az belirgin olduğu duyulara doğru gidiyoruz).

I. Descartes'a Göre Duyu:

Sezginin sınırı: *Bir seferde yalnızca bir ilişki kavranabilir. Zamanın zorunluluğu,* düşünceyi kendisine yabancı kılar (bilmiş olmak, bilmemektir). Bu, çok karmaşık olan modern bilimde gitgide daha fazla meydana geliyor.

II. Kant'a Göre Duyu:

Sınırlama: *Entelektüel/Akli sezgi yoktur.*

Entelektüel/Akli gerçekliği kavrayamayız; ikinci olarak, onu kanıtlayamaz ve tespit edemeyiz.

Tüm görü/sezgi, duyusallık formlarına tâbidir: İnsan, zaman ve uzayın dışında olmayan hiçbir şeyi kavramaz; düşüncenin tüm ilerlemesinin koşulu, *a priori* (aritmetik, geometri) veya *a posteriori* (deneyim) *duyusal bir görüdedir/sezgidedir* (Duyusal görünün/sezginin *a priori* analizi: Saymanın tek yolu, parmaklarla veya nesnelerle saymaktır. Bu görünün/sezginin malzemesi, zamanın kendisidir).

III. Bayağı Anlam ve Bergson'a Göre Duyu:

A) Geçmiş durumlarda olduğu gibi tümdengelim içinde kurulmamış, ancak *tümdengelimden daha hızlı ve daha ileri giden* sezgi formlarının olduğu görünür.

Örnekler: Birdenbire bulunan sorunlar, bilimsel icatlar, ispatlanamaz hakikatlerin bilgisi (Bkz. Pascal: Geometrinin tini ve incelik tini hakkında), insan doğasının bilgisi.

B) *Bergson* için sezgi, evrenin gizli dinamizminin bilgisi olacaktır (Bergson bayağı anlamı aldı ve ona metafizik bir anlam verdi).

SONUÇ:

1) *Estetik*; sezgisel bilgi, bizim için *asla ulaşılmayan bir idealdir.* Estetik duygu, oraya varacağımız hissidir; ancak oraya asla varmayız. Bu nedenle güzelde her zaman bir acı vardır. *Güzel olan, ilahi düşünceyi bize fark ettirmiştir.*

2) *Metafizik*: Kendinde-şeyleri kavrayamayız (entelektüel/akli sezgi yoktur), yalnızca eşdeğerini tümdengelim aracılığıyla yeniden oluşturmayı deneyebiliriz. *Tin, asla öznesi ile temasta değildir.* Her alanda olduğu gibi bu alanda da görünüşleri mümkün olduğu kadar açıklamak zorunda olan yorucu kurgulara, hipotezlere maruz kalıyoruz; *insanlık durumu hiçbir zaman ulaşamayacağı ve tasavvur bile edemediği bir mükemmelliğe yöneliyor.* İnsan onuru bunu anlamaktan ibarettir. Eğer kaçmak istersek, daha aşağıya

düşeriz (Pascal: "Kim melek meydana getirmek isterse, canavar meydana getirir").

3) *Ahlak*: Ahlak yasası bir ispatın nesnesi olamaz; onun entelektüel bir sezgi olduğunu söyleyebiliriz. İspatların değeri bu sezgiye dayanır.

İÇEBAKIŞ, İSTEMLİ EYLEMLERLE İSTEMSİZ (İSTEMLİ OLMAYAN) EYLEMLER ARASINDA AYRIM YAPMAYI SAĞLAYABİLİR Mİ?

Başlangıç: Kendi kendisiyle ilişkilerinde sorunun önemi. Kendi erdemimiz hakkında doğrudan bilgi sahibi olabilir miyiz? İradeyi tutkulara benzer ve onları yenebilecek bir güç olarak düşünebilir miyiz? Tutkularla aynı tarzda varolan, düşünce tarafından dolaysızca kavranabilir bir varoluş olarak? Öyle görünüyor ki evet: cesaret eylemi...

Birinci kısım: "İstemli eylemler" ile "istemsiz eylemler" arasındaki zıtlık.

1) "İstemsiz eylemler": İradeye karşı mekanik refleksler, beceriksizlik eylemleri.

2) "İstemli eylemler":

a) Kasıtlı eylemler (örneğin: Gezinti, tiyatroda alkışlamak);

b) iş, ne kadar istemli olursa o kadar hassas ve acı verici olur;

c) kahramanca eylem (işkenceye direnç).

Bu ikinci serinin örnekleri arasında ortak ne vardır?

İrade, düşünülmüş düşünce (*pensée raisonnée*) ile olgu arasındaki ilişki, olguyu belirleyen düşünce olacaktır. Olgu, insanın tininde var olur ve onu maddede var eder.

İkinci kısım:

1) a) *Görünüşte istemli olan makine refleksleri:* Yemek, düştüğünüzde kollarınızı uzatmak, gezinmek, pencereyi kapatmak, tiyatroda alkışlamak.

Her durumda, görünüşte yargı tarafından belirlenen eylem, gerçekte onu belirler.

Tiyatroda alkış durumunda, Durkheim'ın işaret ettiği toplumu taklit etmenin gücüne dikkat çekmeliyiz. Törenlerde insan, yalnız

kaldığında artık yeniden keşfedemeyeceği ya da ancak böyle anları düşünerek bulabileceği coşkuları hisseder.

Dinde de, kolektif duyguların izlerini bireyde görürüz.

Kahraman antimilitaristleri gördüğümüz savaşta da bu aynıdır.

Edebiyattan örnekler alabiliriz: Polyeucte[3] bile geri dönme kızgınlığıyla toplumun etkisine maruz kalır.

(*Durkheim*, sözde istemli eylemler ile sözde istemsiz eylemler arasındaki farkı basitçe, sözde istemli eylemlerin, toplum tarafından bireye yapıştırılan reaksiyonlardan kaynaklananlar olduğu ve sözde istemsiz eylemlerin yalnızca bireyden kaynaklananlar olduğu görüşündeydi.)

Dolayısıyla, düşünce ile eylem arasındaki ilişki altüst edilmiştir. Düşüncenin belirleyici rolü bir yanılsamadır.

b) *Başka yerde düşüncenin eylemi belirlediği durumlar var mıdır?* Akıl yürütmede, ispatlamadığımız kavramlara dayanırız; ayrıca genellikle tesadüfe teslim oluruz: Matematiksel ispatlarda, sıklıkla onları yaptığımız sefer anladığımız yapılışlar yaparız. Bu cebirde de meydana gelir. Öyleyse, matematikte bile, düşünce eylemi takip eder.

Dolayısıyla iradeyi sadece düşünce ile eylem arasındaki ilişkiye arayamayız.

2) Şimdi, *içebakış, iradeyi yalnızca eylemde arayabilir mi? "Nedensiz eylem"de* (*acte gratuit*)*?* André Gide, iradeyi tamamıyla keyfî şeylerde aradı (*Vatikan Mahzenleri*). "Ancak nedensiz eylem diye bir şey yoktur; eğer "bunu özgür olduğumu göstermek için yapıyorum" dersem burada bir amaç vardır; öbür türlü, faydasız eylemler reflekstir.

3) Son olarak, içebakış, iradeyi yalnızca düşüncede arayabilir mi? Karar vermede, karar eylemi dışladığı için irade yoktur.

Jean Valjean örneği: Bir karar vermeden bütün gece düşünür ve sabahları bir dakika bile düşünmeden hareket eder.

İkinci kısmın sonucu: İrade yoktur, dolayısıyla erdem de yoktur. Sürekli olarak düşüncenin izlemekten başka bir şey yapmadığı kör bir mekanizma tarafından çekiliriz.

---

3. *Polyeucte*, Fransız Pierre Corneille tarafından yazılmış beş perdelik bir trajedidir.

Üçüncü kısım:

Tüm düşüncelerin değerine dair bütün bu *şüphe*, düzende/tertipte (*engrenage*) değildir.

Şüpheyi ve onun farklı alanlarını çalışalım:

Matematik: Sıralarını değiştirmek için düşünceleri reddetmekten ibarettir.

Eylem alanı: Refleksler, düşünceleri kışkırtır. Özgür olmak onlara inanmamaktır, ki bu da eylemlerimizi değiştirir (Özgürlük bir varoluş biçimidir).

Goethe: *Biz yalnızca hatalarımızın bilincindeyiz, doğru eylem bilinçdışıdır* (Bunu bir sporun zarif pratiğine, bir müzik aletinin alıştırmasına vb uygulayın).

Böylece İncil'deki riyakârın tarihinin genişletilmiş bir yorumuna ulaşıyoruz.

Sonuç: *Erdem, kişinin hatalarının bilincinde olmasıdır. Alçakgönüllülük*, bayağı anlamından farklı bir anlam edinir; *entelektüel bir erdem* haline gelir. Erdem, öz-bilinç olmadan gitmez, ancak onun içerdiği bilinç, neyin yanıltıcı, istemsiz olduğunun bilincidir. *İrade kavrar, kavranmaz.*

İrade ve erdemi kavradığımızı düşündüğümüz her defa, bu bir yanılsamadır. *Gurur her şeyden önce entelektüel bir hatadır.*

DİKKAT.

Başlangıç: Konunun önemi:

Dikkat, insan ile hayvanlar arasındaki tüm farkı oluşturur.

Tine mi, bedene mi aittir?

Veya daha çok, tin tarafından mı, beden tarafından mı belirlenir?

Birinci kısım: Kendiliğinden dikkat

Duygu her zaman kendiliğinden dikkati (korku, dehşet vb) kışkırtır.

Psikolojik işaretlerden başka bir şeyi artık düşünemeyiz.

Fizyolojik işaretler, hareketsizlik, gerginlik, solunumun durması.

Tek dikkat türü bu mudur?

İkinci kısım: İstemli dikkat

Bir geometri problemine, anlık yazılı ödeve verdiğimiz dikkati analiz edebiliriz.

Psikolojik işaretler: Sakin.

Fizyolojik işaretler: Başka bir şey düşünmekten kendimizi alıkoyarız, yani *kendiliğinden dikkati sileriz*, bunlar birbirlerini dışlar.

İstemli dikkatte, sürekli olarak gerginlikten kaçınırız, istemli dikkatin kendiliğinden dikkate dönüşmesi sürekli olarak engellenir.

Üçüncü kısım: Tin ve bedenle ilgili dikkat.

Dikkat fenomeninde, *tinin bedenle ilgili rolü kontroldür: Emirler değil, yasaklar* verir.

Tin kendisine istediği düşünceleri vermez, ancak istediği düşünceleri uzaklaştırır.

Sonuç: Dikkatin önemi

1) entelektüel düzlemde: Hatayı önler
2) duygusal düzlemde: Sadakatsizliği önler
3) eylem düzleminde: Günahı önler

*Sanatsal yaratışta dikkat*in bir analizini Paul Valéry'nin *Eupalinos*'unda bulabiliriz.

Sanatçı kendi içinde sessizdir ve ruhun güçleri koşarlar, ancak sanatçı ilhamın kendisini uzaklaştırır; bu askıda olan anda yaratır; ve bu an asla yeterli olmaz (Descartes'ın *Meditasyonlar*'ının kökeni olan *şüphe*yle karşılaştırın).

İlhamı veren şey, *onu düzenleme, ona hükmetme gücüdür.*

DUYGULU (*AFFECTIF*) YAŞAMDA İRADE.

Duygulu yaşamda irade ne yapabilir ve özellikle, daha üstün duygular yaratmak veya geliştirmek adına ne yapabilir?

İrade, daha düşük duygulardan daha yüksek duygular *geliştirebilir*, ancak *onları yaratamaz.*

Her zaman bir *kontrol gücü* vardır.

a) İrade, duygularda saf olmayan her şeyi uzaklaştırabilir.

Kirli olan her şeyi, kendimize karşı samimi olmamızı engellediği ve bir *çelişki* barındırdığı şeylerde tanırız.

İnceleme pratiği yapmalı, yargıyı alıştırmalı ve *duygularımızı nesnelleştirme*ye çalışmalıyız.

Örnek: Aşkta, arkadaşlıkta, bu duygular saf olmadığı sürece sevilen nesnenin kendi hayatı olduğunu unuturuz.

Eşitlik olması için, iki varlık arasındaki ilişki tersine çevrilebilmelidir.

Duyguların arınması bu nedenle neredeyse tamamen entelektüel bir düzendendir.

b) Öte yandan, gerçek duygulanımı nitelendiren *sadakat*tir. İradenin sadakat üzerinde bir etkisi var mı? Koşullu refleksler yaratabiliriz: Sevilen kişinin adını yazmak, en çok beğenilen kelimeleri tekrarlamak, görmelerini sevmediğimiz şeyleri yapmamak.

Sonuç olarak: Üstün duygunun iki özelliği vardır: Hakikat ve sadakat. Hakikat *entelektüel düzlemde*, irade ise *eylem düzleminde* elde edilir. İrade asla en baştan üstün duygular yaratamaz; onları her zaman aşağı duygulardan geliştirebilir. Öyleyse, aslında, onları her zaman yaratabilir.

DUYGULU YAŞAMDA DÜŞÜNCENİN ROLÜ.

Başlangıç:

Düşünce duygulanımlara hükmetmiyorsa, duygulanımlar düşüncelere hükmeder.

Bazı filozoflara (Fideistler) göre, düşünceler yalnızca duygulardır. Fakat öyleyse, biz tamamıyla pasifiz.

I. Dünyanın olguları olarak duygulanımlar. Düşüncelerin, duygulanımlara göre boyun eğmesi.

1) *Duygulanımlara göre düşünce özgürlüğü bir yanılsamadır.*

Spinoza: "Küskün çocuk, özgürce intikam almak istediğine inanır."

Leibniz: "Eğer rüzgârgülü düşünebilseydi, dönmek istediği için döndüğünü söylerdi."

2) *Duygular bize dışsal tesadüflerden gelir.* Spinoza'nın analizi: Doğanın güçleri, insanınkileri sonsuzca aşar. Dolayısıyla, insanın duygulanımlarının olmaması mümkün değildir.

Temel duygulanımlar *neşe* (daha büyük bir mükemmelliğe geçiş) ve *keder* (karşıtı).

Bir şeyin bedenimizi hareket etme gücünü artırdığı her defa, o şeyin fikri de ruhumuzun düşünce gücünü artırır veya azaltır. Neşe ve keder kozmik unsurlardır. *Aşk*, dışsal bir nedenin fikrinin eşlik ettiği neşedir. *Nefret*, dışsal bir nedenin fikrinin eşlik ettiği bir kederdir. Herhangi bir şey tesadüfen neşe veya keder nedeni olabilir.

Herhangi bir şeyin nedeni olmadığı bir neşe veya kederden etkilendiğini düşündüğümüz olgudan yola çıkarak, onu sevebilir veya ondan nefret edebiliriz. Tesadüfen severiz veya nefret ederiz (edebiyatta örneklerini bulun).

3) *Tüm yaşamımız, duygulanımlar aracılığıyla sürekli olarak tesadüflere tâbidir.*

II. *Duygulanımlardan,* onları *anladığımız* ölçüde *kurtuluruz.*

Her şeyden önce mesele, nesnenin duygulanımın dışında var olduğunu anlamaktır (aşk, öfke, korku...)

Örneğin, Phaidra için Hippolyte yoktur...

Aksine, *Cinna*'daki Augustus, sadece Cinna'ya karşı olan tutumunu değil, aynı zamanda Cinna'nın ve diğerlerinin geçmişteki suçlarına karşı tutumunun ne olabileceğini de kapsar.

Turenne, korkusunu anladığını "Titriyorsun, karkas..." sözünde gösterir.

Antik çağda insanlar kötü haber getiren ulaklara öfkelenirlerdi (şimdi bile bu doğal bir reaksiyondur); bu, haber ile ulak vb arasında gerekli bir ilişki olmadığını anlama meselesidir.

Böylece *duygulanım kalır, ancak kendine indirgenir.*

III. *Saf, yani akla yatkın bir düşünceye uygun ve çelişkisiz duygular.*

Duyguları dağıtmak yerine, onları aklın onaylayabileceği bir şekilde nesneyle ilişkilendirebiliriz. O halde, tutkulu aşk platonik aşka, korku tehlikeyle yüz yüze gelme hırsına, öfke ilkel nesnesine karşı cömertliğe dönüşür ve kendine karşı öfkeye dönüşme eğilimindedir, korku iyilikseverlik haline gelir.

Bütün duygulanımlar aşk için bir fırsattır.

Saf duyguların esas özelliği, *sonsuzluk*tur (ki bu, aklın esas özelliğidir).

SONUÇ:·

Düşünceyle ilişkili olarak duygulanımların değeri. Duygulanımlar düşüncenin dinlenmesine asla izin vermezler, onu arındırıcı bir eylemde bulunmaya zorlarlar. Duygulanımı tamamen öznel (Descartes) veya nesnel (Dante) bir şey yapar.

EDEBİ YARATILIŞTA HAYALGÜCÜ VE BİLİMSEL DÜŞÜNCE.

Başlangıç: Ortak yerler.

1) Hayalgücü her türlü temsili üretir: "Yaratıcı hayalgücü".

2) Verilen maddelerden yola çıkar: "İnşacı/konstrüktif hayalgücü" (*imagination constructrice*).

Öyle görünüyor ki bu ikisinin edebiyat ve bilimde payı var, görünüşte farklı oranlarda ancak daha yakından bakıldığında benzer bir şekilde.

I. Edebi yaratış ve bilimsel yaratış üzerine ortak yerler:

1) Hayalgücü, temel edebi nitelik (romantikler) olacaktır.

2) Öyle görünüyor ki bilim insanı, tam tersine kesin bir kişidir.

3) Bununla birlikte bilim insanı, romantik şairin kardeşi gibi görünebilir. Bilim insanının kendisi de verimli bir hayalgücüne, ilhama (dünyanın kökenine dair spekülasyonlar vb) ihtiyacı vardır. Örnekler: Hertz, Einstein, Cuvier.

II. Bilimde hayalgücünün analizi.

1) Basit örnekler: Problemler.
   a) İlham verici hayalgücü (yanlış düzenli).
   b) Ondan vazgeçen teorik analize eşlik eden hayalgücü.
   Öyleyse *sorunu bulmak, hayalgücünü düzenlemektir.*
2) Yöntemsel buluşu tasarlamayı deneyelim.

Örnekler: Işık üzerine araştırmalar (Descartes, Huyghens, Fresnel). Gözlenen sonuçları yeniden oluşturmayı mümkün kılan en basit karşılaştırmayı arıyoruz ve gitgide karmaşıklaştırıyoruz.

Diğer örnekler: Hertz, elektrik üzerine çalışmalar.

Sonuç: Hayalgücü, disipline sokmaya engeldir.

III. Harflerde hayalgücünün analizi:

1) *Düzyazı*: Roman, karmakarışık bir hayalgücü gerektirmez veya daha çok hayalgücünü zorlamakla ulaşılmaz. Roman, biraz çılgın bir hayalgücünü düzenlemenin bir yoludur; onu düşünceler sayesinde düzenler.
2) *Şiir*: Hayalgücünü düzenleme (ritim, tekerlemeler) aracıdır.

Sonuç: Bilim insanı hayalgücünü yener, sanatçı ruh ile beden arasında bir uyum kurar.

CESARET.

Cesaretin temel biçimleri nelerdir?

Onların ortak bir unsuru yok mudur?

I. Cesaretin *ilk formu,* aktif olarak (savaşa gidenler) veya pasif olarak (işkenceye direnç: Şehitler, antifaşistler) *kendini sergilemek*ten ibarettir.
II. *İkinci bir formu, tehlikede ve acıda* aklı başında *kalmaktan* (soğukkanlılık) ibarettir.
III. *Üçüncü bir formu, dışsal tutkuların ortasında aklı başında kalmaktan* ibarettir.
IV. Bu farklı formlarda *ortak ilke*yi arayalım. Platon'un tanımına varırız: "Neyden korkup korkmayacağına dair doğru bir görüş."

Sonuç: Cesaretin diğer erdemlerle ilişkisini aramak gerekir. *Yalnızca tek bir cesaretin* değil, *bilinçli kalmaktan ve kendi kendini kontrol etmekten* oluşan *tek bir erdem* olduğunu görmeyi beceririz.

İNTİHAR.

I. Tanım: "Ölüme neden olacağı düşüncesiyle tamamlanan her türlü eylem."
II. Çeşitli türler:
    1) Bilinçli intihar: Ölüm cezasına zorlanıldığında yalancı şahitlik yapmayı reddetmek bu anlamda bir intihardır. Hayatın sizi bir katil yapmaya iteceğini hissettiğinizde kendinizi öldürün (Alman antifaşistleri). Kendisinden önce başkalarını kurtaran gemi kaptanının durumu.

2) Onurla intihar: Duruma göre namus intiharı, öncekilerden uzaklaşacak ya da yakınlaşacaktır. Örnekler: Caton, Sophonisbe, Galois, kendilerinin inanmadıkları savaşlarda savaşan herkes.
3) Bağlılıkla intihar: Yaptığımız şeye inanırız, diğerleri yaşayabilsin diye kendimizi öldürürüz. Euripide'in trajedisinde genç Rus teröristler Décius, Alceste. Bağlılıkla/adanmış intiharlar başka bir varlık adına edilebilir ve bu onun yaşamının bizimkinden daha değerli olduğunu ortaya koyar ya da kolektif bir varlık için intihar edilebilir: Vatan, kilise. Halihazırda biraz umutsuzluk vardır: Kendi yaşamımızın değerini başka bir şeye göre inkâr ederiz.
4) Çaresizlikle intihar: Bu durumda kesinlikle hayatınızın değerini inkâr ederiz.

Sebepler: Adaletsizlik, talihsizlik.

III. *İnceleme*:

1) Bir suçta suçlu ya da suç ortağı olmaksızın yaşayamayacağımız bir ölümü kabul ederiz, ki bu suçta başka bir varlık yalnızca bir araç olarak kullanılır. olmadan yaşayamayacağımız veya bir suça, başka bir varlığın sadece araç olarak alınacağı bir eyleme yardımcı olmadığımız sürece ölümü kabul ederiz.
2) Örneğin, Galois'nın ölümü evrensel olarak düşünülemez.
3) Her insanın varoluş amacı, yeryüzünde en yüksek derecedeki insanlığı var etmektir. Kişi, görevi ve bu görevi başaramayacağını düşünemez.

Her insan, düşünceyi yeryüzüne iletmeye muktedir olduğunu düşünmelidir.

Alceste, bu gücü Admète'e devreder.

İdeali başarmak için araçlara kendinde sahip olduğunu hisseden bir kişi, yalnızca kendisine olduğu kadar başkasına da güvenirse bağlılıktan ölecektir. Fakat ahlaki yaşam her zaman

kendi kendisiyle ilişkili bir meseledir. Dolayısıyla, başkasından aşağı hissetsek bile, kendimizde bir güç olduğunu hissetmeliyiz.

Soruyu kendimize sormamız bile gerekmez, erdemli bir şekilde yaşayacağımızı kabul etmeliyiz.

Başka bir varlık mesele olduğunda, kendi kendimize her zaman şöyle demeye hakkımız vardır: "Onun hakkında emin değilim." Euripide'de, bayağı adam için ölenin en iyi kişi olduğunu görebiliriz.

Soru, şu durumda başka bir şekilde ortaya çıkar: *Toplumu kurtarmak için ölmeyi kabul edebilir* miyiz?

İnsanların insan olarak yaşamasına izin verdiğini düşündüğünden vatanı için ölen asker intihar etmez. Fakat çok net görüşlere sahip olmak gerekir, onun ölümünün, diğer bireylerin düşünmesine izin vereceğini görmek gerekir. *Bir insandan fazla olan tek şey, insanlığın genel olarak yaşam koşullarıdır.* Ölerek, insanlığın artık insan olamayacağı bir sistemden insanlığı sakınabilir miyiz?

Ancak iki şeyden birisi: Eğer insan olarak yaşamaya izin veren korkunç bir rejimi engellemek için ölürsek, nedensizce intihar ederiz ve eğer insan gibi yaşamayı engelleyen bir rejimi engellemek için ölürsek bağlılıkla ölmeyiz, kendimizde en kıymetli olan şey için ölürüz, çünkü her şekilde yaşamaya devam etmeyecektik.

Sonuçlar: Tüm intihar formları kötüdür, birinciler hariç.

ADALET VE İYİLİKSEVERLİK.

İyiliksever bir insanın iltifatları, basitçe dürüst olanın hiçbir şeyi, adaletsiz olanın ise sitemleri hak ettiğini düşünürüz.

Fakat bu hâlâ ödevi dışsal bir şekilde düşünmektir: *Adaletin gerçek ödevi, her bireyi bir amaç olarak düşünmektir* (Kant).

İyilikseverliğin formülü: "Yakınını kendin gibi sev" formülü bunun özdeşidir.

Öyleyse, ahlaki anlamda, bu iki formül, tek bir formül eder (Sosyal anlamda, mahkemenin karşısına çıkmamak için gereken her şeyi yaparsak adil oluruz).

SOYUT FİKİRLER.

Genel fikirler ile *evrensel fikirler* arasında iyi bir ayrım yapmalıyız. Örneğin, bir çembere sahip olabiliriz, genel veya evrensel bir fikir. Çocuk, dairenin bir doğru parçasının bir nokta rotasyonuyla vb ile oluştuğunu görmediği sürece, sadece dairenin genel fikrine sahiptir.

Bilginin ilerlemesinin, genel fikirleri evrensel fikirlere dönüştürmeye dayandığını söyleyebiliriz.

Hiçbir fikir, doğasında genel değildir.

Biyolojide bir aslanı tanımlayabilmek için yeterince bilge olduğumuz günden itibaren, evrensel bir aslan fikrine sahip olurduk (Cuvier, bu evrensel anlayışa yaklaştı).

Kavramının olduğu şeyleri bir araya getirdiğimiz ancak inşa edemediğimiz her zaman, *genel fikirler* söz konusudur.

Yeniden inşa ettiğimizde, evrensel fikirler söz konusudur.

Söküp yeniden kurmadığımız sürece, bir saat kavramına sahibiz (genel fikir). Aynı şekilde, kaldıracın ilkesi tin tarafından inşa edildiğinde, onu tüm formlarda tanırız, onun evrensel bir fikrini ediniriz.

Evrensel fikirler aracılığıyla soyut fikirlerden somut şeylere geçiyoruz.

Örneğin, kaldıracın evrensel fikrine sahipsek, dayanak noktasının yerini vb dikkate alarak her kaldıracı özellikle inceleyebiliriz. Sadece kaldıracın genel fikrine sahipsek bunu yapamayız.

İnsan düşüncesinin onuru, evrensel fikirler aracılığıyla soyuttan somuta gitmeye dayanır.

BACON.
"İNSAN DOĞAYA YALNIZCA ONA İTAAT EDEREK HÜKMEDER"

Başlangıç: Genel olarak insanın sefaleti ve büyüklüğü. Bazen dünyanın merkezi olduğumuz, bazen de karşımızda hiçbir şey olmadığı izlenimine kapılırız. İnsan bazen doğa üzerinde büyük bir güce sahip gibi, bazen de onun oyuncağı gibi görünür.

I. *Komut*:

Küçük çocukluk: *Çocuk* ağlayarak hükmeder, sihir çağıdır, arzu nesnesini sözler veya jestlerle üretir. *Pagan duasında* da *peri masallarında* olduğu gibi sihirli karakterler vardır. Olgunluk çağında bile, modern dönemdeki dünya komutlarla aydınlanır, arzulanan yerler bize gelir.

II. *Kölelik*:

Bununla beraber *ölüm*, her çeşit tehlike (seyahat kazaları, yıkılan evler, çığlar, yıldırım vb) tarafından yakalanırız; ölüme kadar gitmeden bile, *hastalığa* maruz kalırız. Ve başka bir düzlemde, her zaman tutkuların avıyız: *Öfke, üzüntü, sıkıntı...*

Dolayısıyla insan, doğanın bir oyuncağıdır, görünürdeki gücü bir tuzaktır; bu güç aslında onda değildir; kendisine verilmiştir ve o nedenini bilmeden ondan alınır.

III. *Yöntemsel çalışma kavramının analizi:*

(Geçiş = Spinoza. "İnsanın var kalma gücü sınırlıdır ve dışsal nedenlerin gücü tarafından sınırsızca aşılır.")

Küçücük gücüyle insan, zorlu güçleri nasıl yenebilir? Düşünce bir güç değildir.

Somut örneklere yönelelim; hayvanların evcilleştirilmesi: At, üzerine bir engel yerleştirilerek yönlendirilir (geminden acı çeker); dümen aracılığıyla suyun önüne bir engel koyarız; yelkencilik: "Ters rüzgâr" gemi yolculuğu yaparken, rüzgârı, sizi doğal olarak götüreceği yönün tam zıttı bir yöne götürecek şekilde kullanmayı başarırsınız.

Dolayısıyla, *doğanın kuvvetinin asla yönetilmediğini, doğanın hiçbir şey istemediğini görürüz.*

Bu, *koşullu bir zorunluluk* meselesidir: Nedeni biraz değiştirerek sonucu çok fazla değiştirebiliriz. Tamamıyla pasif olan bu kuvvetler için en ufak bir engel önemlidir; kuvvetin uygulandığı koşullardan birini değiştirmek, gerekli olarak kuvveti değiştirmektir (kendinde değil, ancak bizi ilgilendiren için). Doğal fenomenlerin kuralları aynı zamanda onların koşullarıdır; bunun bilincinde olduğumuzda doğaya hükmedebiliriz.

Doğada kendisine benzer bir düşünce, kendisininkine benzer bir kuvvet olduğuna inandığı sürece insanın iki tavrı olabilir: doğaya hükmetmek veya boyun eğmek. Her iki durumda da mağlubuz, köleyiz.

İnsan, kuvvetle değil ancak kurnazlıkla doğa karşısında zafer kazanabilir (Bu fikir popüler masallarda bulunur: Bir cüce tarafından yenilen bir dev).

Dolayısıyla insanın eylemini, fenomenin kendisi üzerinde değil, *dolaylı bir şekilde* kurnazlık ile *fenomenin koşulları üzerine* uygulandığını ve bir *yönlendirmeden* ibaret olduğunu söyleyerek karakterize edebiliriz. İnsan için soru, asla enerjisini asla bir noktada toplamak değil, *bir yöntem edinmektir*. İnsani gücü yapan, *çabanın kontrolüdür.*

Bir *adaptasyon* gerekir.

Öyleyse, itaat etmeyi bilmediğimiz yerde güçsüz oluruz. Yalnızca itaat etmeyi öğrendiğimiz kadar hükmederiz.

Bu hakikatin uygulandığı *çeşitli alanlar:*

1) *Dış dünya*: Her zaman hareketleri dönüştürme meselesidir (zaten alıntılanan örnekler).
2) *İnsan bedeni:* Bedenimize hizmet etmeliyiz, ona emirler vermemeliyiz. Örneğin bedenimize: "acıkmayın, kızarmayın vb" diyemeyiz. Bacon'un formülü asketizmi[4] kınar. Yapılması gereken, kullanılabilen enerji rezervini diğer nesnelere uygulamaktır; bir tutku, emici bir uğraşa direnemez. Başka yerlerde olduğu gibi orada da bu, böylelikle bir *enerji dönüşümü*dür.
3) *Toplum*:
   Barışı isteyen Napoléon örneği vb...

Sonuç: *Zorunluluk bilinci,* yalnızca etkili eylemin bir koşulu değil, ancak insanlık onurunun da tek formudur.

4. Asketizm veya çilecilik, çoğu zaman manevi hedefleri izleme amacıyla, dünya zevklerinden yoksun nitelikli bir hayat tarzı seçmeyi ifade eder. (ç.n.)

PLATON.
"DEVLET"

1. KİTAP.

Sokrates: "İki adam alalım, mükemmel şekilde adil ve adalet dışında her şeyden (hatta adaletin itibarından) yoksun kalmış bir adam, ve tüm hayatına adilmiş gibi bakmış adaletsiz bir başka adam. Onları gözetecek bir Tanrı olmasaydı kimin en mutlu olacağını arayalım."

Fakat *ruhta adaleti inceleyemeyeceğimiz için, onu devlette inceleyeceğiz.*

(*Cumhuriyet*/*Devlet* siyasi bir anlaşma değildir.)

Devlette üç sınıfı ayırabiliriz: 1) Bilgeler; 2) savaşçılar; 3) işçiler.

Platon, her sınıfa uygun düşen erdemi arar:

1) Devletin bilgeliği, yöneticilerin bilgeliğiyle ölçülür.
2) Savaşçıların erdemi, cesarettir.
3) İşçilerinki ölçülülüktür (bağlı olması gereken ihtiyaçlar).

Öyleyse, devletin bilgeliğinin, cesaretinin, ölçülülüğünün ne olacağını biliriz.

Fakat *adalet* ne olacak? Sokrates onu, *bu iç düzen arasındaki bir uyum ve ilişki* olarak tanımlar.

Platon, ruhta, devletin üç sınıfına uygun düşen üç ilke bulur: (1°) *Öfke* her zaman (2°) *aklın* (3°) *arzuya karşı* olan tarafını alır; aklın arzu üzerindeki egemenliğini sağlar.

Kendimizi ikna etmemiz, kendimize karşı olan şiddet sayesindedir. Öfkenin sadık bir köpek gibi olması gerekir. Adalet şunlardan ibarettir: Karar veren akıldır, aklın emirlerinin yerine getirilmesini sağlayan öfke ya da cesarettir; itaat edense arzulardır.

Her ilke, kendi yerini tutuyorsa meşrudur. Örneğin, arzu yargılamaya karıştığında, akla ait olan işlevi doldurur vb.

Sokrates, adalet ve adaletsizliğin ne olduğunu böylece bulduktan sonra, adaletsizliğin farklı formlarını inceleyecektir.

Platon'un adalet ve adaletsizliği tanımladığı tamamen içsel şekli dikkate alalım. Herhangi bir eylemi yapabiliriz, *içsel uyumu koruyorsa bu doğrudur.*

6. KİTAP.

Platon, gördüklerini söyleyebileceğimiz kişilerin, yalnızca filozoflar olduğunu düşünür (Ancak Platon, dışsal dünyayı reddetmez).

Filozofun nitelikleri: Tüm erdemlere sahip olmalıdır. Şehrin yönetimini filozoflara emanet etmek gerekir. Fakat herkes onların bunu yapamayacağını söyleyecektir.

Platon buna, gemi karşılaştırmasıyla cevap verir.

Burada, gerçekten *Platon'un siyaset hakkındaki görüşleri*ni buluruz.

Geminin patronu, devletin meşru sahibi olan kör kalabalığı temsil eder; kalabalık, birini yetkilendirmek zorundadır. Orada büyük soru ortaya çıkar: *Bir sosyal bilim* var mıdır?

Patronu baştan çıkarmak isteyenler (belagat), mürettebatı öldürenler, pilotu uyutanlar, yemeye ve eğlenmeye koyulanlar için yoktur. Patronu çiğnerler ve yıldızları seyretmenin bir yararı olduğunu bile bilmezler...

Öyleyse, yıkıcı tek soru şudur: Bir sosyal bilim var mıdır?

Sosyal bilim, tüm sarhoş pilotları derhal ortadan kaldırdı. Ancak hırslılar, bir sosyal bilimin olmasından korkarlar ve ayrıca az filozof vardır çünkü onlar eğitim tarafından yozlaştırılmışlardır.

Oldukça yetenekli gençlik için en büyük ve neredeyse tek tehlike, kamuoyudur (kolektif sofizm); özellikle günümüzde kolektif bir izlenim bırakma araçları son derece güçlüdür. Kendimize sorular sormayı inkâr ettiğimiz zaman, bunun nedeni kolektif sofizm tarafından yozlaştırılmış olmaktır. Bir başka zorlama ise *zulümdür*.

Kalabalık, içgüdüsel reaksiyonları, refleksleri olan *büyük*, güçlü bir *hayvandır*; bu kalabalıkla nasıl davranacağını bilmeye dayanan bir bilim vardır. Büyük siyasetçilerin talihi, büyük hayvanın yakında ne isteyeceğini sezmeye dayanır. Büyük hayvanın hoşuna giden şeyi "güzel", "hoş", "iyi" olarak, onun hoşuna gitmeyeni "çirkin", "kötü" olarak adlandırmaktan ibaret olan koca bir felsefe vardır.

Bu büyük hayvanı eğiten birini asla bulamayacak mıyız? Bütün sosyal soru budur.

Her durumda, *en azından düşüncenin eylemini ayırt etmek*, büyük hayvanın dayattığı zorunlulukları, onları erdemlerle ka-

rıştırmadan anlamak gerekir: Adalet, hakikat. Büyük hayvanın kuvvetli bir kolektif hayalgücü vardır, ancak kavrayış gücü yoktur.

Öyleyse, büyük hayvanın neyin üzerinde güce sahip olmadığını soralım. Onun, *matematiksel fikirler üzerinde bir gücü yoktur...*

Sokrates, filozofların nasıl yozlaştığını gösterir. Onların etrafındaki herkes onları iktidara iter. Felsefe satılır. Her şeye rağmen gerçekten filozof kalanlar, bunu özel koşullara mı borçludur? Hastalık, Sokrates'in iblisi.

Gardiyanların eğitimi: Gardiyan, ideal modeli tanımalıdır.

Kusurlu hiçbir şey, bir şeyin ölçüsü değildir.

(Bu formül birçok soruya uygulanabilir ve Descartes'taki her şeyi potansiyel olarak içerir.)

Bu iyi fikri, değerini tüm bilgiye verir.

İyi fikri haricindeki tüm bilgi, kibir veya merak konusudur.

Konformist (mekanik) erdemin gerçek bir değeri yoktur; o, görünüşün alanındandır.

Niye cesur, ölçülü, adaletli vb olduğumuzu bilemeyebiliriz, bunlar erdemli gölgelerdir. Hakiki görüş, doğru yoldaki kör gibidir. İspatsız doğruyu düşünenler kördür, tıpkı yanlış düşünenler kadar (Bu, bilimde ve erdemde "tesadüf"e uygulanabilir).

Öyleyse, *İyinin Araştırması*na uyalım. Görünür nesneler için güneş ne ise, ruh için de o olan bu "İyi" ne olabilir? Onu *Tanrı* olarak adlandırabiliriz. *Platon'un Tanrı'sı, Descartes'ın Tanrı'sıdır: Tanrı hakikatlerin üstündedir; tüm sonsuz hakikatleri veren, Tanrı, dünya ve biz arasındaki ilişkidir.*

Platon ve Descartes, aynı varlığın iki enkarnasyonudur.[5]

7. KİTAP.

Mağara alegorisi.

Mağara, dünyadır.

Bağlantılar, hayalgücüdür.

Kendi *gölgelerimiz*, içebakış aracılığıyla tanıdığımız *pasif durumlardır.*

Mağaranın bilginleri, *empirik bilgiler*e sahip olanlardır (hava durumunu önceden nasıl söyleyeceğini bilenler, empirik olarak

5. Enkarnasyon kelimesinin kökeni, Latince *incarno* fiilidir. Bu fiil, "ete dönüştürme, vücut bulma" anlamına gelir. (ç.n.)

nasıl iyileştireceğini bilen doktorlar, ticari anlayışı olanlar vb). Onların biliminin kendisi, yalnızca bir gölgedir.

Eğitim, der, genel görüşe göre, çocukların ruhlarına düşünceyi koymaktan ibarettir. Oysa, der Platon, *her kişinin kendisinde düşünme kapasitesi vardır.* Eğer anlamıyorsak, bunun nedeni bağlar tarafından tutuluyor olmamızdır. Ruh acı, haz vb bağlarıyla bağlandığı her defasında, zekâ yoluyla sonsuz modelleri düşünemez.

Şüphesiz, mağarada matematikçiler vardır ama onlar onurlara, rekabetlere, yarışmalara vb doğru dönmüş durumdalar.

Eğer birisi sonsuz modelleri anlayamıyorsa, bu entelektüel yetersizlikten değil ancak ahlaki yetersizlik nedeniyledir.

Mükemmel modellerle ilgilenmek için *sonsuz olmayan şeylere değer vermeyi kesmek* gerekir.

Gözümüzün önünden geçen aynı dünyaya, zaman ilişkisi altında veya sonsuzluk ilişkisi altında bakabiliriz. *Eğitim, ruhu bakması gereken yere çevirmekten, ruhu tutkulardan kurtarmaktan* ibaret olmalıdır.

Platon'un ahlakı, "Kör olmaktan ibaret olan en büyük haksızlığı bile kendine yapmak"tır. *Düşünme gücümüz eylemler tarafından engellenmediğinde iyi davrandığımızı biliriz.* Sadece açıkça düşünebildiğimiz eylemleri yapmak ve ruhu onları açıkça düşünmemeye zorlayan eylemleri yapmamak, Platon'un tüm ahlakıdır.

Gerçek ahlak, salt içseldir.

Mağaradan çıkan adam, büyük hayvanı öfkelendirir (Bkz. Stendhal: "Tüm iyi akıl yürütmeler gücendirir").

Zekâ kendi kendine incinir, akıl yürütme mağara adamlarını öfkelendirir.

Eğer mağarada kalırsak, erdemin tüm dışsal kurallarını boşuna gözlemlemiş olacağız, erdemli olmayacağız. *Entelektüel hayat ve ahlaki yaşam birdir.*

Platon'un geçmiş olanın alanı dediği, onları tutkularımıza göre düşündüğümüz sürece şeylerdir.

Kendimize "anlamaktan acizim" dememeliyiz; şunu demeliyiz: "Ruhun gözlerini, anlayacağım biçimde döndürebilirim." Tinlerin bu eşitliği bir görevdir, bir olgu sorunu değil (Bkz. Descartes).

Bilgelerin mağaraya geri gelmeleri ve orada hareket etmeleri gerekecekti. Gücün, onu arzulayanların değil, onu itenlerin elinde olduğu duruma erişmeliyiz.

Platon, *mağaradan çıkmak isteyenleri eğitmek için uygun bilimlerin* neler olduğunu araştırır. Bunlar:

Aritmetik,
geometri,
astronomi,
müzik.

Platon'un tüm *bilimler* üzerine formülü:

Onlar, doğru şeylerin tanrısal imgeleri ve gölgeleridir, oysa duyusal şeyler görünüşlerin görünüşleridir, en azından hâlâ mağarada bulunduğumuz sürece.

Geometriye, matematiksel bilimlere bağlananlar varlığa ulaşırlar, ancak bir rüyadaymış gibi.

Bu nedenle, düşüncenin kendisinin sürecini açıklayan matematikten üstün bir birim vardır. Bu, *diyalektik*tir. Maalesef Platon bize bu üstün bilimin nelerden oluştuğunu söylemez. O, yalnızca, diyalektikçinin niteliklerinin neler olduğunu söyler: Çalışkan olmalıdır (fiziksel ve entelektüel olarak), yalandan ve yanlışlıktan nefret etmelidir.

Ekler
Yerçekimi ve İnayet
ve
Doğaüstü Bilgi
Eserlerinden Alınan Düşünceler[1]

(Belirtilen pasajlar takip eden dersle karşılaştırılacak)

I. VARLIK DUYGUSU ZORUNLULUK - GERÇEK HAKİKAT VE AŞK

1. "Kıymetli şeylerin kırılganlığı güzeldir çünkü o, varoluşun izidir. Meyve ağaçlarının çiçekleri." (D.B., s. 16). (Bkz. Ders s. 145: "Tümdengelimde, dünya her zaman eksik olacaktır...").
2. "Zekâ, doğa ile doğaüstünün kesişmesi. Bir yarı-gerçeklik üretir (koşullu zorunluluk). Aşk (rıza) gerçeği üretir" (D.B., s. 35). (Bkz. Ders s. 121).
3. "Tanrı'nın Oğlunun insan olarak yaratılmasının en üstün nedeni, insanları kurtarmak değil, hakikate tanıklık etmektir...
   ... Hangi hakikat? Tanık olmaya değer yalnızca bir hakikat vardır; zira Tanrı Aşktır..." (D.B., s. 201). (Bkz. Ders s. 250: "Hakikat aşkı" hakkındaki plan. Bundan böyle vurgu şuna kayar: Aşkın Hakikati).

1. Alıntılanan sayfaların numaraları, "le Monde en 10/18" koleksiyonunda yayımlanan *Pesanteur et la Grâce (Yerçekimi ve İnayet)* baskısına ve Gallimard tarafından sunulan *Connaissance Surnaturelle* (*Doğaüstü Bilgi*) baskısına atıfta bulunmaktadır. (ç.n.)

4. "İnanç, Tanrı'nın aşk olduğuna ve başka hiçbir şey olmadığına inanmaktır.
   Bu henüz en iyi ifade değildir. İnanç, gerçekliğin aşk olduğuna ve başka hiçbir şey olmadığına inanmaktır" (D.B., s. 222).
5. "Aşk, geri çekilmedir. Tanrı, geri çekilmedir" (D.B., s. 267). (Bkz. Ders s. 145: "Tespit"te düşüncenin istemli olarak geri çekilmesi).
6. "Aşk ilahi bir şeydir. Bir insan kalbine girerse, onu kırar" (D.B., s. 294).
7. "Dünyanın gerçekliği, bizim tarafımızdan ve bizim bağlılığımızdan yapılmıştır. Bu, bizim tarafımızdan şeylere taşınan benliğin gerçekliğidir. Bu, asla dışsal gerçeklik değildir. Yalnızca tam ayrılma aracılığıyla algılanabilirdir" (Y. ve İ., s. 23).
8. "Çokça insan, bir şehrin yok oluşu ile bu şehrin dışına çaresiz sürgünleri arasında bir fark olduğunu bütün ruhuyla hissetmez..." (Y. ve İ., s. 24).
9. " Ve gözlerimdeki berraklığı alıp götüren ölüm, bütün saflığını kirlettikleri güne geri döner.." Gördüğüm bu şeyler olsunlar diye ortadan kaybolurum, çünkü onlar artık benim gördüğüm mükemmelce güzel olan şeyler olmayacaklar" (Y. ve İ., s. 50). (Bkz. Ders s. 251).
10. "İsa'nın çarmıhı, bilgiye açılan tek kapıdır" (Y. ve İ., s. 64). (Bkz. Ders s. 252: S. Weil'in evrimi; 1934'te yalnızca "eleştirel" bakış açısı meşruydu).
11. "Varoluşla tek temas organı, kabullenmedir, aşktır" (Y. ve İ., s. 70). (Bkz. Ders s. 227: Marcus Aurelius'un tavrı).
12. "Çelişki tek başına her şey olmadığımızın kanıtıdır. Çelişki bizim sefaletimizdir ve sefaletimizin duygusu gerçekliğin duygusudur; zira sefaletimizi biz üretmeyiz. O doğrudur.." (Y. ve İ., s. 166). (Bkz. Ders s. 65- zaman...).
13. "Tinin çarpıştığı çelişkiler, tek gerçeklikler, gerçeğin ölçütü. Hayalgücünde çelişki yoktur. Çelişki, zorunluluğun sınavıdır" (Y. ve İ., s. 103). (Bkz. Ders s. 75: Gerçeklik kavramının ortaya çıkışı).

14. "Zorunluluk, Tanrı'nın aldırışsızlığının, tarafsızlığının zekâsı için gerçek bir imgedir.
Böylelikle mucizenin sıradan kavramı bir tür dinsizliktir (ikinci bir nedeni olmayan, yalnızca ilk nedeni olan bir olgu)" (Y. ve İ., s. 108). (Bkz. Ders s. 135: Engel olarak gerçeklik, dinsizlik olarak mucize).
15. "Zekânın kavrayamadığının, kavradığından daha gerçek olduğunu akıl yoluyla biliriz (Y. ve İ., s. 130). (Bkz. Ders s. 77: "Gerçeklik kanıtlanmaz, tespit edilir").
Öyle görünüyor ki, bu başlıca "gerçeklik" kavramı konusunda, Simone Weil'de gerçek bir evrim meydana gelmiştir; 1934'ten sonraki yazılarında, "yarı-gerçeklik" (Kant'ınki) ile gerçeklik (İsa ve Aşkınki) arasında ayrım yapar ve buna ancak tam bir ayrılma ile ulaşılabilir. İlerleyen sayfalarda (eklerin II. ve III. bölümleri) taslağı yapılan karşılaştırmalar, bu "mistik" tavrın entelektüel köklerini fark etmemizi sağlayacaktır.

II. AYRILMA - KAVRANILAMAZ İYİLİK "BOŞ" VE İNAYET

(Bkz. Ders s. 112-3: "Bilinçdışı": Buluş, Alışkanlık.)
(Bkz. Deneysel bilimlere dair ders s. 151; s. 41: Sonuç.)

1. " 'Üstelik/Ek olarak' şeyler" Tanrı onları, hem ödül hem de bir aşk sınavı olarak bize verir. Efendi köleyi ödüllendirdiğinde, sınav onu ödülsüz bıraktığı zamandan daha tehlikelidir. Fakat onlara bağlanırsak, sonsuz merhametinden ve bir uyarı olarak onları bizden geri alır..." (D.B., s. 23).
2. "Tanrı aşkı içimizde bulunuyorsa, onun varlığını tespit edemeyiz. O, bilinç için bir nesne değildir;çünkü Tanrı'yı seven, içimizdeki Tanrı'dır ve Tanrı bir nesne değildir. Yakınlara gelince, hatırladığımız iyilikseverlik eylemlerinin İsa'nın teşekkürlerinde bahsi geçmeyecektir, çünkü onları hatırladığımız sürece, "karşılığımızı aldık." Hatırlamadıklarımıza gelince, tanım gereği onları yaşanıp yaşanmadığını bilmeyiz. Buna karşılık kötülük hakkında kesin bir bilgimiz var..." (D.B., s. 130). (Bkz. Ders s. 261: İçebakış hakkında plan).

3. "Eylem meyvelerinden ayrılmış olmak. Bunun için, ruhun derinliklerinde bir mimari gerekir" (D.B., s. 162).
4. "Bir şeyi bedavaya verdiğimizi düşünürsek, bu tek düşünce bir karşılıktır. Öyleyse bedavaya verip vermediğimizi asla bilemeyiz.
   Doğru olan düşüncelerin, onları düşünmemek şartıyla bir listesini yapmalı ve düşündüğümüz anda yanlış hale gelmeliyiz.
   Kendimize dair düşündüğümüz tüm iyi ve tüm kötü şeyler, onları düşündüğümüz anda yanlıştır. Bu nedenle yalnızca kendimize dair kötüyü düşünmeliyiz. Ve bunun yanlış olduğunu bilmemeliyiz" (D.B., s. 170-1).
5. "... Değer biçildiği anda yok olan iyilikler vardır. Bu gerçekten de gösteriyor ki, yalnızca Tanrı, lütfuyla kurtarabilir..." (D.B., s. 191). (Bkz. Ders 113, alışkanlığın incelemesi: "İyi gitmediği" sürece uyguladığımız kontrolün bilincindeyiz).
6. "Olmamaya rıza göstermek, her türlü iyilikten yoksun olmaya rıza göstermektir ve bu rıza, tüm iyiliğe sahip olmayı meydana getirir. Sadece, biz onu bilmeyiz. Eğer bilirsek, iyilik ortadan kaybolur. Orphée ona baktığı zaman Eurydice'i kaybeder. Niobé, sayılarını övdüğü zaman çocuklarının öldüğünü görür" (D.B., s. 194). (Bkz. Ders s. 41: "Çaba sarf ettiğimiz yanılsaması...").
7. "Aşkta Tanrı'nın varlığı görünür olduğu zaman, bu, Tanrı'dan başka bir şeyin varlığıdır. İlahi Baba yalnızca sır içinde yaşar" (D.B., s. 239). (Bkz. Ders s. 219: "Tanım gereği Tanrı kanıtlanamaz").
8. "Makrokozmosta olduğu gibi mikrokozmosta, evrende olduğu gibi ruhta, saf ve otantik olan tamamen gizlidir. Öyleyse ancak kendimizi mutlaka kınarsak hakikatte oluruz. Eğer bir insanın içinde oldukça gerçek bir iyilik varsa, bu onun haberi olmadan olamaz" (D.B., s. 238). (Bkz. Ders s. 113).
9. "Verdiğinin eşdeğerini almak için bir ödülün zorunluluğu. Fakat bu zorunluluğa şiddet uygulayarak bir boşluk bırakırsak, bir hava akımı ve doğaüstü bir ödül ortaya çıkar. Başka karşılık varsa gelmez: Bu boşluk onu getirir" (Y. ve İ., s. 20).

10. "... Boşluk en üstün bolluktur, ancak insanın onu bilmeye hakkı yoktur..." (Y. ve İ., s. 32).
11. "Bu nedenle İncil'de: "Size onların karşılıklarını aldıklarını söylüyorum." Ödül olmamalı" ... (Y. ve İ., s. 33).
12. "İstisnasız, benlikte olan her şey mutlaka değersizdir; ve başka yerlerden gelen hediyeler arasında kendime uygun bulduğum her şey değersiz hale geliyor..." (Y. ve İ., s. 40).
13. "... İnsan var olmaya değil, yalnızca sahip olmayı haizdir. İnsanın varlığı perdenin arkasında, doğaüstü tarafta konumlanır. Kendisi hakkında bilebileceği şey, yalnızca koşullar tarafından ona ödünç verilendir. *Ben*, benlik (ve başkası) için gizlidir; o Tanrı'nın tarafındadır, Tanrı'dadır, Tanrı'dır. Gurur duymak, Tanrı olduğunu unutmaktır..." (Y. ve İ., s. 46-7). (Bkz. Ders s. 105: "Tini doğrudan incelemek imkânsızdır, onun özellikleri olumsuzdur" ve s. 245: Sokrates ve Kant'ın iki cümlesi üzerine plan).
14. Zekânın gerçek aşktaki ayrıcalıklı rolü, zekânın doğasının, uygulandığı olguyla silinen bir şey olmasıdır... Gerçek alçakgönüllülüğe zekâdan daha yakın hiçbir şey yoktur. Onu gerçekten kullandığımızda zekâmızla gurur duymamız imkânsızdır, ve onu kullandığımızda ona bağlı olmayız..." (Y. ve İ., s. 131). (Bkz. Ders s. 18: İçebakış incelemesi).

III. İRADENİN ÖTESİNDE: DİKKAT - BEKLEYİŞ - ALÇAKGÖNÜLLÜLÜK

(Bkz. Ders s. 145: Tespitin değeri, s. 246: Dikkate dair plan).
(Bkz. Ders s. 261: İçebakışa dair plan vb...)

1. "Beklenti, tinsel hayatın temelidir" (D.B., s. 44).
2. "Alçakgönüllülük, ruhun zamanla olan belirli bir ilişkisidir. Bu, bekleyişin bir kabulüdür. ... Sanat bekleyiştir. İlham bekleyiştir... Alçakgönüllülük Tanrı'yı bekleyişe katılır" (D.B., s. 91). (Bkz. s. 265, Paul Valéry'nin analizi üzerine).
3. "Alçakgönüllülük, başkaları ile karşılaştırıldığında, kişinin kendisi hakkında kötü bir görüş değildir. Kişinin kendisi üzerine, kendinde gayrişahsi olana kıyasla radikal olarak kötü bir görüştür" (D.B., s. 136).

4. "Alçakgönüllülük, tüm otantik erdemlerin kökenidir" (D.B., s. 166). (Bkz. Ders s. 264).
5. "Kurban, Tanrı'ya bir hediyedir, Tanrı'ya vermektir, onu yok etmektir... Sadece insanın kendisine ait olanı yok etmeye hakkı vardır; yani kendi bedenini bile değil, sırf iradesini" (D.B., s. 168-9).
6. "Alçakgönüllülük için bir gurur kullanımı vardır" (D.B., s. 192).
7. "İrade aracılığıyla kendimizden çıkamayız. Ne kadar çok istersek, o kadar kendimizde oluruz. Biz yalnızca arzu edebilir, yalvarabiliriz" (D.B., s. 224).
8. "Hakikatin zekânın ötesinde başlaması gibi, iyilik de iradenin ötesinde başlar" (D.B., s. 224).
9. "Benliğin aracılığı olmadan, kimse Babaya gitmez", yani alçakgönüllülük tek yoldur" (D.B., s. 264).
10. "Alçakgönüllülük her şeyden önce bir dikkat niteliğidir" (D.B., s. 323).
11. "Aziz Pierre'in inkârı. İsa'ya "Seni inkâr etmeyeceğim" demek, zaten onu inkâr etmekti çünkü bu, sadakatin kaynağını lütufta değil kendinde varsaymaktı" (D.B., s. 114, Y. ve İ., s. 33).
12. "Alçakgönüllülük, hakikat arayışındaki en esaslı erdemdir" (D.B., s. 233).
13. "Önemli olan şudur ki, gurur duymaksızın ve güçten düşmelere rağmen azmederek, irade yavaş yavaş yıpranır ve ortadan kaybolarak biter. Ortadan kaybolduğunda, iradenin ötesinde, itaat içinde oluruz" (D.B., s. 296).
14. "Thales "Her şey sudur", yani her şey itaattir. Tanrı'nın gücü aynı zamanda itaattir. Bakire, yaratığın itaatidir, çarmıha gerilmiş İsa Tanrı'nın itaatidir" (D.B., s. 309).
15. ("Vazgeçme" üzerine): "Bütün bunlar kendinden çekip alınmamalı, fakat kaybedilmemeli, Job gibi" (Y. ve İ., s. 45).
16. "Bir suça eğilime karşı mücadele, hangi durumlarda iyiliğe bağlı enerjiyi tüketir ve hangi durumlarda ona enerji nitelikleri merdivenini tırmandırır?"
    Bu, irade ve dikkatin rolünün karşılıklı önemine bağlı olmalıdır" (Y. ve İ., s. 51).

17. "Mutlaka saf olan her iyi, iradeden kaçar" (Y. ve İ., s. 53).
18. "Neden bir önyargıyla savaşma iradesi, insanın onunla dolu olduğunun kesin bir işaretidir? Zorunlu olarak bir saplantıdan ileri gelir. Ondan kurtulmak için tamamen sonuçsuz bir çabadır. Dikkatin ışığı, böyle bir durumda tek başına etkilidir..." (Y. ve İ., s. 62). (Bkz. Ders s. 33, çırak bisikletçi örneği).
19. "Taklit etmek adil bir adam gerektirir ki Tanrı'nın taklidi basit bir kelime olmasın, ancak iradenin ötesine geçebilmemiz, onu taklit etmek isteyememiz için gereklidir, Çarmıhı isteyemeyiz" (Y. ve İ., s. 93).
20. "Hataları iradeyle değil, dikkatle iyileştirmeye çalışmak. İrade, yalnızca birkaç kasın birkaç hareketini elinde tutar. İçsel yalvarma tek akla uygun olanıdır, çünkü konuyla hiçbir ilgisi olmayan kasları gerginleştirmekten kaçınır. Erdem, şiir veya bir sorunun çözümü hakkında kasları gerginleştirmekten ve çeneleri sıkmaktan daha aptalca ne olabilir? Dikkat tamamen başka bir şeydir. Gurur böyle bir gerginleşmedir. Gururlu kişide, bir lütuf eksikliği (kelimenin iki anlamıyla) vardır. Bu bir hatanın sonucudur. En yüksek seviyesinde dikkat, dua ile aynı şeydir. İnanç ve aşk gerektirir" (Y. ve İ., s. 118-9). (Bkz. Ders s. 40-1: Çaba duygusunun incelemesi).
21. "Bulmak istememek gerekir..." (Y. ve İ., s. 119).
22. "Aranan amacın tam tersi sonuç doğuran çabalar vardır (örnek: Hırçın dindarlar, sahte asketizm, bazı bağlılıklar vb" (Y. ve İ., s. 119-20). [Böylelikle, başlangıçta entelektüel düzeyde kınanan asketizm (Bkz. Ders s. 279), daha sonra tinsel düzeyde, itaat adına yasak olacaktır (Bkz. yukarıda, Ekler, III, 14, 15, 19)].

IV

A. – ERDEMİN VE TANRI'NIN İÇ DÜNYASI

1. "Tanrı'nın iradesi hakkında yanılabiliriz, ancak Tanrı'nın kendi iradesine uygun olduğunu inandığımız her şeyi yapmamızı istediğine kesin gözüyle bakabiliriz." (D.B., s. 102). (Bkz. Ders s. 219: Ahlaki zorunluluklar).

2. "Arzu ve sahip olma, sahte iyilikler için farklıdır; doğru iyilik için, hiçbir fark yoktur. Öyleyse Tanrı, onu arzuladığım için benim varlığım kadar kesindir" (D.B., s. 110). (Bkz. Ders s. 219: "Tanrı'yı kanıtlayan daha çok ahlaki idealdir...").
3. "Ölümcül günahı oluşturan hata değil, ne olursa olsun, gerçekleştiğinde ruhta olan ışık derecesidir" (Y. ve İ., s. 124). ("Pauline" gibi bir karakterin düşünceleri: Ders s. 223: Sokrates'in ahlakı; s. 225: Stoacıların ahlakı; s. 284-5: Platon ve mağara miti üzerine ile karşılaştırılacak).

B. TANRI'NIN ZAYIFLIĞI

– "Varlığım, Tanrı'nın şanından bir azalmadır. Tanrı onu kaybetmeyi arzulayayım diye bana verir" (D.B., s. 132).
– ... "Sürekli olarak, bu varlığı bizden dilenir. Onu bize dilenmek için verir" (Y. ve İ., s. 41). (Bkz. Ders s. 220: Claudel'den alıntı).

V. EVRENSEL VE TİKEL

(Bkz. Ders s. 59, s. 275-6).

1. "Aşk, tüm alanlarda, yalnızca tikel (*particulier*) bir nesneye yönelik olduğunda gerçektir. Yalnızca analoji ve aktarımın erdemi sayesinde gerçek olmayı kesmeden evrensel hale gelir" (D.B., s. 37).
2. "Yalnızca evrensel olan gerçektir ve insan yalnızca özel olana dikkatini verebilir. Bu zorluk, putperestliğin kökenidir" (D.B., s. 222).
3. "Deneyim arayıcılığıyla biliyoruz ki hakikat sırf evrenseldir ve gerçeklik sırf tikeldir, ve yine de ikisi ayrılmaz ve hatta birdir. Oradan çıkamayız" (D.B., s. 233).
4. "Aklımız gibi aşkımız şu paradoksa tâbidir: Onlar yalnızca özel nesnelere elverişli olan evrensel yetilerdir. Böylesine bir algıyı bir teorem olarak düşünelim. Sadece Tanrı, evrensel ile tikelin birliğidir. Tanrı, evrensel bir kişidir. Her şeye sahip biridir. – ... Tanrı'da, evrensel ile tikel özdeştir. Burada, bir uyumla birbirine kilitlenmiştir. Enkarnasyon ise bu uyumdur. Biz de bu uyumu kendimiz yaşamalıyız. Bu uyum, doğru hayattır" (D.B., s. 251).

VI. ZAMAN

(Bkz. Ders s. 255-6).

1. "Bütün günahlar zamandan kaçma denemeleridir..." (D.B., s. 47).
2. "Zaman günahtan doğar ve ondan önde gitmez.." (D.B., s. 75).
3. "Zaman bir cezadır..." "Yalnızca kutsallık zamanı açığa çıkartır. Burada zaman ve sonsuzluğun bir karışımını yaşıyoruz. Cehennem, saf zaman olurdu" (D.B., s. 153-4).
4. "Hiçbir akılcılığa indirgenemeyecek iki şey: Zaman ve güzellik. Buradan başlamak gerekir. (D.B., s. 137).
5. "Zaman bizim işkencemizdir. İnsan yalnızca ondan kaçmaya çalışır.." (D.B., s. 298).
6. "Zaman, tam olarak konuşmak gerekirse (sınır olarak şimdiki zaman olmazsa) yoktur ve yine de tâbi olduğumuz şey budur. Bu bizim şartımızdır. Biz, var olmayana tâbiyiz... Gerçekdışı zaman, her şeyi ve kendimizi gerçekdışıdan saklar" (Y. ve İ., s. 59).
7. "Bütün sorunlar, zamana geri gelir" (Y. ve İ., s. 87).

VII. MATEMATİK

(Bkz. Ders s. 137; s. 143).

1. "Geometrik eşitlik" Tanrı'ya eşit olur. Ve sadece daha fazlasını elde etmek isteyen talihsiz Kallikles!" (Y. ve İ., s. 149: Bilimin iki anlayışı).
2. "Matematiksel hakikat, öncelikle teolojikti" (D.B., s. 29).
3. "Geometrici olmayan giremez" (...) "Geometri, kehanetlerin ilkidir. Bilim bu nedenle şeytani hale geldi. Bilimin iyilikseverlikle doğru ilişkisi, Gregoryen ilahisine benzerdir" (D.B., s. 31).
4. "Matematikte inancın gizemlerinin imgesi. Matematik, rasyonel ve soyut bilim, somut doğa bilimi, mistisizm" (D.B., s. 35).
5. "İnsan ile doğaüstü arasındaki ilişkiler alanında, matematikten çok, bir kesinlik aramak gerekir; bu, bilimden daha kesin olmalıdır" (Y. ve İ., s. 133).

VIII. SAFLIK

1. *"Sezar'ın hakkı..."* "Beden, Tanrı'yı sevmeyi reddettiği ölçüde tehlikelidir, ancak aynı zamanda onu sevmeye patavatsızca karıştığı ölçüde de öyledir" (Y. ve İ., s. 62). (Bkz. Ders s. 115-7: Freud'un teorilerinin tehlikesi bize saflığın ve saf olmamanın bir arada var olabileceğini gösterir. ve s. 145-6: Tespitin önemi).
2. *Saf hazlar:* "Yorgunluğa paralel sevinçler. Duyusal sevinçler. Yiyin, dinlenin, pazar zevkleri... Fakat para değil. Eğer yorgunluk yoksa ve açlık ile susuzluk yorgunluktan kaynaklanıyorsa, insanlar hakkındaki hiçbir şiir otantik değildir" (Y. ve İ., s. 181)" Daha sonraki tüm düşüncelerde olduğu gibi, "Ders" boyunca, içsel berraklık, yüksek ile alçak arasındaki ayrım, tek kelimeyle saflık endişesini not edeceğiz. Simone Weil karışımları sevmez, onun dini, romantik dinin tam zıttıdır.

IX. GÜZELLİK

(Bkz. Ders s. 195, s. 216).

1. "Güzellik duygusu, ruhun cinsel kısmına ve hatta Tanrı'ya mecburiyet ve itaat olan zorunluluğun olduğu bedene karşı duyusal his" (D.B., s. 35).
2. "Güzellik, duyusal sonsuzluktur" (D.B., s. 149).
3. "Sadece sevdikleriyle yaklaşmak istediklerinde bir şeyde duraklamak zorunda kalanlar kurtulabilir. Güzel hissinin içlerine temaşa koyduğu kişiler.
   Platon belki de bu nedenle güzelliğin tek başına bizi kurtarmak için gökten indiğini söyler.
   Burada, izlemek ve yemek iki tanedir. Birini ya da öbürünü seçmek gerekir. İkisi de sevmek olarak adlandırılır. Kurtuluş umudu olanlar, bir süre yemek yemek yerine izleyenlerdir" (D.B., s. 251-2).
4. "Platon'un dediği gibi, güzellik aslında Tanrı'nın bir enkarnasyonudur" (D.B., s. 312).
5. "Güzel, temaşa ettiğimizdir. Güzel, dikkat edebileceğimiz bir şeydir..." (Y. ve İ., s. 150).

6. "İçimizde saf ve otantik bir güzellik hissi yaratan her şey aslında Tanrı'nın varlığıdır. Tanrı'nın dünyada bir tür enkarnasyonu vardır ki güzellik bunun işaretidir. Güzellik, enkarnasyonun mümkün olduğunun deneysel kanıtıdır" (Y. ve İ., s. 151).

X. KURTULUŞUN ARACI OLARAK BEDEN

(Esas kavram, Alain'in düşüncesi ile Enkarnasyon Hıristiyanlığı arasındaki buluşma noktası).

1. "Bunlar, belirleyici anda kurtaran durgun şeyler, nesnelerdir. Tıpkı bedenin güçlü bir kurtuluş aracı olması gibi. ... Kayba sebep olan madde kurtuluşa yol açar. Neden olduğu yarayı temasıyla iyileştirmeye başlayan mızraktır (Bkz. Kutsal Kâse hikâyesi). Beden, ruhun ruh üzerinde hareket ettiği bir kaldıraçtır..." (D.B., s. 188-9). (Bkz. Ders s. 57-9: Hatıradaki maddi nesnelerin önemi; s. 67: Dil, kelimelerin sadakati).
2. "Beden, ruh üzerinde gerçek eylemin gerçekleştirildiği kaçınılmaz aracıdır... ...Bedenimi ruhun çok uzağındaki iyiliğe itebilirim; bu o zaman ruhu daha da uzağa götürür..." (D.B., s. 254). (Bkz. Ders s. 65: Fikir çağrışımı hakkındaki bölümün sonucu).
3. "İmkânsıza dokunmak için, mümkün olanı tamamlamak gerekir. Bedenin hareketi duyusal nesnelerin algılanmasına göre neyse, irade, aşk ve bilginin doğal yetilerinin görevine uygun olarak doğru egzersiz de tinsel gerçeklikler için odur. Felçli bir kişi algılamaz" (Y. ve İ., s. 125). (Bkz. Ders s. 46: Algılama eyleminin analizi).
4. "Dünya, birçok manası olan bir metindir ve bir manadan diğerine bir çalışma aracılığıyla geçilir. Bir yabancı dilin alfabesini öğrenirken olduğu gibi, bedenin her zaman parçası olduğu bir çalışma: Bu alfabe, harflerin izini sürme sayesinde ele geçmelidir. Bunun dışında, düşünce biçimindeki herhangi her değişim aldatıcıdır" (Y. ve İ., s. 132). (Bkz. Ders s. 77: Doğru "çalışma" ruhu ve bedeni oyuna getiren şey olduğu için, düşünce ile eylem arasında acınası ayrım. S. Weil, sıklıkla onun vücut hareketini anlayan ve hareketi düşünceyi mükemmelleştiren "kalifiye işçi"den bahseder).

XI. "KOLEKTİF"

(Bkz. Ders s. 236).

1. "Şeytan kolektiftir (Durkheim'ın kutsallığıdır). Apocalypse'in, Platon'un öylesine görünür olan bu hayvanla açıkça belirttiği budur... Şeytan saygınlıkların babasıdır ve saygınlık sosyaldir. Dolayısıyla düşünce şeytandır. Bu dünyanın prensidir" (D.B., s. 272).
2. "Ben olmak gerekli değildir, ancak *biz* olmak daha da az gereklidir" (Y. ve İ., s. 47).
3. "Hiçbir duygulanımın mahkûmu olmayın. Yalnızlığınızı koruyun..." (Y. ve İ., s. 73).
4. Bkz. "Büyük Hayvan" (Y. ve İ., s. 160-6).

XII. SOSYAL AHLAKİ BAKIŞ AÇILARI

1. "Kölenin eşiti olduğuna inanan efendi, Tanrı'yı karşılıklı olarak tanır ve sever" (D.B., s. 97). (Bkz. Ders s. 221-31).
2. "Pasifist çevrelerde 1939'dan önceki mücrim hatam ve eylemleri..." (D.B., s. 137). (Bkz. Ders s. 163).
3. Modern dünyanın özellikleri arasında, çaba ile çabanın sonucu arasındaki ilişkiyi somutça düşünmenin imkânsızlığını unutmayın. Çok fazla aracı" (Y. ve İ., s. 153). (Bkz. Ders s. 169-70).
4. "Kapitalizm, insan topluluğunun doğadan özgürleşmesini sağladı. Fakat bu topluluk, daha önce doğa tarafından gerçekleştirilen baskıcı işlevin mirasını bireyden almıştır..." (Y. ve İ., s. 155). (Bkz. Ders s. 170).

XIII. İÇSEL CANAVARLAR VE DÜŞÜNCELERİN SORUMLULUĞU

1. "Tanrı'dan istediğimiz, yerine gelir. Günahının az olduğuna inanan kişi, Tanrı'dan az şey ister ve az sever. Fakat alçak düzeydeki bir fahişe çok fazla şeye sahip olduğunu inkâr edemez çünkü toplum onun inkâr etmesine müsaade etmez. Neredeyse masumca yaşamış birisi, muhtemel tüm suçların kökenini kendisinde hissederse ve onları işlememesine rağmen Tanrı'dan af dilerse, Tanrı'yı bir

fahişe kadar sevme ayrıcalığına sahip olabilir..." (D.B., s. 283). (Bkz. Ders s. 116: "Kendimizde her çeşit canavarı bulabiliriz" ve s. 226: Goethe'nin, Stoacıların ahlakı hakkındaki sözü).

2. "Düşüncenin devreye girmediğine, ancak tek başına katıldığına ve düşünme izninin her türlü izni kapsadığına inanırız. Düşünme, üstün yeti. Saflık, olumsuz erdem"... (Bkz. Ders s. 266: İrade, saf olmayan her şeyi uzaklaştırabilir). - "... Kırılma noktası yoktur; hendeği gördüğümüzde, onu çoktan aşmış oluruz" (Y. ve İ., s. 82). (Bkz. Ders s. 113: Bilinçaltının, bilinçaltı düşüncelerin sorumluluğunun incelenmesi, s. 227).

Kimileri tarafından "yüzyılın en büyük mistiği", kimileri tarafından "devrimci bir anarşist" olarak anılan Fransız filozof ve yazar Simone Weil (1909-1943), 1933-1934 yıllarında Roanne Kız Lisesi'nde öğretmendi. Okulun büyük binalarından uzakta, parkın köşesinde neredeyse görünmeyen küçük bir köşkte birkaç öğrenciye felsefe öğretti, bir fabrikada çalıştı, İspanya İç Savaşı'nda Cumhuriyetçilerin tarafında yer aldı ve Londra'da Gaullistlere katıldı.

Bu eserde, Weil'in öğrencilerinden biri olan Anne Reynaud-Guérithault'nun derlediği notlar sayesinde bu derslerin içeriğini öğreniyor, kısa yaşamını yoğun bir şekilde hakikat arayışına adamış olan Weil'in Sokratesçi konuşmalarını keşfediyoruz. Algı, zihin, dil, akıl yürütmeyle ilgili problemlerden ahlak ve siyaset felsefesindeki meselelere uzanan incelemeler içeren *Felsefe Dersleri*, temel felsefi sorularla ilgilenen herkes tarafından okunmaya kesinlikle değerdir.

Simone Weil, insanı kendinden mahrum bırakan inançlardan vazgeçme diyalektiğine dayanan spiritüalist bir felsefenin yazarıdır.

9 786053 145868